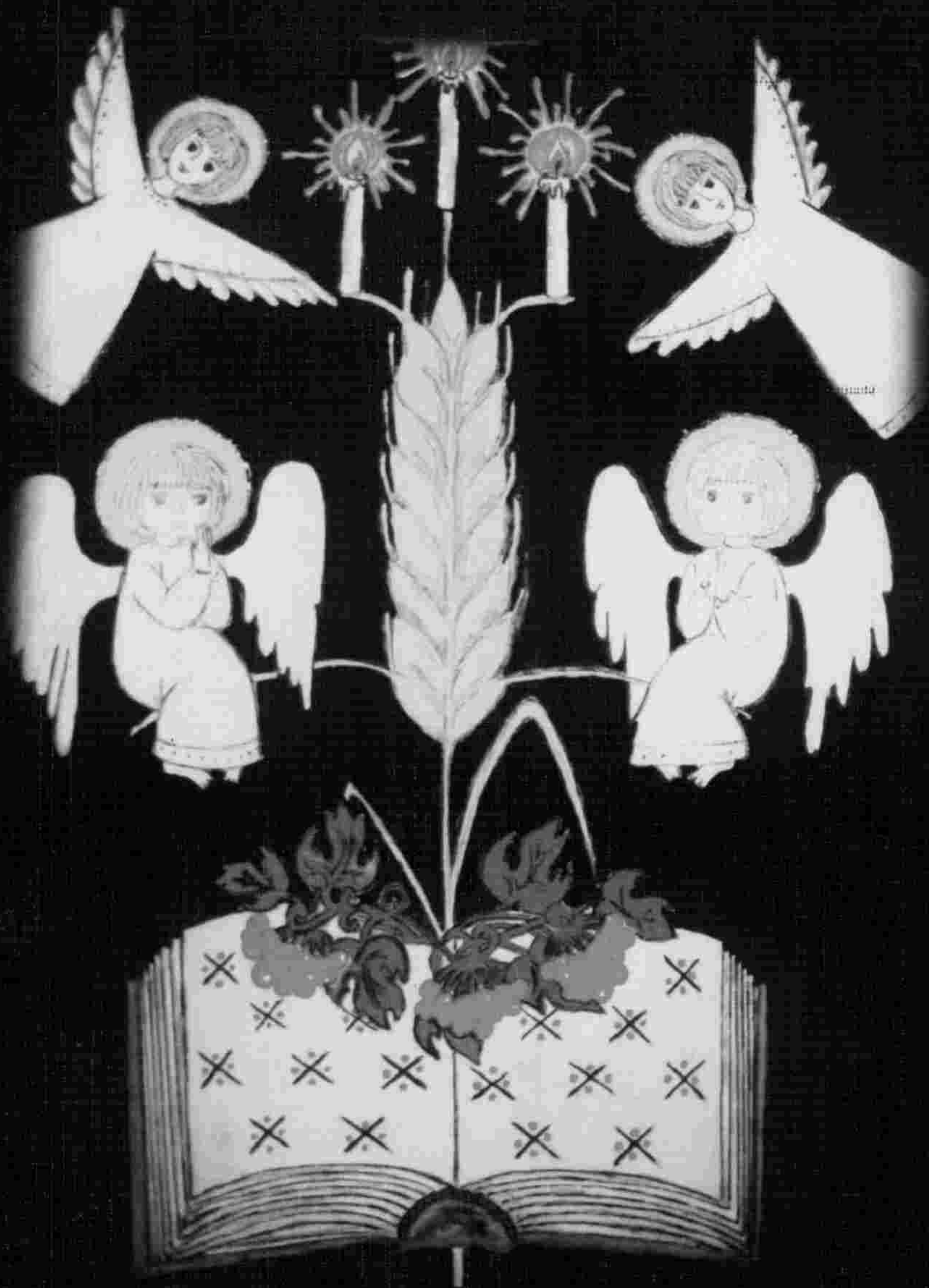

**КНИГА ПАМ'ЯТІ ЖЕРТВ
ГОЛОДОМОРУ
1932-1933 РОКІВ**

Голодомор 1932-1933 років на Веселівщині

м. Мелітополь
2008

ВСТУПНЕ СЛОВО

Шановні читачі! Минуло вже понад 75 років з часу найбільшого злочину, скоєного проти українського народу. На десятиліття можна

засекретити архіви, можна замести сліди злочину, можна раз, і вдруге, і втретє переписувати історію. Але з пам'яттю народу нічого не вдієш. Після заборон, утисків, принижень людської гідності оживає, відроджується історична правда. Гірка, пекуча, ця правда буквально впала на нас після десятиліть відвертого мовчання. Голодомор, його перебіг і

наслідки, постаті дійових осіб та виконавців стали чи не наймасштабнішим пластом історії, вихопленим з мороку забуття. За своїм характером, політичними, генетичними наслідками штучний голодомор в Україні належить до найбільших актів геноциду, що їх знало людство. Початок його - голод 1932-1933 рр., який був продумано організований, ретельно спланований і проведений владою для економічного розорення усього селянства і фізичного винищення значної його частини. Як трагедія, масштаби якої неможливо збагнути, голод травмував націю, залишивши на її тілі глибокі соціальні, психологічні та демографічні шрами, які вона носить до сьогодні. Зі спогадів очевидців, історичних документів і матеріалів розкривається ще донедавна старанно прихована вражаюча правда про те, якими методами здійснювалася суцільна колективізація сільського господарства УРСР, велика трагедія штучно організованого голодомору 1932-33 років.

Архівні документи свідчать, за неповний рік з осені 1932 до початку літа 1933 року від штучно організованого голоду в Україні загинуло 10 мільйонів наших співвітчизників. Вмирало 17 людей щохвилини, тисячу щогодини, 25 тисяч щодоби. Понад третину загиблих становили діти майбутнє нації. Ті, хто жив тоді й пам'ятає ці роки, порівнюючи їх з війною та іншими лихоліттями, одностайно стверджують: нічого страшнішого й жорстокішого, ніж Голодомор, їм бачити не доводилося.

Вчені дійшли висновку, що оскільки у цей період помирали переважно діти й молодь, середня тривалість життя українців у 1933 році становила 7,3 роки у чоловіків і 10,9 років у жінок. За всю історію людства подібних показників ніде не зафіксовано. Проте, критерієм масштабності трагедії є, очевидно, не лише цифри, а й здатність кожної людини сприймати чуже горе, як своє. Всеосяжність цієї національної

катастрофи можна збагнути лише глибиною внутрішнього потрясіння кожного, хто вважає себе цивілізованою людиною. Протягом 1932-33 років загинула значна частина сільського населення України. Люди вимирали цілими селами. Демографічні, соціально-економічні, історико-культурні наслідки тодішніх зlodіянь Україна відчуває й досі. Сьогодні однозначно встановлено, що причиною голоду 1932 року було не стихійне природне лихо, а фізичне знищення українських селян штучним голодом.

Найбільш досконала статистика не спроможна передати глибини та масштабності соціально-економічних, політичних та морально-психологічних наслідків голодомору, жахливого свавілля владних структур.

Важко уявити смерть мільйонів людей. Ще складніше збагнути масштаб, за яким стоять життя десятків мільйонів людей і збагнути, що за цим крилася політика жорстока, цілеспрямована, продумана, методична. Цей злочин деморалізував цілі покоління українців. Спланований і реалізований тодішнім режимом Голодомор та масові політичні репресії стали національною трагедією нашого народу. Про страшне лихо не дозволялося відкрито говорити, бодай навіть згадувати в газетах, офіційних документах.

Пам'яті тих наших земляків-веселівців, які серед мільйонів українських селян загинули мученицькою смертю від голоду, заподіяного сталінським тоталітаризмом у 1932-1933 рр, пам'яті веселівських сіл і хуторів, які щезли з лиця землі після найбільшої з трагедій ХХ століття, сьогодні присвячується ця книга, що виходить в світ після десятиліть мовчання, і є одним з перших каменів у підмурок всенародного пам'ятника трагічної історії українського народу.

Ми маємо надати нового імпульсу встановленню поіменно всіх жертв голодомору і увічненню їхньої пам'яті, відтворенню досі не відомих подій та обставин всенародної трагедії. Ця тема, без перебільшення, невичерпна, з архівних глибин продовжують з'являтися все нові документи, від яких здригаються наші душі і наші серця.

Я переглянув свідчення очевидців про Голодомор у Веселівському районі, в яких зафіксовано те, що ці люди чули, знали і переживали у 1932-1933 рр. Тут є записи, які важко сприймати спокійно, ними волають до нас давно змовклі голоси, згаслі очі, завмерлі серця і знівечені долі. Ми, нащадки, багато за що відповідальні перед ними.

Ця книга присвячена пам'яті наших земляків і є результатом проведеної великої пошукової і творчої роботи багатьох людей. Вона наче маленька символічна незгасима свічка, покликана вшанувати мільйонні жертви цієї колосальної трагедії, щоб у скорботі низько схилити голови перед їхньою пам'яттю. Видаючи цю книгу, ми прагнемо відродити історичну правду й не допустити, щоб були забутими мільйони наших співвітчизників, і серед них - тисячі наших земляків веселівців. Моральний борг і політичний обов'язок забезпечити належне вшанування жертв та постраждалих від Голодомору, відновити

історичну справедливість, сприяти глибокому усвідомленню громадянами причин та наслідків геноциду українського народу. Видання книги робить свій внесок у дослідження тих трагічних сторінок, у розвінчання ідеологічних міфів, пов'язаних із тими подіями. Слід пам'ятати, що без минулого немає майбутнього.

Я хочу висловити вдячність всім, хто причетний до виходу в світ цієї книги очевидцям, за те, що упродовж десятиліть ви свято берегли пам'ять про невинно загиблих, школярам, робочій групі, редколегії за те, що ви зробили все можливе, щоб світ довідався про ті події. Ми вважаємо це нашим святим обов'язком перед пам'яттю мільйонів українських мучеників, обов'язком перед прийдешніми поколіннями нашого народу, обов'язком перед людством. Адже душі мільйонів невинно убієнних сьогодні дивляться на нас, благають про співчуття і справедливість, благають не повторити помилок минулого.

Люди не спроможні щось змінити у минулому це правда. Але вони здатні дати йому всебічну, чесну і об'єктивну оцінку, а також, і це ще важливіше, винести з цього необхідні уроки і запобігти повторенню гірких і драматичних його сторінок. Ми маємо усвідомити, що сьогодні переважна більшість населення України є нащадками тих, хто вижив у страшні часи. І ми повинні повернути хоча б частину боргу перед предками, відновити справедливість стосовно мільйонів невинно убієнних співвітчизників, тих наших громадян, що пережили страшну трагедію.

Я впевнений, що кожен з вас, хто ознайомиться з матеріалами цієї книги, у своєму серці повторить слова молитви за чисті душі, яким довелося зазнати страдницької смерті. Пам'ятати про них наш святий обов'язок. Скільки б не минуло років, ми будемо скорботно оплакувати замучених наших батьків, братів і сестер. Лише тепер, коли відкриваються архіви, знаходяться документи, свідчать живі й мертві ми починаємо бачити колосальний масштаб трагедії і до кінця розуміти її наслідки. Наші серця сповнюються болем, але ми не маємо права відводити очей. Це той святий біль, який кожен з нас має пережити.

Закликаю згадати усіх тих, хто загинув і страждав під час голодоморів. Вірю, читаючи сторінки цієї книги, ви пом'янете тих, кого забрала голодна смерть.

Хочу нагадати вам, що немає майбутнього без минулого. Ми не можемо змінити минуле, але можемо і повинні винести з нього необхідні уроки на майбутнє.

Нехай пам'ять про усіх невинно убієнних згуртує нас, живих, додасть нам мудрості й насаги для зміцнення власної держави на власній землі.

Світла пам'ять загиблим!
І, через біль і страждання,
Слава Україні!

*В.І.Рудик, голова Веселівської
районної державної адміністрації*

МИ

ЗВИНУВАЧУЄМО!

**ГОЛОДОМОР 1932-1933 РОКІВ -
геноцид українського народу**

ВІД РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ

У день пам'яті жертв Голодомору ми говоримо про те, що десятиліттями, але часто пошепки, говорили у мільйонах українських родин. Про Геноцид, який прагнули і прагнуть приховати, про Голодомор, про вбивство людей голодом, про те, як у житниці Європи у ХХ столітті було винищено мільйони здорових, працьовитих людей, основу цілої нації, і як було вилучено із нашої пам'яті дані про це знищення. За даними різних дослідників, масовий голодомор поглинув від 5 до 9 млн. людей. 1933 р. загалом в Україні помер кожен п'ятий сільський житель. Майже з суцільною смертністю траплялися села у південних районах.

Найбільше страждали від голодного виснаження дистрофії та супутніх хвороб тифу, туберкульозу старі люди й діти. Підлітки і діти становили третину померлих. Голодоморний терор залишив мільйони безіменних поховань, страшну спустошеність у серцях й душах людей.

Всенародна трагедія величезним, гірким смертельним тягарем гнітила населення України, викликаючи у ньому глибокі соціальні й психологічні зміни. Страшно навіть уявити, що довелося пережити невинним людям, які під безжальною силою державного терору опинялися в лабетах смерті!

Вимирали родини, їхні хати розвалювалися, вулиці, сільські кутки порожніли. Першими вмирали чоловіки, потім діти і останніми жінки. Перед смертю, виснажені голодом, часто божеволіли, втрачаючи людську подобу.

Зима і весна 1933 р. для селян України була найбільш трагічною. Трупі померлих від голоду лежали в хатах, на полях, у лісах, на дорогах. У людей, що пережили таке жахіття, на все життя лишився страх перед голодною смертю. Аби вижити, виснажені тривалим голодом жителі сел їли кору дерев, траву, коріння, бруньки, бурякове насіння, котів, собак, ворон, виливали ховрашків... Вмирали від вживання зеленого зерна, коли половів й поспівав хліб, різних сурогатів, м'яса загиблих тварин тощо. Гинули голодуючі в муках від свіжоспеченого хліба. Помирали й тижнями лежали попід тинами й на дорогах прошаки, які жебракували повсюдно. Україна перетворилася на суцільний морг просто неба. Наша нація переживала неймовірний стрес, катастрофу, що обрушилася на душі людей, небачений у світі геноцид. Селян розстрілювали з вишок охоронці-вартові колгоспних полів за колоски, вартів біля буртів, у яких гнили тисячі тонн зерна. Часто батьки, не витримуючи мук голоду, кінчали життя самогубством, умертвляючи й своїх дітей. Загинули найчесніші, найпрацьовитіші хлібороби-господарі. Різко змінювалися людські взаємини. З настанням голоду селяни допомагали один одному, але з його посиленням й розростанням кожен думав тільки за себе, своє виживання. Жебракам навколишніх сіл, які просили їсти, нічого не давали, бо й самі нічого не мали.

Але голод породжував і згубні психічні симптоми. Сусіди писали один на одного анонімні доноси про приховування зерна, частим явищем

були вбивства заради привласнення продуктів, за вирвані на городі моркву чи цибулю, вибрану картоплю...

Голоднеча надзвичайно змінювала людей. Дистрофічні та опухлі навіть раніше знайомі селяни не пізнавали один одного. Поки смертність ще не була масовою, рідним померлих вдавалося ховати за звичаєм, обрядом й навіть

влаштовувати якісь скромні поминки. З настанням майже тотальної смертності трупи померлих часто залишались непохованими, знесилені люди не могли цього зробити.

Спогади серце крають, кожне слово спогадів то крик душі, міцно обплетений слізьми, тугою самотності, непоправних втрат. Їх моторошно слухати в уяві оживають цілі картини чорного лихоліття, що відлунюють у долі кожного. Того минулого, що вкрило нашу землю безіменними й братськими могилами, так густо й так багато, що ми вже не можемо бути впевнені в тому, що ходимо не по кістках своїх дідів, замучених голодною смертю у тридцятих. Того минулого, що погасило вогники життя в мільйонах душ. І де? На зелених сходах жита та пшениці, в найродючішому краю. Слабкі, знесилені виснажені голодом люди не мали сили викопати нормальну глибоку могилу. Було нестерпно тяжко і більшість пам'ятає щонайменші подробиці поховань. "Померлих загірбали в хатах, у дворах, у садках, під парканами, на городах. Могили копати було нікому, померлих заривали поверхово, ледь прикривши землею, ті, що не мали родичів, лежали непоховані по 5-6 днів. Деякі знесилені голодуючі, відчуваючи неминучість кінця, самі йшли на кладовища й нам дожидалися смерті. Хоронили без домовин. Мертвих чи ще не зовсім мертвих дітей скидали у силосні ями. Нерідко на гробовища мерців возили на драбинах, в які запрягали коней".

Мертвих стало настільки багато на вулицях, дорогах, у хатах, що влада на місцях призначала людей, які збирали трупи й відвозили їх на цвинтар безтарками, підводами, гарбами, отримуючи за роботу пайок від 300 г до 1,5 кг хліба чи круп. Якщо вмирало за день багато людей, то у похоронників був добрий заробіток. А як бувало менше мертвих, то вони могли поховати ще й живого. Свідчення рясніють такого роду розповідями. Ями копали мілкі, аби присипати. Людей ховали без відспівування. Ховали убитих голодом у величезних ямах, траншеях. Ніхто не оплакував, не виряджав у останню путь, ніхто з ними не прощався. Померлих загортали у рядна, а то й так кидали до ям. Без пошанування, без домовин. Ні хрестів, ні обелісків на могилах не ставили. У неглибоких спільних ямах земля часто-густо ще довго ворушилась, бо серед мерців нерідко траплялися й напівживі, за котрими візник не міг або не хотів їхати наступного дня, коли вони помруть. Учені-психологи довели, що голодні роки раннього дитинства згубно впливають на розвиток пам'яті, голод притуплює, загальмовує почуття дітей, калічить незміцнілу душу дитини. Домінуючим в дитячій психіці залишається почуття голоду. Невимовно страждали й дорослі. Страшно подумати, як їм, нещасним, було важко дивитися на своїх голодних і

опухлих діточок. Часто вони жертвували собою заради спасіння дітей.

Навіть після страшного голоду люди, які вижили, залишалися людьми.

Вони обробляли колгоспну землю, майже нічого за це не отримуючи. З почуття обов'язку. Але голод, що стискав людей залізними лещатами, багатьом з них був незрозумілим, вони були ніби загіпнотизовані, здеморалізовані. Голод випробовував душі людей. Їх охоплював відчай.

Переважна більшість голодуючого населення ставала байдужою, апатичною і

покірною. Їх думки спрямовані лише на їжу, але частина людей під впливом сильного голоду ставала агресивною, позбавляючись моральних критеріїв і заборон. Психологи підкреслюють, що для усіх функцій організму людини при голодуванні характерне гноблення. Голод породжує й посилює жадібність, озлоблення, жорстокість, аморальність, будить дрімаючі атавістичні інстинкти тварин, применшує у свідомості цінність життя, викликає зрушення психічної та інтелектуальної сфер, захворювання, руйнування мозку. З'являється й поширюється явище трупоїдства. Голодуючі дистрофіки з'їдають трупи членів сімей, померлих батьків, дітей, мерців з кладовищ.

Трагедія голоду 33-го була феноменом, що нищив нормальну психіку і волю страждених до боротьби. В багатьох документах та споминах жертв голоду засвідчується, що тривале голодування призводило до апатії й деморалізації людської свідомості, до божевілля й канібалізму, перетворювало людей на тварин. Принижені, обкрадені, замучені й убієнні штучно створеним тоталітарною державою голодомором жертви заслуговують на нашу пошану, пам'ять, Божу молитву, увічнення. І найбільше потрібно це нам і нашим нащадкам, щоб подібне глобальне страхіття ніколи не повторилося.

П. О. Латиш, учитель історії Веселівської ЗОШ №1

ІСТОРИЧНА ДОВІДКА ПРО ПОДІЇ 1932-33 РОКІВ НА ВЕСЕЛІВЩИНІ

Голод 1932-1933 років одна з найважливіших сторінок у новій історії України. І тому не дивно, що правда про голодомор ніколи не вмирала в пам'яті нашого народу. Її забороняли, а вона жила, залякана, зневажена, поставлена поза законом. Ця вистраждана правда, нарешті, в останні роки, здобула право на гласність.

Дослідники голоду 1932-1933 років, аби з'ясувати його причини і наслідки, вживають різні за своїм інформативним значенням терміни: «голод», «голодомор», «голодне лихоліття», «голокост» тощо.

В Україні, якщо всебічно проаналізувати соціально-економічні та політичні причини голоду, було вчинено акт геноциду. Що означає цей термін і коли він з'явився? Дехто з істориків називає трагічні події 1932-1933 рр. селяноцидом, тобто вбивство селян штучним голодом. І таке визначення є науково обгрунтованим. Термін «геноцид» з'явився після Другої світової війни як категорія міжнародного права.

Зарубіжні дослідники голоду в Україні давно з'ясували і юридично обгрунтували той факт, що в українському селі упродовж 1932-1933 рр. було вчинено акт геноциду. Зокрема, у 1988-1989 рр. діяла Міжнародна комісія для розслідування причин і наслідків голоду в Україні. До її складу входили провідні юристи світу, які брали участь у засіданнях Нюрнберзького судового процесу над нацистами. Вони дійшли висновку, що в Україні було вчинено акт геноциду.

Фізичну розправу над селянами комуністична партія виправдовувала доцільністю проведення суцільної колективізації, тобто так званою соціалістичною реконструкцією сільського господарства. Насправді мета і завдання масового створення колгоспів були дещо іншими. А саме - подолання зернової проблеми за короткий відрізок часу. Колективізація викликала у селян природний супротив, оскільки вони прагнули іншого - самостійного господарювання. Загальноукраїнського руху опору не було, тому що селян штучно поділили на соціально протилежні групи - бідняків і куркулів, зіткнувши їх між собою. Їх насильно об'єднали у колгоспи, які нагадували тоді своєрідні резервації і заклади колективного перевиховання українських хліборобів.

Голодне лихоліття, яке випало на долю українського народу, найболючіше вразило дітей. Вони виявилися найменш захищеними, не брали участі у колгоспному виробництві, а відтак не одержували рятівних 100-300 грамів хліба на працюючого. За переписом 1926 року, діти віком до 14 років становили 38% сільського населення, тобто більше його третини. Дітей віком до 4 років виявилось 16%- тобто у голодний 1933 рік їм мало виповнитися по 10 років. Та не судилося.

Ганебним і водночас злочинним було відверте вбивство дітей за розкрадання так званої «соціалістичної власності». Судові й позасудові органи чинили безкарно глум над селянами, масово забивали дітей, що

піднімали з колгоспного поля декілька колосків. Голодні й до нестями виснажені діти похлихо лушили недостиглі зерна, жадібно їх

поїдали. Від надмірного вживання сирії білкової клейковини не витримували їхні виснажені шлунки. Вони помирили через декілька годин. А коли нещасні потрапляли до рук активістів, то відразу ставали жертвами свавілля.

Ця вистраждана правда про події 1932-33 років, нарешті, останнім часом здобула право на гласність. На жаль, як завжди в суверенній Україні, здійняли багато галасу щодо відзначення 75-ї річниці цієї події, а то й прямих фальсифікацій зі сторони представників різних партій. Сором бере за таке відношення до пам'яті померлих, якою спекують політичні ділки у своїх інтересах.

Цікава ситуація з дослідженням трагедії Голодомору на території нашого району. Багато документів не збереглося, ніхто, ніколи їх не збирав, не записував, не публікував. Але є матеріали засідань і постанов Велико Білозірського райпарткому за 1933 рік (до складу якого входили тоді і землі нашої території), які проливають світло на цю проблему.

...1932 рік видався на Україні посушливим, що привело до низьких врожаїв. Не дивлячись на це, план хлібозаготівель був доведений такий 356 млн. пудів, що його неможливо було виконати. Але партійне керівництво думало по-іншому.

«Снижение хлебозаготовок показывает, что организованное кулацкими элементами, переродившимися членами партии сопротивление и саботаж еще не сломлены, репрессивные меры против них применяются недостаточно и нерешительно». Постановление Политбюро ЦК КПб/У «о принятии репрессивных мер по отношению колхозам, саботирующим хлебозаготовки от 27 ноября 1932 года».

Після цього пішли репресії на місцях, як проти партійних керівників, так і проти простих селян.

Проілюструємо це документально Протоколом засідання бюро В. Білозірського РПК від 15.01 1933 року.

«І. Про рішення бюро обкому від 11 січня 1933 року про хлібозаготівлі в Б. Білозірському районі».

За рішення бюро обкому про зняття з роботи секретаря РПК Красіліна, голову РВК Шоренка, погоджується та в цілому приєднується до рішення бюро обкому, що невиконання плану хлібозаготівель по В. Білозірському району (10.01.1933р. річний план хлібозаготівлі по району виконано на 54,0 %) являється наслідком опортуністичної діяльності РПК та радянського керівництва, його дворушницького та примиренського відношення як до контрреволюційного саботажу хлібозаготівель, організованого куркульськими елементами, так і до куркульських агентів в парторганізації. РПК і РВК створили видимість керівництва, обмежуючись формальним виконанням директиви ЦК і РПК».

На тому засіданні бюро керівником райпарткому було вибрано Бондаревича, головою РВК Біду. Нове керівництво відразу почало виконувати роботу так, як того вимагали центральні органи. І почали її з Менчикурівської сільради. В протоколі засідання бюро В. Білозірського РПК від 25.01.1933 року констатується «відсутність керівництва колгоспами з боку партосередку, сільради, внаслідок чого є велика

засміченість колгоспів, відсутність відрядної роботи, трудової дисципліни».

...річний план по сільраді виконано тільки на 49,6 %.

Для організаційного господарського зміцнення, колгоспів Менчикурівської сільради провести такі заходи:

Голову артїлі «Прогрес» тов. Денисенко зняти, на його місце поставити голову Менчикурівської сільради тов. Макарова.

Запропонувати партосередку очистити колгоспи від класово ворожого елементу, згуртувати колгоспний актив і дійти рішучого зламу у хлібозаготівлях».

Вслід за цим «пройшлися» і по Веселівській сільраді.

«За припинення останніми днями хлібозаготівель по Веселівській сільраді (за 22 січня нічого не заготовлено, 25 січня тільки 3 центнера) й це тоді, коли сільрада заборгувала державі ще 13 тис. центнерів хліба, голову сільради товариша тов. Голобородька з роботи зняти і оголосити йому догану».

Стосовно одноосібників, які не виконали плани хлібозаготівель, приймалися більш жорстокі рішення. «До злбних одноосібників, які не виконали контрактійні обов'язки хлібоздачі, застосувати на основі постанови РПК від 11.11.1932 року розпродажу всього майна, а також позбавлення їх садибної землі і всієї будівлі. Цю міру застосувати по: ... Менчикурівській сільраді 3 господарства.

Зобов'язати партосередки негайно і повністю перевести в життя ці міроприємства (січень 1933 рік.).

Красномовно про це свідчить «Рішення бюро В. Білозірського РПК від 3.01. 1933 року про застосування додаткових репресій до окремих колгоспників і колгоспів особливо саботірующих в хлібозаготівлі».

«Вважать за необхідне нижче зазначених колгоспів, які особливо саботують, знайти господарство, які являються явними кублами організаторів куркульського саботажу хлібозаготівель ї продати в них за борги, або в порядку штрафу через суд по одній корові, яка знаходиться в одноосібному користуванні. Ці заходи застосувати в колгоспах «Селянин» - 3, Запорізької сільради, «Ворошилова» - 5, Іванівської сільради, імені Сталіна 5 господарів...

При проведенні цього заходу, в кожному колгоспі, де застосовується ця міра, необхідно знайти 3-5 колгоспників, які б розкались перед державою в тому, що вони ховають хліб, і що вони віддають його державі, закликають піти за їхнім прикладом всіх колгоспників».

Але й такі жорстокі міри не давали позитивних наслідків. Голод брав своє. Це видно і в постановах В. Білозірського РПК.

«Відзначити, що найчастіше відстають у виконанні плану олійних культур такі сільради, які на 24 січня 1933 року виконали план менш ніж 25%.

Новоолександрівська - 6,2%, Піскошинська 11,4 %, Менчикурівська 13,4 %, Корніївська 17,3 %, Мусіївська 19 %, Гавриловська 24,9 %, Веселівська 29,2%.

«Стан мобілізації насіння по Веселівській сільраді виключно

незадовільний. На 25.02.1933 рік засипане насіння по Веселівській сільради 1,4 %. Останніми днями стали заготовляти по 5 кг за день фактично припинили мобілізацію насіння».

Бюро РПК констатує цілковиту бездіяльність таких сільрад у виконанні плану молоко заготівель за I квартал 1933 року: Калинівська 0,0 %, Веселівська 6,4 %, Менчикурівська 9,0 %, Олександрівська 7,0 %, Корнієвська 0,2 %, Запорізька 0,2 %».

Села душила смерть кістлявою рукою голоду, а Райпартком приймає рішення «Про мобілізацію насіннєвих фондів», майже все зерно з яких забрали ще восени в рахунок плану хлібозаготівель.

«Застосувати найсуворіших заходів ... до одноосібників ... , що зривають утворення насінь фондів.

Широко розгорнути масову роботу серед колгоспників. Тим колгоспникам та одноосібникам, які викриють хліб у ямах у других осіб, буде видаватися зерно натурою від 10 до 15 %. Добровільне викриття ям з хлібом особою приведе до того, що до сім'ї не буде застосовано репресивних заходів.»

Але життя брало своє. Селяни завжди залишаються селянами. Напружуючи останні сили, шукаючи різні виходи, вони зробили здавалось неможливе відсіялись. І земля віддячила добрим урожаєм тим, хто попри всі страхіння голоду вижив.

Ось така вона правда. Хоча, звичайно, її неповно за браком багатьох документів про страшний 1933 рік на нашій рідній Веселівській землі. Страшна ціна заплачена за «воєнно комуністичний» експеримент над селянством до 10 млн. безвинно померлих...

Нам, нащадкам тих, хто пережив Голодомор, потрібно, попри всі негаразди нашого складного часу, пам'ятати про ті страшні роки, робити все можливе, щоб подібного не повторилось.

Найбільшої втрати у ті роки зазнали дитячі вікові контингенти, 54,5 % яких становлять ненароджені та померлі діти. Серед тих, хто народився до великого голодомору, чи не найтрагічнішою виявилася доля тих, учийх свідоцтвах зафіксовано 1929 рік..

Аналіз вікового складу втрат показує, що шкода, завдана населенню України голодом 1933 року та репресіями 30-х років, перевищує втрати населення під час першої світової та громадянської воєн, епідемій та голоду початку 20-х років разом узятих.

Сьогодні прах мільйонів загиблих стугонить у наших серцях, їх ніхто не судив, - отже, ніхто не реабілітує. Низький уклін тим, хто в ці дні обходить двір за двором у рідному селі, щоб увічнити імена земляків жертв голодомору. І коли це буде зроблено скрізь, коли не обминемо жодного двору, - аж тоді, може, вщухнуть, нарешті, блюзнірські дебати навколо трагічної цифри: скільки вимерло українців на своїй родючій землі? Два, п'ять, сім чи десять мільйонів?..

Із дослідження учнів Веселівського ПАЛу, у роботі використано матеріали обласного архіву (СДАЗО, ФН 209, ОП 10, спр. 8)

Як підтвердження вище зазначених фактів, наводимо таку таблицю:

***Перелік відомих населених пунктів, що
постраждали від Голодомору 1932-1933 років на
території Веселівського району***

Назва населеного пункту на 1933р.	Сучасна назва населеного пункту	Сучасне адміністративне підпорядкування	Кіль- кість жертв	Підтвердження Факту Голодомору
комуна Авангард	с. Авангард	Запорізька область Веселівський район, Білорецька сільська рада	16	Дані Державного архіву Запорізької області
с.Веселе	сmt Веселе	Запорізька область, Веселівський район Веселівська сільська рада	739	Свідчення очевидців, дані Державного архіву Запорізької області
с. Вільне	—	—	30	Дані Державного архіву Запорізької області
с. Гаврилівка	с. Чкалове	Запорізька область, Веселівський район, Чкаловська сільська рада	248	дані Державного архіву Запорізької області
с. Гоголівка	с. Гоголівка	Запорізька область, Веселівський район, Чкаловська сільська рада	12	Дані Державного архіву Запорізької області
вис.Добро- вольческий	с. Добро- вольське	Запорізька область, Веселівський район, Калинівська сільська рада	22	Дані Державного архіву Запорізької області
вис. Друга Чорна	с. Озерне	Запорізька область, Веселівський район, Білорецька сільська рада	1	Дані Державного архіву Запорізької області
с.Єліза- ветівка	с.Єліза- ветівка	Запорізька область, Веселівський район, Веселівська сільська рада	111	Свідчення очевидців
с.Зелений Гай	с.Зелений Гай	Запорізька область, Веселівський район Зеленогаївська сільська рада	9	Свідчення очевидців, дані Державного архіву Запорізької області
вис.Зелений Гай	Приєднано до с.Зелений Гай 21.04.67 року	Запорізька область, Веселівський район Зеленогаївська сільська рада	11	Дані Державного архіву Запорізької області
с.Калинівка	с.Калинівка	Запорізька область, Веселівський район Калинівська сільська рада	41	Свідчення очевидців

с. Корніївка	с. Корніївка	Запорізька область, Веселівський район Корніївська сільська рада	119	Свідчення очевидців, дані Державного архіву Запорізької області
вис.Короленко	знято з обліку 23.02.77 року	-	4	Дані Державного архіву Запорізької області
вис. Красовича	с. Красовича	Запорізька область, Веселівський район Гоголівська сільська рада	14	Дані Державного архіву Запорізької області
вис. Криловка	знято з обліку 31.08.62 року	-	22	Дані Державного архіву Запорізької області
вис. Любовка	приєднано до с.Гоголівка 29.09.1958 року	Запорізька область, Веселівський район Гоголівська сільська рада	9	Дані Державного архіву Запорізької області
с. Матвіївка	с. Матвіївка	Запорізька область, Веселівський район Матвіївська сільська рада	не вста- новле- но	Свідчення очевидців
с.Менчикури	с.Менчикури	Запорізька область, Веселівський район Менчикурівська сільська рада	50	Дані Державного архіву Запорізької області
с.Михайлівка	с.Білорецьке	Запорізька область, Веселівський район Білорецька сільська рада	77	Дані Державного архіву Запорізької області
вис. Московський	знято з обліку 12.11.65 року	-	11	Дані Державного архіву Запорізької області
с.Мусіївка	с.Мусіївка	Запорізька область, Веселівський район Веселівська селищна рада	21	Свідчення очевидців Дані Державного архіву Запорізької області
с.Ново- александрівка	с.Ново- александрівка	Запорізька область, Веселівський район Гоголівська сільська рада	138	Свідчення очевидців Дані Державного архіву Запорізької області
с.Ново- олексіївка	Приєднано до с. Добро- вольське	Запорізька область, Веселівський район Калинівська сільська рада	2	Дані Державного архіву Запорізької області
хут. Новоукраїнка	с Новоук- раїнка	Запорізька область, Веселівський район Калинівська сільська рада	19	Свідчення очевидців Дані Державного архіву Запорізької області
с.Ново- іванівка	с.Ново- іванівка	Запорізька область, Веселівський район Новоуспенівська сільська рада	19	Свідчення очевидців Дані Державного архіву Запорізької області

с. Новоуспенівка	с. Новоуспенівка	Запорізька область, Веселівський район Новоуспенівська сільська рада	42	Свідчення очевидців, дані Державного архіву Запорізької області
вис.Короленко	знято з обліку 23.02.77 року	-	4	Дані Державного архіву Запорізької області
с. Піскошино	с. Піскошино	Запорізька область, Веселівський район Менчикурівська сільська рада	не вста- новле- но	Свідчення очевидців
вис. Островський	знято з обліку 21.01.73 року	-	9	Дані Державного архіву Запорізької області
вис. Пушкінський	знято з обліку 17.05.72 року	-	7	Дані Державного архіву Запорізької області
Сухий хутір	знято з обліку 10.07.74 року	-	14	Дані Державного архіву Запорізької області
с.Таврія	с.Таврія	Запорізька область, Веселівський район Таврійська сільська рада	не вста- новле- но	Дані Державного архіву Запорізької області
с.Михайлівка	с.Білорецьке	Запорізька область, Веселівський район Білорецька сільська рада	77	Свідчення очевидців
с. Широке	с. Широке	Запорізька область, Веселівський район Широківська сільська рада		Свідчення очевидців
вис. Якобинський	знято з обліку 17.05.72 року	-	8	Дані Державного архіву Запорізької області
вис. Ясна Поляна	с. Ясна Поляна	Запорізька область, Веселівський район Веселівська селищна рада	2	Дані Державного архіву Запорізької області

За останніми даними Запорізького обласного архіву та місцевими дослідженнями на території Веселівського району протягом 32-33 років від голоду померло 1852 людини (цифра не остаточна).

Голодне лихоліття 1932-1933 років у спогадах очевидців...

1932-1933 роки... Найчорніший час в історії України. У світі не зафіксовано голоду, подібного тому, що випав тоді на долю однієї з найродючіших і найблагородніших країн. Жахливо навіть через сім десятиліть ступати болючими стежками страшної трагедії, яка сталася на благословенній землі квітучого українського краю. Досі не віриться, що й на нашій запорізькій землі - житниці України, раптово зник хліб, люди залишилися без зернини. Вимирали цілі родини і села. Чорним смерчем пройшов голод по селах України. А наприкінці зими 1933 року трагедія голоду сягнула великих розмірів.

“Люди у селах їли мишей, шурів і горобців, траву, кору дерев, - згадує житель села Піскошине Веселівського району Мусієнко Іван Іванович, 1928 року народження. А тому в селі не залишилось ні домашніх тварин, ні собак, ні котів, ні іншої живності. Горобці, і ті крадькома з'являлись на вулицях. Все поїли люди: живе і неживе. Варили шкіряні чоботи, соломку, полову. Якби не жаби та ховрашки, яких я ловив, ледве навчившись ходити, то хтозна чи й вижив би”, підсумовує сказане Іван Іванович.

Старожили села Білоріцьке (колишня Михайлівка) згадують, що в ті страшні роки в сільрадівських книгах записи про смерть людей велися абияк, часто записували лише господаря та цифру померлих на обійсті, або ж могло бути записане лише вуличне прізвище господаря, а не кількість померлих душ в домі. Були випадки, що й нічого не було зазначено людина ніби випарувалась.

Колишній вчитель історії із с.Менчикури Веселівського району Рубель Іван Дмитрович, 1917 року народження, який сам пережив голодомор, розповідав учням, що на початку 1932 року в селі Менчикури проживало близько тисячі людей, а навесні 1933 року їх залишилось трохи більше сотні. Від голоду вимирали цілі сім'ї, їх складали в одну спільну яму, а тоді закопували.

Історії з життя мешканців Білоріцької сільської ради

Розповідає:

Федосєєва Антоніна Олександрівна,
народилася 17 лютого 1911 року
сmt Якимівка
Мелітопольського району
Запорізької області

“Важко, ой, як важко згадувати і страшні голодні роки, коли цілими днями й ріски в роті не було, все намагалася діток своїх врятувати. Та не врятувала. Померли всі троє ще маленькими. А сама ходила пухлою, жила на лободі, підмішуючи в те вариво мерзлу картоплю, яку шукала на полях навесні 1933 року”. оповідає А.О.Федосєєва. В той час жінка вже

проживала в селі Мала Михайлівка (так називалось наше село Білоріцьке до 1971 року). Бо переїхала з Якимівки ще в 1931 році.

Бабуся пам'ятає, як вимирали цілі сім'ї, як ховали їх в братських могилах і навіть прізвища ніхто не записував. Кілька разів вона бачила, як проходили через село чужі люди.

- Ніколи не забуду очі невеличкого хлопчика, який ходив із двору в двір та просив біля дверей: "Подайте, Христа-ради..." згадує бабуся.

А подати йому було нічого. Люди виловлювали жаб, знаходили труп коней, ловили птахів. Від такого харчу дехто й вмирав, отруївшись.

Багато пережила на своєму довгому віку Федосєєва Антоніна Олександрівна. Виживала вона разом із сім'єю і в роки Великої Вітчизняної війни, і в голод 1947 року. В 1947 році їй вдалося врятувати від голоду всіх своїх дітей. Їх було у неї на той час трійко. Згадує і те, як ще молодою дівчиною у Якимівці бачила Нестора Махна. Багато побачила ця старенька жінка, чимало трудилася в колгоспі. Працювала робітницею на молочно-товарній фермі, була на доброму рахунку в трудовому колективі.

Скоро бабусі виповниться 97 років. Вона найстаріша жителька нашого села, живий свідок історії цілого століття. Жінка бажає людям добра. І знає одне: трагедія голоду не повинна більше ніколи повторитися.

Розповідає:

Романенко Тетяна Федотівна,
1925р. н, с.Іванівка,
Херсонська область

На початку 30-х років сім'я переїхала в село Мала Михайлівка. В родині було семеро дітей. У 1933 році за відмову вступати до колгоспу батька, Федота Анікеєвича, посадили в тюрму. Вдома залишились діти: Марія - 11 років, Тетяна - 6 років, Шура 13 років, Платон, Сергій і Галина були вже дорослими.

Забрали у нас все: коня, корову, всі пожитки. Навіть подушки порозривали і пір'я розсипали по подвір'ю. Старший Платон поїхав на будівництво Дніпровської ГЕС. Сергій пішов працювати на елеватор. Але там дізналися про відмову батька вступити до колгоспу, а тому з роботи хлопця звільнили.

Будинок у нас забрали, переселивши до маленької землянки. В нашій же хаті оселився хтось із місцевої влади, ті що, вибачте, роз'їжджали на тачанках і розмахували червоними хустинками в той час, коли треба було працювати, не покладаючи рук, а не зазіхати на чуже добро.

Невдовзі через поганий стан здоров'я батька випустили із тюрми. Вдома він зовсім занедужав, зліг та вже і не піднявся.

Їсти було нічого. Збирали лободу, пасльон, гірчак. Ох, якою ж

гіркою була остання трава. Та ми терли її рученятами, аж поки ті не ставали липкими, і трава від цього чомусь солодшала. Батькові розмочували качан кукурудзи, але без зерняток, саму середину. А він прохав: "Дайте хоч теплої водички, запити". Бігли тоді ми в поле, збирали суху траву, розпалювали вогнище і в кухлику гріли йому водичку. Згодом тато помер. Ховати було нікому і ні в чому. Нікому, бо на той час у селі вже майже не залишилось дорослого населення. 60 дітей відвезли до притулку. Зняли ми двері з комори, застелили рядном, поклали батька, загорнули, і самі віднесли на кладовище. Так і поховали.

Мама в цей час лежала розпухша від голоду. Дякувати сусідці, зглянулась, приносила нам склянку молока один раз на день. Ми його не пили, мамі по ложечці давали. Так ми її і виходили.

Невдовзі голод забрав брата Сергія. То був березень 1933 року. Було йому 22 роки. А рівно через тиждень ми ховали сестричку Машу, дівчину 13 років. Перед смертю ми не мали навіть чого дати їй поїсти, а вона мовчки

дивилась на нас, ніби очима хотіла промовити: "Я вас не виню..."

Наша сусідка мала шестеро дітей. Чоловіка посадили в тюрму. Троє діточок померли. Поховала вона їх прямо біля хати: просто закопала. Середню ж доньку забрала і пішла світ за очі. А ще двох братика і сестричку залишила напризволяще. Пізніше їх забрали до притулку і вони вижили.

Боляче згадувати про страждання. І забути про це не можна ніколи. Стоять перед очима страшні картини із життя, а у вухах чується стогін і плач..."

Спогади записані вчителем Білоріцької ЗОШ Мусієнко О.П.

Історії із життя мешканців Веселівської селищної ради

Розповідає:

Каменєва Марія Никифоровна
1911 р.н., мешкала у смт Веселе

„Я, Каменєва Марія Никифоровна, 1911 года рождения, во время Голодомора 1932-1933 годов жила по ул. Мира. Соседями моими были Огурцова Анна, Чепелева Вера они по умирали от голода. Каждое утро от колхоза был человек, давали подводу, этот человек ходил со двора во двор и спрашивал, есть ли мертвые. Если были, то их грузили на подводу и везли на кладбище, там хоронили”.

Розповідає:

Руденко Надія Іванівна,
жителька смт Веселе,
1926 року народження

„Це були страшні роки. Жили ми тоді в Веселому на вулиці Леніна. Мені було шість років. У нас в сім'ї було шість дітей: я, Павло, Анатолій, Віра, Люба і Петро та батько з матір'ю. Їли лободу, висівки, насіння. Матір робила лепешники, розпалювала піч, ставила сковороду і замість олії клала сіль. Ловили у полі ховрахів і їли їх. Батько працював у колгоспі охоронцем, доглядав коней. Інколи з конюшні він брав бурячок і приносив додому, а мати нарізала його тонкими шматочками і засмажувала на печі.

Під час голодомору проводили обшуки. У нас в старому чугунці знайшли 3 кг. зерна і все забрали. Бували випадки коли на пів живих людей скидали у великі ящики і посипали вапном. У школу ми ходили по черзі, тоді одягнутися не було в що. Бувало коли люди позбавлялися своїх дітей. Наша сусідка брала вагани, ставила їх на розпалену піч, і в них ложила мокрі тряпки клала туди двохрічну дитину і накривала мішком. Коли почули сусіди як дитина ревіла, викликали міліцію, але вже було пізно. Ту жінку засудили на десять років”.

*Записали учні Веселівської районної різнопрофільної гімназії
Менжсинська О., Серікова О.*

Розповідає:

Вірт Катерина Михайлівна,
1926 року народження

„У 1932 - 1933 роки по хатах почали ходити партійці та комсомольці вони збирали все що було у людей. Ось прийшла черга і до нас. В сім'ї у нас було п'ятеро дітей, а залишився лише один мішок жита і корова. Вивели корову і зайшли до хати. Батько зняв з печі мішок, сів на нього і каже:

”Якщо ви заберете жито, то ми всі повмираємо”. Але вони не хотіли навіть і слухати, забравши все що було у колгосп. Хто міг ще ходити, йшов на роботу в колгосп і там давали 100 грам муки. А діти рвали лободу на суп.”

Записала Артїм Т.М.

Розповідає:

Савенкова Євдокія Василівна,
1925 року народження

”Почалася колективізація. Людей примушували здавати своє добро в колгоспи. Люди не хотіли йти в колгосп. Комсомольці та активісти ходили по дворах та збирали худобу, птицю, пшеницю, просо, горох. Люди пухли з голоду. Біля с. Трудове були необмолочені скирти проса. Моя мама вночі намолотила глечик проса. Вдень ганяли і могли посадити в тюрму. З того проса (меленого) ми пекли хлібці. Я врятувалась, бо пішла в Керч на будівництво. Коли я повернулась додому, літом 1933 р. вулиці заросли бур'яном, люди повимирали, не було навіть собак та котів.”

Записано Довганіч Д.Г.

Розповідає:

Василенко Надія Кирилівна,
1924 року народження,
с. Єлизаветівка

„В тот страшный год, я была еще маленькой. Мне было 8 лет. Время было страшное. Сейчас дети ничего и никого не боятся. Это хорошо, потому что мы боялись всего. Боялись, что придут злые дяди и тети и заберут у нас еду. Есть хотелось постоянно. Ели траву. Чтобы утолить чувство голода, пили воду. От воды нас раздувало, как воздушные шары. Все были очень слабые. Люди умирали, как мухи. Умирали целые семьи. В селе было много пустых домов. Около этих домов было страшно проходить. Наша семья выжила чудом, наверное потому что у нас была корова.

Кто были эти мужчины и женщины, которые отбирали у людей продукты, я не знаю? Они наверное так делали не по своей воле! Скорее всего это была их работа. Среди них была жительница нашего села Цюпка София. После этих событий она уехала из села в Израиль. Но люди долго помнили и проклинали ее, так как она не признавала никого: ни родственников, ни малых детей”.

Записала Полякова С.И.

Розповідає:

Зарубаєва Анна Кирилівни,
1938 р.н., с. Єлизаветівка

(зі слів сестри Сечіної Марії Андріївни, 1923 р.н)

„За селом стояли скирти з соломою. Сестра пішла по соломі корові і побачила там трьох дітей, які сиділи під скиртою. Зранку на другий день знову пішла, а вони там вже замерзли, бо було холодно. Тоді вона взяла саночки і з мамою привезли їх в село і похоронили. Кладовище було в селі напроти двору Козак Єви Ананіївни.

Люди дуже голодували: рилися в смітниках, ловили собак і котів, на полях виливали водою з ямок ховрашків і так виживали. Ходили по полях і збирали колоски. За колоски навіть судили. Одна жінка, звали її Федора, за колоски, які знайшли під піччю, відсиділа 9 років. У неї було четверо дітей, які померли з голоду, поки вона сиділа на півночі в тюрмі. Повернувшись, вона також невдовзі померла.

У селі, де був аеродром, стояли клуні з зерном, але його вивозили за границю. З інших сіл приїздили люди від керівництва, ходили по дворах і забирали все, що в людей було: одяг, птицю, живність і навіть з пічки витягували те, що варилося господинею.

Сестра згадувала, як вони разом з мамою складали померлих у вагани і в них хоронили. Сили в них було мало, щоб вирити глибоку яму, тому багато трупів виривали собаки і гризли.

Її сім'я вижила тому, що в них була корова, яку вони ховали в лісі. Особливо активною в відбиранні від людей речей і продуктів була жителька села Набокіна Олександра.

Розповідь записали учні 9 класу Єлизаветівської ЗОШ

Розповідають:

Малихіна Валентина Василівна,
Павленко Алла Василіївна,
с. Єлизаветівка

„Две родных сестры: Малихина Валентина Васильевна и Павленко Алла Васильевна рассказывают о Голодоморе 32-33 годов из воспоминаний своих родителей Терехова Василия Петровича и Тереховой Федоры Ивановны.

Село Єлизаветівка на той період мало більше 400 дворів. Сім'ї були багатодітні. В час голоду в кожному домі не ввійдеш, всюди були померлі, де двоє, а де і троє людей. Хоронили людей односельчане, сусіди на сільському кладовищі. Самі копали могили, хто як міг. Завернули людину в якусь-небудь рядночку, і несуть на погост. Так померла двоюрідна сестра Валентини і Алли Миля Полякова, довго мучилась, страждаючи від болю в шлунку.

Для того, щоб врятуватися, люди їли просяну шелуху. Від такої їжі страждали жахливими болями. Шел людина по вулиці і падав мертво або втрачав свідомість від виснаження. Було лежати кілька днів, поки хтось-небудь сильніший не допоміг поховати. Люди були в такій відчаї, що не звертали на це ніякого уваги.

Взяли продукти у людей свої ж активісти. Особливо свистіла жінка, її не пам'ятають ніколи.

Записано учнями 6 класу Єлизаветівської ЗОШ

Розповідає:

Калабухова Марфа Йосипівна,
1924 р. н., с. Новоолександрівка

„Дуже страшно, коли в бідності живуть люди. Але серед бідних є і заможні, які час від часу проявляють співчуття та і допомоги у них просити можна. А коли голод, коли ні у кого нічого немає, коли один помирає, а інший нічим допомогти не може, і сам собі дивуєшся, що ти не на місці помираючого. Як вижив? Як піднявся? Як ще ноги несуть? А потім ще і вижити довелося. Довго така людина сама собі докоряє, совість мучить, соромно навіть перед мертвими...

Так я і живу. Дуже багато пережила. Двох синів виростила. Вже і невістки і онуки є. А совість мучить... Хоча всі бачили, знають, нічим допомогти не змогла. Сама вижила, а як невідомо.

Взяли у нас все, що тільки можна було забрати. Залишилось хатка, деяка одежина і ми з братом, а ще голодна і холодна зима 1933. Її не забудеш. Багато смертей і виття собак. Собаки вили і в день, і вночі. Вили, відчуваючи горе людське і співчуючи цьому горю. Люди як тіні ходили по вулиці. Кожен хто сьогодні проходив по вулиці, не знав, що буде завтра і чи зможе він ще пройтись, побачити, усміхнутись.

Людей хоронили без домовин. Їх нікому було робити, та і ні з чого. Людина померла, ще живий в домі перевертав її на ряднину і тягнув на кладовище, в кращому разі - вивозили з двору тачкою. Прийшовши на

кладовище, і притягнувши сюди мертвого живий старався вирити хоч якусь яму. Сил не було і тому мертві на кладовищі були і напівзариті, а то і лежали просто неба.

А ще було і таке: запрягали коня в короб і по хатах збирали мертвих. Наскидають трупів цілий короб, привезуть на кладовище, вириють одну яму на всіх, і закопають. Після смерті і могил у людей не було. Часто і оплакувати не було кому.

Було і таке. Сусідка при надії була, мала народити дитину. А дома уже було двоє. Але народженої дитини ніхто не бачив. Кажуть, що родила, тут же сім'я з'їла немовля. Карати було нікого, бо багато з голоду повмирали.

Мене з братом врятувала дика картошка, яка в Менчикурівській посадці росла. З тих пір я біля дому завжди саджу топінамбур, а по іншому дику картошку. Ми цілу посадку руками перерили. Ціна такій кропітливій роботі наші життя”.

Матеріали зібрано вчителем

Новоолександрівської ЗОШ Гушуляк М.Ю.

Розповідає:

Холоднова Анна, 1920 р, н.,
с. Новоолександрівка

„Коли настав голод, мені було 12 років. Старшому братикові йшов чотирнадцятий, а молодшій сестричці не було і року. Жили ми тільки з мамою. Мама і нас троє. Мама була жінкою строгою і ми завжди слухали її. Бідність заїдала, мама виховувала нас сама: і на роботу, і дома все на одні руки. Мама десь дістала цілий мішок висівок і всі ми були дуже щасливі. Здавалося, що голод нам зовсім не страшний і що тепер у нас є що їсти. Та висівок у мішку ставало все менше, а до весни було ще цілих чотири місяці. Настав той день, коли мама витрусила із мішка останні висівки, зварила з них кашу. Ми всі дружно сіли до столу, загальмували мало-мальськи голод і тут мама сказала: „Діти, їди залишилось ще на один раз, тому я вимушена поїхати у Донецьк до рідні, може вони чим-небудь нам допоможуть. А ви залишайтесь дома. Я вас закрию у хаті і постараюся якнайскоріше вернутися назад. Маленьку Танюшу я беру із собою. А ви будьте чемні, нікого не пускайте і ні до кого не говоріть”. Забравши маленьку Таню, мама поїхала у Донецьк. Кашу, яку нам залишила, ми з'їли цього ж дня. Тепер залишилось тільки одне дочекатися мами. Ми з братом тихесенько сиділи в хаті. Випили всю воду із відра. Прошло вже два дні, мами з Танею не було. Дуже хотілося їсти. Ми підійшли до вікна і дивилися на вулицю. По вулиці ішла сусідка зі своїм чоловіком, побачили нас, підійшли, розпитали про маму, узнали, що ми два дні зовсім нічого не їли. А далі покликала свого чоловіка, він витяг скобу і ми вийшли на вулицю. На вулиці було холодно і прийшлося одітись тепліше. Сусідка покликала нас до себе, дала нам посьорбати баланди і розказала, що за селом в полі скирта соломи. До скирти ходять люди, перебирають по

соломинці і знаходять зернятка. Дома підсушують, розтирають і варять їжу. І так із дня в день. Якщо ми хочемо, то можемо піти разом з ними. До ранку ми ледве дочекались, оділись, зайшла сусідка і ми пішли. Там вже копошились люди, ми включились у роботу. Почали знаходити зернятка і кожне з них бережно вкидали у невеличкий мішечок. За день назбирали одну жменьку. Але ввечері вже здавалося нам, що доволі поїли та й ще на завтра залишили. І так цілий тиждень з ранку до вечора ми перебирали кожнісіньку соломинку. Не тільки їли, але і запас зерен зробили на майбутнє. Мами не було. Ми безнадійно чекали її, переживали.

Скирта вже закінчувалась і брат приказав мені залишитися дома, щоб поприбирати в кімнаті і попрати наші речі. Дома залишилась і сусідка захворів чоловік і потрібно було приглянути за ним. Брат повернувся, коли вже стемніло. А коли повернувся, то сказав, що сьогодні ми ще й мя'со будемо їсти. Він зловив їжака, забив його, зняв з нього колючу шкіру, розчинив, порубав на маленькі шматочки.

Через тиждень повернулась мама із сестричкою. Вона не сподівалась нас побачити живими. Поверталась додому, по дорозі оплакуючи нас. А ми зустріли її з сестричкою, а самі не тільки вижили, а ще і запас їжі зібрали. Мама дуже раділа, обцілювала нас і просила у нас вибачення за те, що залишила нас напризволяще, хоча дуже любила і переживала.

Отак ми і пережили цей страшний рік. Багато односельчан похоронили в тому році, році геноциду, році смутку, сліз, горя.

Після цього року мама весь час заготовляла влітку і в різних закуточках ховала квасолу, горох, біб. Мамині припаси можна було знайти у пустих гільзах, старих каструлях, а то просто у мішечках, які підвішувались на горищі дому”.

*Матеріали зібрано вчителем
Новоолександрівської ЗОШ Гушуляк М.Ю.*

Розповідає:

Ветрова Ганна Іванівна,
1927 р.н., с. Новоолександрівка

„У 1932-1933 роках голоду ніхто не чекав. Недарма в народі кажуть: „Біда приходить тоді, коли її ніхто не чекає”. Мені пішов шостий рік, як прийшлося пережити голод. Нашу сім'ю спасла від голодної смерті корова. І корова була не тільки нашою спасителькою... Молоком ми, по мірі можливостей, ділилися також із сусідами. А тато, коли сідали їсти, набирав кружку води і час від часу підливав у тарілку води і пояснював нам, своїм дітям, щоб більше каші було.

А ще у моїй дитячій пам'яті залишився епізод смерті мами моєї подруги. Я прийшла до Моті, щоб піти погратись. Вона зустріла мене на порозі своєї землянки, в якій жила їхня сім'я, і сказала, що помирає мама. Я

зайшла у кімнату, де на постелі лежала мама подруги. Біля неї були сусіди і рідня. Жінка була вся опухла від голоду. З її уст я почула слова : „Люди добрі, покажіть мені кусочок, хоч малесеньку крихітку хліба і я не помру, я виживу”. Всі присутні гірко плакали. Хліба не було не тільки у них, а певно й у всьому селі... Мотина мама померла, перед смертю так і не побачивши хліба. Кожен раз, коли я приходжу на кладовище, вже багато років підряд на її могилу кладу кусочок хліба”.

Історії із життя мешканців Зеленогаївської сільської ради

Розповідає:

Мигусик Іван Іванович,
1926 р.н., с. Зелений Гай

„У селі Зелений Гай великого голоду не було. Щоб багато людей помирало, я такого не пам'ятаю. Люди були у дружніх стосунках між собою, ділилися останнім, допомагали один одному. Але пам'ятаю, що по селу ходили активісти із щупами, шукаючи мішки у тих господарів, які добровільно не хотіли віддавати зерно. По селу ходили чутки, що в сусідньому селі Красовичі людям було дуже сутужно, помирали діти і дорослі. Зникли невідомо де дві сестри”.

*Записала: Аракєлова Юлія,
учениця Зеленогаївської ЗОШ.*

Розповідає:

Польський Василь Іванович,
1926 р.н., с. Зелений Гай

„Сім'я наша складалася з 5 чоловік, з них 3 дітей: я найстарший, брат Микола та сестра Поліна. Жили досить бідно. Мама з татом на той час вже були членами колгоспу.

У колективному господарстві вже була невеличка ферма. Для корів робили на зиму силос з лободи. Ці ями з силосом охоронялися вночі, а вдень просто накривалися. Щоранку для корів вантажили силосом підводу, везли на ферму, роздавали коровам і поверталися за другою ходкою. Цей час між ходками ми з хлопцями часто використовували, щоб накрасти силосу. Але одного разу нас зловив на місці злочину бригадир. Він забрав наші торби з силосом, а кишені не перевірів, і прогнав, погрожуючи, що батькам за нас дістанеться. З силосу мама варила нам суп, пекла оладки. Які ж вони нам були смачні!

У ці роки багато людей померло. Наша сім'я вижила тільки за рахунок того, що родичі з Рубанівки Херсонської області передали нам корову, яку нам вдалося зберегти, а вона вберегла нас від смерті взимку. Влітку стало легше, бо всі паслися на траві, як худоба.”

Записав: учень Зеленогаївської ЗОШ Корнєв Павло.

Розповідає:

Бабич Катерина Петрівна
зі слів батька Горлача Петра Петровича,
1911 р. н., с. Зелений Лан

„Сім'я у нас була велика. В ці роки я був ще не жонатим. Пам'ятаю, що по селу ходили активісти із щупами. Забирали все, шукали „мішки”. Батько заховали клунок картоплі під піччю. Вона була дуже дрібною і призначалася для посіву. Але її знайшли й зібрали. Якимось чином батькам вдалося заховати мисочку картоплі. Її посадили, виростили і завдяки цьому жили.”

Записала учениця Зеленогаївської ЗОШ Карзан Марина.

Історії із життя мешканців Калинівської сільської ради

Розповідає:

Боренко Марія Якимівна
1921 р. н. жителька с. Калинівка.

„Народилася в Кам'янко-Дніпровському районі, пізніше переїхали до села Калинівка. Під час голодомору 1932-1933 років їхня сім'я, в якій було ще дві дівчинки, врятувалися завдяки тому, що рідний дідусь працював на млині. Отже, майже завжди було зерно і мука. Односельці тяжко переживали ці роки. Порятунком була трава, особливо щавель, велику роль у збіднілому раціоні людей відігравали плоди дерев. Справжнім випробовуванням для населення була зима: люди пухли, помирали. Влада забирала всі харчі.

З родини померли бабуся та дядько, їх самотійно поховали в садку. В цей час не було ні магазинів, ні лотків, де можна було придбати якісь харчі. Про наявність школи Марія Якимівна не пам'ятає.”

Розповідає:

Лушай Марія Пилипівна,
1923 р. н., с. Калинівка

„Згадую, як під час голодомору 1932-1933 років, основною поживою була трава, з щавлю та лободи пекли млинці, ловили ховрахів, отак виживали. Родина пухла, але від голоду ніхто не помер.”

Розповідає: Шматко Олександра Полікарпівна,
1927 р. н., с. Калинівка

„Місцеві активісти ходили по дворах і забирали з погребів картоплю, квасолу, буряк тощо. За доносами деяких жителів

села приходили з обшуками і навіть перекопували подвір'я, шукаючи зерно. Забирали не тільки харчі, а й деякі речі. Виживали, хто як міг. Декому вдавалося сховати хоч трохи зерна, яке їх рятувало від голодної смерті. Також їли грицики, щавель. Багато односельчан пухли від голоду та вмирали цілими сім'ями”.

Розповідає: Панасенко Клавдія Іванівна,
1927р.н., с.Калинівка,

„Мати, ідучи на роботу, садила мене і меншу сестру на вікно. Одного разу я побачила людей, які довбали землю клюками, щось шукали. Згодом мені стало зрозуміло, що шукали зерно. Виживали, готуючи їжу з трави, влітку зі свіжої, а взимку із сушеної. Мати іноді міняла деякі речі на продукти.”

Свідчення зібрані учні та вчителі Калиніської ЗОШ.

Історії із життя мешканців Корніївської сільської ради

Розповідає:

Горlach Ніна Матвіївна,
1912 р.н., с. Корніївка

„Зима тягнулась надто довго, а люди сподівались тепла. Прийшла весна, трава зелена... Розсипалися люди мов на пасовиську. Скубли все, що зеленіти почало. Рвали лободу, кропиву, курай. Їли зразу, варили. Взагалі їли все, хто що бачив. Бур'яни, гриби, не дивлячись які. Люди дуріли, вмирали від отруєння. Їсти хотілося. Голодними лягали, голодними вставали.

Не обминув голодомор і село Корніївку. Урожай у 1932 році був. Але коли колгоспи появились, стали забирати хліб, люди виривали ями, кидали багато соломи і випалювали, щоб була яма суха. Представники влади ходили з щупами. У нас яма була засипана цеглою, там було два мішка зерна. Нам сказали, що на нас заявлено і придуть „трусить” зерно. Тоді вночі ми переховали його до знайомих в кучу цегли. Ходили і брали по мисочці, терли на саморобному млинку. Такі млинки були у кожній хаті. Кип'ятили воду і висипали по півстакана тертого зерна, їжа така називалась „заколота”. На вигляд тільки посірівша маса, де-не-де крупинки появлялися. Ще смажили зерно, ділили по ложці, воно нам було дуже смачним. І от дома залишилось трохи зерна, ми заховали його в пальто, позав'язували в рукава і туди всипали зерно, але і там знайшли. Вціліла єдина сумочка зерна, вирішали заховати її в колиску Колі. Комісія і в колиску заглянула, відібрали і те зерно. Далі жили голодні. Допомагала нам вижити сестра дідуся Олексія Наталка. У неї була корова, на село їх

було біля п'яти. Чоловік Наталки працював у похоронній команді, їм трохи давали зерна. Ще ходили аж за у Догмарівку, сусіднє село Херсонської області там росли корінці, схожі на моркву, але білі. Їх їли сирими, смаженими. Солодкуваті на смак, але після їх вживання зовсім не було сили. Люди їли дохлятину, і навіть своїх дітей. Була в нас жінка Шиян Ангота, яка зарізала свою трьохрічну донечку, порубала і поставила в піч варить. Люди побачили з димаря дим, двері закриті. Заявили в сільську раду, прийшла комісія, побачила, що сталося, забрали її і повезли до Білозірки, де була волость. Більше вона не повернулась. Багато людей пішли на заробітки, а маленьких діток 3 і 4 років залишали самих, вони, побравшись за ручки, ходили і просили, що дадуть поїсти, а що дати, коли в самих не було. Збирали кінські колести і гризли. Така була година, що всі як озвіріли. Одні чоловік і жінка вирішили піти до моря, щоб врятуватись рибою, а синочка чотирьохлітнього залишили. Він ще був живий, але не піднімався. Мати сказала сусідці, де одяга випрана лежить, як помре, щоб одягнули. Через три дні цей хлопчик помер. По селу їздила похоронна команда. Збирали по хатах померлих людей і відвозили на кладовище. Ями рили неглибокі. Собаки, які залишились в селі, виривали та їли трупи людей.

Навесні 1933 року чоловіки пішли на Чеховку. Там був радгосп. Сіяли кукурудзу. Чоловіки працювали на сівалках і дідусь Олексій теж. Вони вкрадуть зерна, заховують десь під одяжею, коли закінчиться зміна, ідуть у степ і смажать зерно, так і вижили. Потім пішли рясні дощі, виросла лобода. Рвали листочки з неї, ставили в чавуни і варили їх. А що могла дати така їжа? Люди ходили з пухлими ногами, вони тріскались, з'являлись рани. Разом з голодом людей почав косити тиф. Село наше було велике. Тягнулось вулиця кілометра два, називалась „Багачанка”, так в насмішку називали, ніяких багатіїв там не було, а одні бідняки жили. Хто мав хоч якесь господарство, вже був куркулем і „ворогом”. Багатьох вислали на Соловки, Вологду. Бувало, що вислали з дітьми або залишали дітей самих. Був один хлопчик, Яша Нетреба, батьків якого вислали як куркулів. Ходив він, просив, хто що дасть. Вночі ніде було голівку прихилити. Було іде по вулиці і плаче: „А де ж я буду ночувати?” Люди й кажуть: „Іди до голови колгоспу, він твоїх батьків відправив на висилку”.

Коли на полі вже з'явилися колоски, селяни ходили і зрізали їх вночі. Людей ловили і за це засуджували на різні строки. Було таке, що й десять років присуджували. Такий страшний був час, багато людських доль понівечили, а ще більше знищив голод.

Лише з травня червня 1933 року держава стала надавати деяку допомогу українським селянам. Багато людей у муках вмирало, поївши хліба з нового урожаю. Вмирали дистрофіки, тіла яких було зруйновано голодом.”

Записав учень Корніївської ЗОШ Бойко Іван

Розповідає:

Горlach Параска Федосіївна,
1920 р.н., с. Корніївка

„Я народилася 27 жовтня 1920 року в селі Корніївка в сім'ї Воробей Феодосія Микитовича та Анастасії Єрофеївни. Був у мене старший брат 1918 року народження, який загинув у війну. Коли мені було два роки, померла мама, залишились ми з батьком, який потім привів мачуху. В 1927 році народився брат Іван, в 1930 сестра Надя. Ось так і жили, бідненько, скрутно. Попереду чекала не тільки нас біда, а всіх. У 1932 році мені було одинадцять років, коли почався голод. Великих запасів не було, люди почали ходити по степах, збирати мішки зерна, бур'яну. В селі була створена комісія в складі Пилипенко Карпа, Журбан Килини, Довбні Степана. Вони ходили по хатах, довбали щупами домівку, попід стріхами, в ямах, сараях, кругом шукали зерно, забирали все, щоб нічого не залишилось. Люди з управи ганяли односельчан з полів щоб вони не збирали колоски. Кругом холодно, голодно. Всі ходили, як тіні, боялись розмовляти. Дорослі, діти всі були пухлі. У нас були сусіди Петренки, в них померло троє дівчаток малолітніх, а в інших, Попків, залишились всі живі, бо була в них корова, яка їх і підтримала. Люди падали як мухи, їх загортали в рядна і хоронили в одну яму. Зимою 1933 року їли конину, живчики парили з кукурудзи. Батько пішов на заробітки в Полтаву, повернувшись, щось приніс і через деякий час помер з голоду, залишивши нас сиротами з братом. Мачуха забрала своїх дітей, Івана та Надю, і подалась на Кубань, спасатись від голоду. Ми zostались з бабусею. Весною 33-го ходили збирати лободу, молочай, пекли, їли зелене жито. Літо того року було жарке, в людей не було сил обробляти поле, але йшли, бо треба було заробляти хоч стакан кукурудзяної муки, яку давали в колгоспі. Варили з неї заколоту і їли. Голод забрав багато наших односельців, про людей ніхто не думав, ми були не потрібні. Здоров'я підірвалося. Згадувати про це нелегко.”

Записала учениця Корніївської ЗОШ, Шевченко Єлизавета

Розповідає:

Ткаченко Надія Петрівна,
1931 р.н., с. Корніївка

„Я сама була дитиною, бо народилася 8 листопада 1931 року, коли розпочалося жорстоке масове голодування. Моя мама, Коваленко Ганна Іванівна розповідала і приказувала мені пам'ятати ті часи, як вони мене з татом рятували від смерті. Те зерно, що було вдома прийшли і забрали люди з управи. Невеличкі клуночки погрузили на підводу і повезли. В сім'ї у нас були я, сестра, мама, татусь, дідусь Степан - батьків батько, і татусева сестра 1922 року народження.

Зима 1931-1932 років вдалася холодною і голодною. Було дуже важко тією лютою зимою, тому що забрали все зерно. Не залишили ні крупинки. Мама мені розповідала і плакала, що заховала трішки жита у

мене в колисці, але і те забрали.

Коли настала весна, мама почала ходити на роботу. За це їй давали стакан муки чорної. З неї мама варила мені заколоту, а моя тітка мене кормила. А також бувало тітка з мамою нарвуть кашки з акацій. Отак ми і жили.

Жахливі історії розповідала мені матінка. У сусіда були дві дівчинки, але вони померли з голоду. Другий сусід свою дитину з'їв.

Люди падали, як мухи. Мама дуже плакала. Розповідала, що було замотають покійну людину в будь-яку ковдрину та відвезуть на кладовище. Навіть ями не було кому викопати. Це було дуже жахливо. Коли я все це чула, моє серце дуже боліло. Мама мені багато що розповідала, але я вже багато що і забула. Пам'ятаю, мені мама говорила, що курай та зерно мололи на млинок руками, а потім пекли коржики. Вони були чорними та ще й розсипалися."

Свідчення зібрала учениця Корніївської ЗОШ Ткаченко Надія.

Історії із життя мешканців Матвіївської сільської ради

Голодомору 1932-1933 рр. та збір свідчень

Не минув голод і село Матвіївку. У місцевій школі був створений загін учнів-пошуковців, які ходили по домівках й збирали свідчення про події 1932-1933 років. Цих людей залишилось небагато, але кожен свою історію вони розповідали та переживали це ще раз зі сльозами на очах.

Ось спогади очевидців голодомору мешканців села Матвіївка.

Снопкова Марія Григорівна.

„Голод торкнувся моєї сім'ї. У мене померло двоє дітей і сім племінників, помер батько, поїхав у Полтаву по хліб і не повернувся.

Їли гнилий буряк. Коли восени копали в колгоспі картоплю, то всю не змогли зібрати, деяка залишилась, от навесні, коли зорали землю, вся картопля була на поверхні. Ходили збирати сім'ями навіть гнилу, дрібну. Ось збрала і я, сховала в погребі. Потім захворіла. Після хвороби пішла подивитись, чи є картопля, а її конфіскували, бо колгоспна. Пішла я до тієї колгоспної ями, принесла вже гнилої картоплі, діти поїли, синочок казав, що дуже смачна, а на ранок і помер. Йому було 3 роки, а через день і доньки не стало. У знайомих померло три сина, вже жонаті були.

Навесні рвали бур'яни, кидали у воду і варили. Збирали з дерев квітки, в основному з акації і теж варили, їли. Багато на подвір'ях росло акацій, так у деяких залишилось лише коріння останнє все пообривали і поїли. Подошли коні, корови, собаки, коти все це теж їли.

Був такий випадок у Менчикурах. Жила жінка, чоловік помер, залишилось два сини, меншому 7 років. Прийшла до неї сестра, а хлопчик дуже плакав, бо їсти хотів. Сестра нібито за гребінцем прийшла.

Та й каже, щоб хлопчик пішов з нею, вона його нагодує. Коли прийшов старший син і дізнався, що Василько у тітки, побіг туди, бо вже прочув, що вона людей варить і їсть. Прибіг, запитує, де брат. Каже тітка, що він поїв і додому пішов, але насправді той вже варився в каструлі, бо з води ніжка висунулась. Хлопець мало не вбив тітку, покликав людей, її забрали. Кажуть, що вона з'їла 17 людей.

До весни люди якось трималися, але навесні померло багато, хоча в 33 році урожай був хороший, а в 34 році поганий, але людям роздавати було нічого все забрали і вивезли.

Мати в колгоспі працювала поваром, прийшла якось після роботи отримувати хліб, а їй дали всього 1 кг."

Малютіна Ганна Василівна (1922 р.н.)

„У 1933 році мені було 10 років, але я все добре пам'ятаю. Мама і сестра Маруся лежали пухлі, а я, щоб не померти з голоду, наймалась пасти корів. Вигонимо з подругою на поле, і щоб ніхто не побачив, швидше доїмо: я з однієї сторони, вона з іншої. Ще й додому пляшку молока принесу мамі й сестрі.

На полі копали картоплю. Їли її з таким апетитом, здавалась нам, голодним, дуже смачною. Додому нариємо, а по дорозі зустріне сусід Зубов все забере.

А люди за роботу платили продуктами. Пам'ятаю, як бабуса Лихачова дала в руки шматочок хліба, я його не їла, а понесла додому мамі та сестрі. Коли зовсім важко стало жити, пішла сама в контору до голови прохати допомоги, навіть мамі не сказала. Спасибі, допоміг: виписав кукурудзи, муки. Комірник Мінаков видав продукти і дав навіть хліба, склав все в мішок і запитав: „Як же будеш нести такий важкий мішок?" Взяв його сам собі на спину і доніс до кінця городів. Далі сама, але підняти не можу, волоком по землі тягну, а сили немає. Спасибі, допомогла стороння людина, не відібрала у дитини мішок. Назустріч брат Степан біжить, обнімає, запитує де я була. Коли принесли мішок, брат насипав зерна в миску, пішов до сусідів Черкашиних змолоти. Ввечері наварили каші, вдосталь наїлись, сусіди молока дали. Цю вечерю я не забуду ніколи. Потім економили продукти, збирали і терли ячмінь. Так я врятувала від смерті свою маму і сестру."

Бахіркіна Наталя Степанівна

„Мені було тоді 7 років. Це було в 1933 році. Пам'ятаю мати каже: „Кличуть на збори до сусідів". Пішла вона, бо була вдовою. Прийшла похмура, пригнічена. А ми давай запитувати (нас було у мами троє), що ж там говорили. Відповідає, що будуть хліб забирати до зернинки. Мати почала говорити, що голод буде, так її майло не арештували, та врятувалась тим, що вдова, та ще безграмотна люди захистили.

Але все так і сталось. Називалось це продрозверстка.

Прийшли, забрали у нас жито до зернинки, а у сусідів була опарка запарена і ту забрали. І почався голод, їли все. Мати розрізала шкіру кози на шматочки, обварила кип'ятком, зішкребла шерсть з неї, і почали її їсти, тільки по частинах, трішечки, щоб вистачило.

У хлібницях після випікання залишилась мука. Мама її зішкрібала та прибавляла до страв, щоб пахло хлібом. Також товкли кукурудзяні качани в дерев'яній ступці, пекли коржики. Давились, але їли. Інші люди їли котів, собак, здохлих коней. Чекали, поки настане весна, з'явиться трава. Рятувала лобода, з якої теж пекли коржики. Почнеш їсти, а лобода тягнеться, як нитка. Їси і голодний. Потім зацвіла акація, пишно, рясно цвіла дітям на втіху. Дорослі вигадували з неї страви: сушили, товкли в ступках на муку, мішали з кукурудзяними качанами, пекли коржики.

Через дорогу жила Снопкова Марія Йосипівна. Вона була заможною, але їх розкуркулили, забрали все, навіть одяг. І тому у них у 1933 році померли 7-річний Толя, 14-літня Луша, 16-річний Вася, батько Йосип. Це в пам'яті залишилось на все життя.

Також пам'ятаю як дорослі говорили, що далі за наш Веселівський район вимирали цілими селами, бо далеко були від залізниці. А ми жили ближче, і тому селяни їздили в інші міста, міняли одяг, інші речі на стакан муки чи шматочок хліба. У Полтаву, пам'ятаю, їздили. Багато людей померло в пошуках їжі прямо в дорозі.

Все це було при Сталіні. Знав він про голод чи ні, невідомо. Але говорити правду тоді не можна було, бо зашлють на Соловки."

Смола Степан Демидович

„Був великий голод. Жив я в багатодітній сім'ї, нічого було їсти. На моїх руках, мені було тоді 7 років, померла сестра, їй було 2 роки. Вона не витримала цього голоду. Все просила: „Їсти, їсти". Всі інші брати й сестри теж померли. Батько і мати теж. Залишилися я та брат Сергій. Нас забрав до себе дядько Онисько, щоб захистити від голоду. Ми з братом бігали потайки збирати колосся. Їли траву, кропиву, лободу, листя з дерев, про хліб зовсім забули. Взагалі, що потрапляло на очі, їли. Я пам'ятаю, як на моїх очах помирали люди.

Якось дядько Онисько віз кукурудзяну бадилку коням. Вигукнув до нас: „Заберіть десять качанів кукурудзи". Це почули та побачили сусіди. Вони повідомили міліції. Дядька забрали до в'язниці. Більше його ми не бачили. Світла йому пам'ять. Як ми вижили один Господь Бог знає."

Патьоха Ганна Антонівна

„Був великий голод. Я була у сім'ї старшою, тому що від голоду померли батько, мати. У мене було п'ятеро дітей і повинна була їх утримувати. Я для своїх сестер і братів була за матір. Був 1932-1933 рік. Я брала із собою дітей і ходила по людях просити, хто що дасть. Ходили

збирали на поле колоски, листя з капусти. Мій брат ходив у поле ловити ховрахів, інколи були навіть їжаки. Для нас було велике свято, коли щось знаходили поїсти.

Взагалі в цей час людям жилося дуже гірко: рилися на звалищах, збирали різні корінці, траву, шматочки хліба (але це було в голод дуже рідко).

Так люди і виживали, але дуже, дуже багато померло. Але я хочу, щоб цього більше не повторилося, щоб люди жили добре, мали той шматок хліба, який ми колись з великим трудом доставали.”

Клімова Марія Григорівна

„У 1933 році мені виповнилося 12 років. Народилася я у великій сім'ї, в якій було семеро дітей. Голодували. Щоб якось притамувати голод, збирали гнилу картоплю. Варили „баланду”. Їли ворон, горобців, суху вишню, різну траву. А буряк був головною стравою: пекли млинці з нього, варили, тушкували. Але діти все одно померли. Я вижила.”

Забурдаєва Поліна Зар'янівна

„Сім'я була дуже велика. В 1933 році мені було 6 років. Пам'ятаю мамині сльози. Наша мама, Феодосія Романівна, постійно нас обнімала і гладила по голівкам. У неї були сумні очі і такий вигляд, що нам хотілося плакати. Ми притулялись до неї і нам було так спокійно, але дуже хотілося їсти. Їли макуху, висівки, буряк і траву. Сиділи і холодні, і голодні. Обігрівати дім не було чим (кураєм і соломою не нагрієшся). Я теж умирала, ледь-ледь жевріло життя. Мене вже накрили білою тканиною, думали, що уже все... Але мама побігла до своєї сестри і принесла шматочок хліба. Розділила його на багато маленьких шматочків і дала мені. Потихеньку я ожила, хоч і була дуже слабенькою. Але помер мій батько Зар'ян Федорович.”

Маслов Віктор Антонович (1924 р.н.);

Маслова Ганна Агафіївна (1926 р.н.).

„Дуже багато людей загинуло. Особливо вмирали часто діти і старі люди. Щоб вижити, їли все: хлопкову макуху, (її видавали по 1 кг на людину у колгоспі), кукурудзу, ховрашків. За кукурудзою ходили вночі на поля за Тимошівку. Начальство розганяло людей, не давало збирати. Все одно ходили, збирали і взимку, бо треба було щось їсти. М'ясо ховрашків несмачне, але варили і їли. Так і вижили.”

Історії із життя мешканців Менчикурівської сільської ради

Розповідає:

Масаликін Іван Степанович,
1921 р.н., с. Менчикури

„Мені було в голодомор всього 12 років. Батько був спухлий від голоду, і брат, і сестра також. Мати і я держалися на ногах, коли як. Голод був страшний. Моя мати їла сиру картоплю, а я ловив ховрахів і ми їли їх. Тітка і дядько мої теж померли. Брат двоюрідний по матері тяжко помирав з жахливого голоду.

Всі односельчани потерпіли. Господарства ні в кого не було, колективізація відібрала все, навіть скотину. Влада села нікому не допомагала, а тільки все відбирала. Їли люди різні трави: лободу, щерицю, козелики. Люди один за одним помирали від голоду. Влада шкодила людям, забирали навіть з горшків до останньої крупинки - гороху, рису, квасолі і т.д. така була влада.

У селі люди платили великі податки. Всі працювали „від сонця до сонця”. І отримували 200 грам збіжжя на трудовень. Жили дуже бідно і важко. У 1932-1933 роках життя було найстрашнішим. Я вважаю, що голодомор стався через уряд. Це він призвів людей до біди і страху.”

Записали учні Менчикурівської ЗОШ

Розповідає:

Булгакова Олександра Андріївна,
1918 р. н., с. Менчикури

„Голод стоял страшный. Ели, что придерся: лободу, гнилые овощи. Нигде ничего не было. Если находили что-то, не варили, а глотали. Дети ходили по полю, искали зернышки. Многие пухли от голода, умирали.”

Записано зі слів сина Булгакова Миколи Максимовича

Розповідає:

Полив'ян Векла Іванівна,
1915 р.н., с. Менчикури

„Розповідь моя сумна і страшна. Перед очима постають жахливі картини з того часу. Ось маленькі діти ходять голодні і безпритульні, тому що їхні батьки лежать мертві у хаті, яка розкрита: без даху, бо соломі, якою була накрита хатина, віддали корові, щоб було трошки молока. По вулиці було моторошно ходити, навколо лежали мертві люди, виснажені голодом і холодом. Хвороби немов розважалися, знущалися з людей короста, язви, простуди... Ніде було взяти їжу, одяг, взуття. А якщо кому і вдавалося вкрасти жменю зерна, того чекав суд. У той час люди думали про одне, щоб поїсти. Матері самі не їли, а віддавали дітям, старші діти - меншим, а менші ще меншим. Від голоду люди опухали, ставали слабкими, худими, безсилим, і кожен не міг зрозуміти, за що з ними так поведуться, чому їх і їхні родини морять голодом? На той час багато залишилось сиріт. Їх

відправляли в сирітський будинок. Так і втрачався зв'язок з рідними та близькими.

Померлих людей ховали майже кожного разу в загальні ямі. Більш сильні люди запрягали коней у підводу і їхали збирати померлих по селу, а потім скидали померлих в яму і закопували. Ніхто майже не знав, де хто похований. Люди мерли кожен день і ніч, кожен час і хвилину. І здавалося, що не можна спинити це страхіття, що воно ніколи не скінчиться. Літом люди їли всяку зелень, кульбабу, тобто все, що оточувало людей.

Про ті часи треба розповідати всім: дітям, онукам, правнукам, нехай вони розуміють, що нема нічого страшнішого ніж голод. І наказувати, щоб і наші нащадки розповідали своїм поколінням про саме страшне, саме болюче у житті. І не дай Боже, щоб воно повернулося!"

Записав учень Менчикурівської ЗОШ Задніпряний Владислав

Розповідає:

Фуртат Феодосія Федорівна,
1929 р.н., с.Піскошине

„Усе своє життя добре пам'ятаю ту зиму 1932-1933 рр. Мій батько, який був одним із тих, хто організовував комуні, працював головним бухгалтером у колгоспі „Дружба”. Восени 1932 року поїхав на збори у Велико Білозерський район. У цей час один із тих, хто ходив по дворах і розкуркулював заможних селян, односельчанин Григорій Помазан, прийшов і забрав корову та зерно, яке було заховане у ямі під помостом. Борщ, що стояв у казанку на пічі, вилили, пшоно висипали. Дружина Агафія Іллівна, троє малолітніх дітей шестирічна Марія, трирічна Феня, восьмимісячний Іванко залишились без годувальниці корови. Пам'ятає Феня Федорівна, як кричав сильно маленький братик, коли хотів їсти, як почав плакати все тихіше, а потім замовк навіки, бо в матері у грудях не було жодної краплини молока. Другою померла сестра. Феня з мамою опухли з голоду. Коли повернувся тато і поглянув, що трапилось. Був шокований. Ліг перепочити, заснув і більше не вставав.

Пам'ятає, як мама попрохала своїх братів поховати чоловіка. Ті прийшли, поклали тіло батька на воза і повезли невідомо куди. Де його могила, ніхто не знає і сьогодні. Братика і сестру поховали у підвалі.

Тоді ж, у 33-му, забрали пару коней, гарбу і весь інвентар: плуг, культиватор, борони. Рідний дядько Фені Федорівни, щоб вижити у той голодний рік, женився на кривій, сліпій Овчар Олександрі. Ця негарна жінка ходила по дворах і розкуркулювала, забидала майно у людей. А вже після війни цей дядько Василь покинув Шурку з двома дітьми і одружився на іншій. Зате в голод дядькове одруження врятувало Феню Федорівну з матір'ю. Іноді він приносив їм висівок, іноді хліба чи молока. До того ж, весною виросла трава і, таким чином, вони вижили. Адже можна було «поласувати» лободою, калачиками, гірчаком. Зі свиріпи, яку їли вареною, можна було зробити ще й метерженики.

У 1934 році Феню Федорівну віддали у дитсадок, який працював

цілодобово. З дитсадка вона носила додому мамі хліб. Але великий сусідський хлопець перестрівав її на шляху і відбирав ті невеличкі шматочки. Уся в сльозах дівчинка йшла додому ні з чим."

Розповідає:

Криворучко Поліна Іванівна,
1921р.н. с.Піскошине

„Страшний це рік був 33-й. Не було тоді ні війни, ні суші, ні потопу. Скільки невинного люду зійшло в могилу - старих, дітей, молоді. В нашій сім'ї було троє дітей, батьки та стара бабуса. Мій батько, відчувши лихо, ще з осені заставляв нас дітей збирати і сушити паслін, (у кожного була денна норма, помідори квасили, а потім ще продали мамину одягу та купили гарбузів, буряків, картоплі. Бабуса домішувала в борошно все, що можна було. Тому й вижила вся наша сім'я. У школі нас годували: варили супчик, а вчитель сам ниткою ділив хліб. У багатьох сім'ях в цей час вже не було чого їсти. Люди мерли, як мухи, діти були дуже знесилені, додому зі школи вже самі не могли дійти. Нас, як старших учнів, вчитель брав копати могили, а потім на ряднині переносили і хоронили, довго поверталися, бо не було сил дійти назад. На могилах вчитель писав дощечки, але пізніше не було кому обробити могилок, бо вмирала вся сім'я. Мій батько, даючи дітям по картоплині, приказував нам, щоб ми ділилися з іншими. Найстрашнішою була весна, коли запасів вже не було, люди пухли з голоду. Мені дуже часто снівся хлібчик, його запах. Ми діти тоді так мріяли про невеличкий окрайчик справжнього хліба. Тому, діти, не забувайте, що хліб - то життя і дається він великою ціною. А для країни «33»- це криваве клеймо."

Матеріали зібрані учнями і вчителями Піскошинської ЗОШ

Історії із життя мешканців Новоуспенівської сільської ради

Розповідає:

Волошина Марія Леонтіївна,
1923 р.н., с. Новоуспенівка

„Жили ми на краю Новоуспенівки. Стояло поряд три хати, поруч жили наші родичі Соляники й Сірівлі.

Після збору врожаю 1932 року, селом почали ходити активісти, забирали зерно, вигрібали все їстівне. Особливо відзначався Михайло Кривобокий, викидав двері в хатах, клунях, якщо люди зачинялися, побачивши, що йдуть "трусить".

Наш батько, рятуючи сім'ю від голодної смерті, зібрав нас, домашній скарб, залишки захованого зерна й однієї зимової ночі перевіз по Веселого, де починала працювати МТС. Був він майстром на всі руки і зумів влаштуватися туди на роботу. Там нам дали хату. Пізніше ми дізналися, що ранком після тієї ночі, коли наша сім'я залишила потайки Новоуспенівку, активісти прийшли „трусити" наш двір.

Хоча й у Веселому не на багато краще, багато людей мерло, наче мухи. Нас рятувало те, що батько влаштувався на роботу в МТС.

Пам'ятаю, як вже під весну мама поділила декілька жмень квасолі на дві частини і відправила нас з братом Альошею віднести їх до родичів в Успенівку. Ми прийшли й побачили наших братів і сестричок зовсім виснажених, з тонесенькими ручками, крізь шкіру світилися кістки. Квасолі вони були дуже раді розглядали нас і казали що ми виглядаємо значно краще.

Невдовзі вони, діти дядьків Михайла Сірівлі і Семена Соляника померли з голоду.

Зерно вишукували по хатах всюди. Люди насипали тоненьким шаром на ліжаках, на печі. Поверху на ряднах спали діти. Активісти зганяли їх, шукали зерно на горищах, усюди.

Згодом наша сім'я переїздить до радгоспу „Ізвестіє”, в село Широке, а після того, як закінчився голод, ми повернулися до Новоуспенівки”.

Записав онук, Волошин Сергій Васильович

Розповідає:

Прокопій Зінаїда Омелянівна,
1927р.н., с. Новоуспенівка

„Нас називали куркулями за те, що працювали від зорі до зорі, не покладаючи рук.”

(Історії із родинного життя сім'ї Ковша Тихона Пимоновича, уроженця село Новоуспенівка, Веселівського району, Мелітопольського округу; розповідає внучка Зінаїда, 1927 р.н).

„Родинне коріння сім'ї Ковш сягає в давнину. Ковш Тихон Пимонович народився в 1873р., дружина Ковш Агафія народилась в 1875р. Бог послав їм дев'ятеро діточок: Стефанія (1892р.н.), Григорія (1899р.н.), Миколу, Серафиму, Єфимію (1902 р.н.), Мотрону (1908р.н.), Максима (1910 р.н.), Ольгу (1912р.) та Катерину.

Дітей пестили, доглядали, виховували працею. До роботи привчали ще змалечку. А тому родина жила в

достатку. Було кому землю обробляти, за худобою доглянути, борщу та каші наварити. А наймолодші гусятм та качатам ладу давали. Бо знали як будеш працювати, стільки будеш і мати. А тому в домашньому господарстві мали молотарку, сівалку, плуг, бричку, коней, корів все нажите мозолястими руками... Та одного разу прийшли „товарищі”, вигребли все, мовляв: „Все тепер загальне. А не віддасте добровільно, силоміць заберемо”. Як сказано, так і зроблено. Забрали все. Дідуся Тихона Пимоновича, за те, що не віддав все добровільно, посадили у тюрму. Діти встигли втекти до м.Запоріжжя, бо були вже дорослими юнаками й дівчатами. Будинок забрали під колгоспну комору. Бабусю ж наказали вивезти за межі району. Добре, що супроводжуючий виявився сердечною людиною. Вивізни її вночі за село, сказав: „Не будемо, Агафія, їхати далеко. Іди куди завгодно, тільки назад в село не повертайся.” Надворі ніч, кругом рілля. Постояла в темряві, зорієнтувалась, у якому напрямку йти до с.Долина, яке було за чотири кілометри від Новоуспенівки, та й помандрувала. Мабуть, трохи заблукала, бо добралась до рідні тільки на ранок.

Там її довгий час переховували на печі. А як до хати заходили сусіди, закривали бабусю рядом і ковдрами, бо міг видати кашель (бабуся до того ж ще й по дорозі застудилась). Померла вона в серпні 1933 року, як і її сини Григорій та Стефаній.”

Ковш Григорій та Стафаній

Два клуночки зерна

(із історії із життя Ковш Єфимії Тихонівни 1902 року народження, уроженки с. Новоуспенівка)

„Вона була середньою донькою в сім'ї Ковшів. Пішла заміж за місцевого жителя Омел'яна Капленка (1902р.н.), який був також родом із заможної сім'ї. Прийшла до них шістнадцятим членом родини.

Коли подружжя дізналось, що батька збираються розкуркулювати, відділились і переїхали жити до с. Долина

(проіснувало це село всього 10 років, налічувало 20 дворів.)

Ковш Єфимія та Омел'ян з донькою Зінаїдою

Донька пригадує: „Тільки но батько й мати переїхали до іншого села, хату дідуся розорили. „Борцы за народное дело” зробили так, що у селі чорне покривало голоду накрило всіх. У дідуся забрали все: коня, корів, сівалку, молотарку, не кажучи вже про зерно. Самого його посадили до в'язниці в м.Мелітополі, де він трагічно загинув. А бабуся пішла разом з дітьми „по світу білому.”

Що ж далі? А далі страшні роки виживання.

Пам'ятаю, як прийшли і до нас на подвір'я багато людей. Мене

охопив жах. Чую, плаче мама, щось просить благає. Брати у нас особливо нічого було. А тому почали витрушувати всі торбинки. Відізвала мене мама та й сховала під руки два маленькі клуночки з крупою, а поверх плечей хустину накинула. Так і простояла я понад годину, міцно стишнувши рученята, щоб клуночки, не дай, Боже, на землю не впали. Витримала. Вистояла.

Щоб вижити, висмоктували молочко ще з недостиглих колосків. А коли зерно дозрівало, приносили мамі з поля по жменьці колосків. Вона їх товкла у ступці і варила суп. Досі пам'ятаю той смак юшки з лободи, макухи і дрібочки крупи.

А якою дорогоцінною знахідкою була вирита з мерзлої землі напівгнила картоплина чи степова ріпа. Один раз на тиждень мама ходила до родичів у с.Веселе пішки. Там родичі давали їй деякі харчі. Йшла вона на ніч, щоб раненько, ще до сходу сонця, принести нам щось поїсти. Ми знали це і тому, ще сонечко не зійде, а ми вже край села чекали на маму. Побачивши здалеку, бігли щодуху, бо знали, що отримаємо по жменці макухи. А решта - декілька стаканів крупи і мисочка макухи їжа на цілий тиждень.

У нашому будинку в одній із кімнат склали колгоспну пшеницю і замкнули. Як же виглядали ми, коли ж прийдуть з лантухами колгоспники, щоб набрати зерна. Адже тоді і нам давали жменьку, тільки щоб ніхто не знав.

Батькові згодом удалося влаштуватись на роботу в радгосп „Веселе.” Довелось ходити пішки, адже їхати було нічим. Там один раз на день робітників годували юшкою і шматочком хліба. Юшку батько їв сам, а шматочок хліба ніс додому. Ми ж чеками його повернення аж за селом, коли сідало сонечко. І ділив він той шматочок на всіх, а нас було троє... Було... Бо втратили ми наймолодшеньку. Прокинулись вранці, а вона вже до нас і не говорить пішла навіки. А їй, Людмилці, було всього три роки...”

Спогади записала онука і донька Терещенко О.І.

Розповідає:

Власенко Надія Іванівна,
1925р.н., с. Новоіванівка

„... Мені зараз 83 роки. Добре пам'ятаю і голод і війну, роботу в Німеччині, і повоєнне лихоліття. Багато натерпілась у свій час - знаю почому хліб.

Дитинство моє пройшло в селі Новоолесандрівка. До голоду 1932-1933рр. жили ми непогано, були і корови, коні, гуси. Сім'я була не дуже великою: тато, мама, я і брат (старша сестра жила окремо в Криму, була

вже заміжня на той час). У 1932 році нас розкуркулили. Коней забрали, птицю теж, а корів самі відвели в Веселу, в заготскот. Відбирали навіть те, що було в печі, в каструлі. Їсти було нічого. Батька, як куркуля забрали, говорили, що його чекає каторга, але вранці повернувся. Мама на сніданок на radoщах заколотила млинців з муки, яка була нею захована. Приготувавши сніданок, мама сказала: „Надю, буди папу снідати.” Я до нього, а він... помер. Перенервував і помер. Тата поховали. Ми бідували, голодували. Люди в селі мерли, як мухи, лежали по хатах трупи, навіть хоронити було нікому. Лягати спати було страшно - раптом заснеш і не прокинешся. Потім ми вирішили перебратися до дядька, який проживав у селі Новоуспенівка. Мама з братом пішли шукати роботу в село Веселе, але маму не взяли, а брату робота знайшлась. Мама була в розпачі, і залишила мене вже напівпухлу в цьому селі біля їдальні, щоб сама собі просила їсти. А подавати було нікому і нічого. Село було дуже бідним, люди голодували, переставали бути людьми. Я стояла там довго, плакала. В мене постійно темніло в очах, хотілось їсти і пити, погрітись. Кухарки зжалілись наді мною і забрали мене до себе, щоб люди не з'їли. Жила в степу з собачкою, їла, що виходило... Тоді мене забрала мама. З часом життя трішки покращилося...”

Записано учнями Новоіванівської ЗОШ

Історії із життя мешканців Таврійської сільської ради

Розповідає:

Гридасова (Комарова) Любов Сидорівна,
1930 р.н., с. Таврія

„У 1932 - 1933 роках була ще зовсім маленькою, пам'ятаю мало. За розповідями старших знаю, що у родині батьків було 5 дітей (1920, 1922, 1925, 1927, 1929 років народження). Батько Комаров Сидір був обраний головою колгоспу, коли колгосп „Більшовик” тільки утворився. У 1932 році, коли почався голод, дістав для односельчан насіння соняшника і роздав людям. За це його було заарештовано, і він просидів 3 місяці за ґратами. У цей час родина пухла з голоду. Син (1929 р.н.) і дочка (1927 р.н.) помирають. Після того, як голова сім'ї виходить на волю і бачить таку обстановку у власному домі, забирає родину і вони всі пішки йдуть у Крим, де голод не відчувався. Пам'ятає, як по дорозі батько ніс її маленьку на руках. Шлях тривав узимку було дуже холодно. У Криму мати влаштувалася на роботу на виноградники, батько був добрим стельмахом. Сім'я не голодувала. Там родина проживала до 1937 року.”

Розповідає:

Савченко (Левада) Олександра Іванівна,
1941 р.н., с. Таврія

„Про Голодомор 1932 - 1933 рр. я знаю від своєї матері Левади Катерини Никифорівни, яка народилася у 1912 році в с. Новоіванівка Веселівського району Запорізької області. У родині батьків Катерини

Никифорівни, крім неї, було ще семеро дітей: Уляна, Марія, Ольга, Марина, Василь, Зоя, Ганна. Під час голоду (1931-1932рр.) мати Левада Оришка - відвезла найменших дочок (Зою і Аню) до дитячого будинку в місто Мелітополь, тому що не було чим їх годувати. В цей час у людей по селах забирали все: і худобу, і зерно, і картоплю. Батько намагався сховати хоч трохи зерна, але зерно знайшли, а голову сім'ї відіслали до Сибіру. Щоб хоч якось прогодувати сім'ю, мати сушила деревину, перетирала її, робила з неї муку. З тієї муки пекла хліб, додаючи лободу.

У 1933 році родина переїхала до с. Таврія, Веселівського району. У цьому році на території села утворився радгосп „Соцземлеробство”. Люди, які працювали у радгоспі, мали більше шансів врятувати родину від голодної смерті.”

Розповідає:

Петренко Валентина Тимофіївна,
1937 р.н., с. Таврія

„Село Таврія заснувалось в 1932-33хх рр.. - це був хутірець, відділення радгоспу „Веселе”, ділиться своїми спогадами про матір розповідачка. „Олійник Уляна Степанівна 1901 р. н., корінна жителька радгоспу „Таврія”. В родині було 17 дітей. У голодні 1932-1933 роки загинули 15 осіб, живими лишилися лише Уляна та її сестра Євдокія Степанівна 1903р.н.. Вижили за рахунок того, що втекли будувати ГЕС (Запорізьку). Мали пайок 100 грн. хліб, сира морква, або баланда. Краснокосинники (комсомолки) все повигрібали, хоч було й не багато (горох, квасоля, зерна трохи).”

Записано вчителем історії Гнатко Т.М.

Історії із життя мешканців Чкаловської сільської ради

Розповідає:

Бабич Харитина Леонтіївна,
1910 р.н., с. Чкалове

«1932 год был неурожайным. Собрали мало. Ходила группа людей, забирали все зерно и хозяйство. Искали везде, даже горсточку не оставляли. Все были очень голодные, есть было нечего. Люди бродили по селу, собирали, что попало, и ели. Варили лободу и ели, искали горобцов, животных. Власти, правда, пытались помочь, но толку было мало. Вот так и жили.»

Записано со слов сына Овдиенко Ивана Семеновича

Розповідають:

Кривко Катерина Іванівна,
1905 р.н. та Кривко Григорій
Хомович, 1903 р.н., с. Чкалове

„На час голоді діти були малі. Їсти вже не стало в 1931 році. Але у 1932 році зовсім нічого не стало. Їли лободу мелену, але її теж було мало. Збирали гнилу картоплю, буряк, коріння пшениці. Ловили ховрахів по

фермам. Хто міг, виїжджали в місто або відправляли дітей”.

Записано із слів сина Кривка Віктора Григоровича

Розповідає:

Ємець Віра Павлівна,
1919 р.н., с. Чкалове

„3 осені 1932р., а особливо взимку 1933р., почався голод. У ті часи ходили з двору у двір різні комісії - шукали у колгоспників приховане зерно. Були і у нас, але зерна ми не мали. Взимку 1933 р. померло шестеро моїх братів і сестер, мама опухла від голоду і не могла ходити. Батько працював у колгоспній бригаді, і там давали їжу - баланду, яку він приносив і нам з мамою.”

Розповідає:

Макаренко Наталка Йосипівна,
1923р.н., с. Чкалове

„3 осені 1932р. стали забирати у нас пшеницю, пшоно, інші продукти харчування. Батько приходив трохи макухи і буряків, якими ми перебивалися взимку. Навесні ходили в поле збирали курай, мололи і їли”.

Розповідає:

Мажай Галина Іванівна,
1925р.н., с. Чкалове

„Взимку 1932-1933 рр. голодувала вся наша сім'я. батько працював у колгоспі і приносив хоч трохи хліба. Навесні ми, діти, ходили у поле, виливали з нір ховрахів, їли лободу, грицики, та так і вижили. Дорослі ходили за село, де лежав дохлий кінь, розтягували те м'ясо, кишки навіть з'їдали”.

Свідчення записали учні Чкаловської ЗОШ

Історії із життя мешканців Широківської сільської ради

Розповідає:

Загрудня Лідія Павлівна,
1928 р.н., с. Широке

„Під час голодомору мені було 4 роки. Наша сім'я складалась з 5 чоловік. Переживали ці непрості часи ми дуже тяжко. Харчувались лободою, ховрашками, їли усіляку зелень. Двоє моїх братів не витримали голоду і померли. Згодом мене помістили у дитячий садок, де підгодовували усіх діточок кашкою з молодої пшениці.

Наша сім'я із с. Широке переїхала до комуні «Свободний Труд», яка була розташована в с. Зелене. Мої батьки постійно працювали: так їм легше було виживати та перемагати голод. У комуні у цей час жилося трохи легше, бо робітників підкормлювали: давали пайок у вигляді пшениці чи пропонували баланду. Але все ж таки усі були дуже худі, невеселі, слабкі. І тут помирили від голоду. За день вмирало по 3-5 чоловік, яких клали на візок і відправляли за село, де кидали у глибоку яму.

Спогади про голодомор завжди в мене викликають сльози і великий

смуток. Тому до кожного хліба я ставлюсь з великою пошаною і розумію, що бідність можна пережити, а голод не завжди. Хочу, щоб про це пам'ятали наші діти і правнуки."

Розповідає:

Рудик Таїсія Іванівна,
(дівоче ім'я Широкоградова) 1930 р.н.,
с.Широке

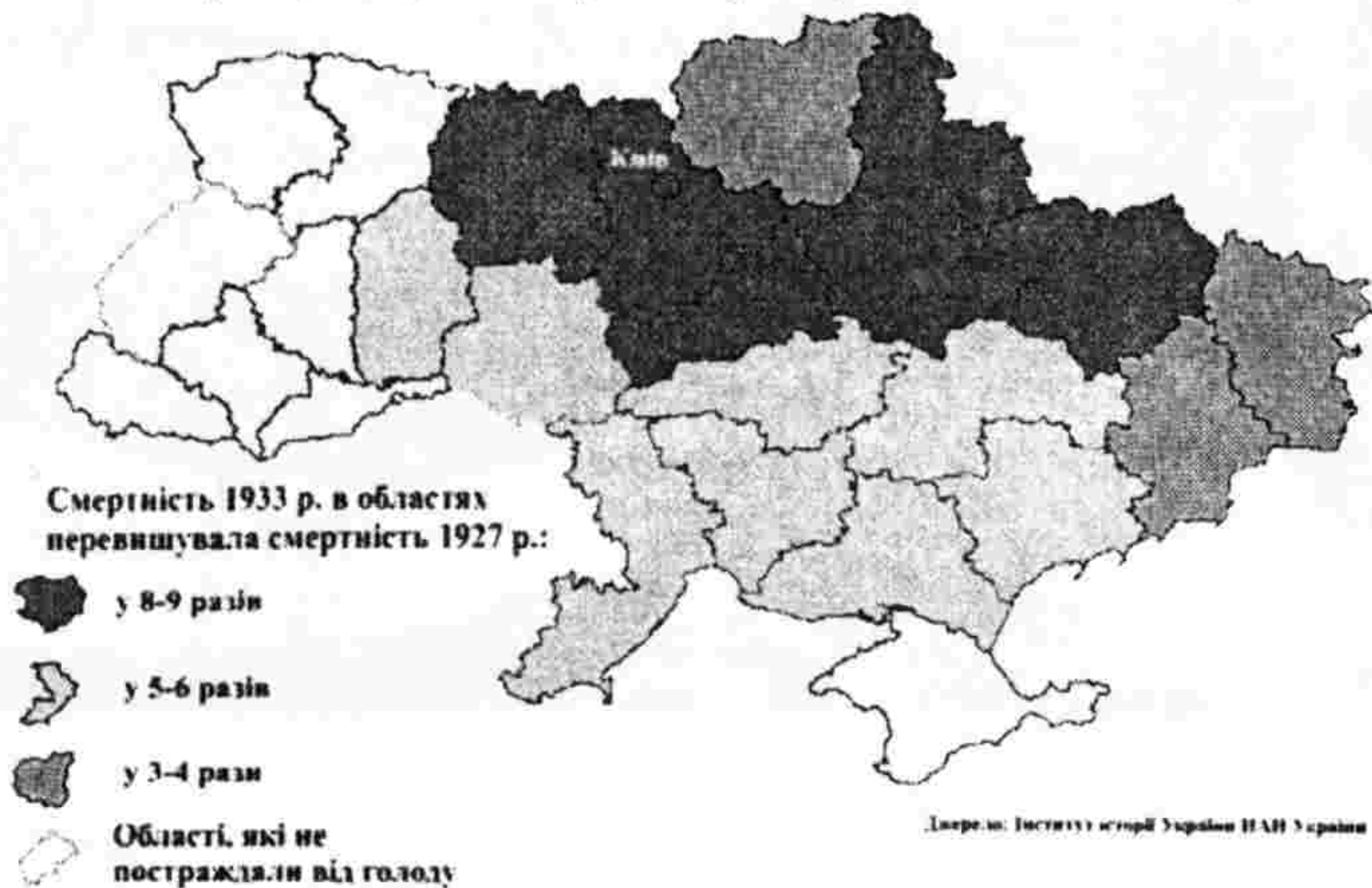
„З розповідей матері я дізналась, що батько поїхав кудись доставати продукти і так не повернувся, скоріше за все він помер від голоду. Тому батька я не пам'ятаю. А мати дуже хворіла, не працювала.

Робітникам у комуні давали якусь баланду, щоб могли працювати, а на дітях шкіра обтягувала лише кістки, голова і живіт на фоні худоби були занадто великими. Мої брати і сестра померли від голоду у 1933 році, а я вижила, хоч мені було лише три роки. Цієї трагедії я не розуміла, сиділа біля мертвих брата і сестри та гралася. Хліба я ніколи не просила, бо я його не бачила і не їла, його просто не було. Інколи мама десь доставала шматочок макухи і приносила мені. Вона думала, що я не виживу.

Як тільки весною відцвів сад і почала зав'язуватися шовковиця, моя матуся дала мені постіль і помістила в саду, щоб я хоч чимось харчувалась. У саду я росла до осені, живилася травою, шовковицею. Інколи сусіди мені приносили щось їстівне, допомагали мені вижити. Так я і моя мама пережили тяжкі часи голодомору."

Свідчення записали учні Широківської ЗОШ

Темп росту смертності у 1933 році (порівняно із 1927 роком)

Сучасники про Голодомор...
(твори поетів, прозаїків і художників
Веселівщини про ті трагічні події)

Твір „Лихоліття 32-33 років на Україні Великий голод - вічний гріх

З лихої прихоті й сваволі ...

Той рік на нашу долю ліг,

Мов згусток кров'янистий болю.

В історії українського народу було багато драматичних сторінок, але найтрагічнішою з них став голодомор 1932-1933 років, коли внаслідок злочинної державної політики хлібозаготівель в Україні вимерло від 7 до 10 мільйонів українців. Це означає, що було заморено 10-25% населення.

Голод був наслідком не лише примусового знищення хлібозаготівель у той період, але й цілковитого вилучення продовольства в усіх регіонах.

Довгі роки страхіття 1932-1933 років замовчувалися і лише у 1990 році під тиском громадськості ЦК КП України ухвалив постанову „Про голод 1932-1933 років на Україні та публікацію пов'язаних з ним архівних матеріалів”.

За роки незалежної України стало можливим вивчення архівних матеріалів, друкування досліджень, художніх і документальних творів, спогадів очевидців голодомору.

Великим досягненням української політики стало визнання на початку 2006 року Парламентською асамблеєю Ради Європи голодомору 1932-1933 років в Україні, як злочину проти народу України, хоч у підсумкову резолюцію це питання не ввійшло. Заклик Президента України Віктора Ющенка до лідерів країн світу визнати голодомор в Україні актом геноциду проти українців підтримали Литва, Грузія, Австралія, США, Канада, Угорщина, визначивши це звернення спеціальними резолюціями.

Сьогодні нам усім і дорослим, і дітям, і політикам та пересічним громадянам, украй необхідна правда про трагедію українського народу, бо голодомор глибока рана в душі українського народу, його гірке минуле.

Ці трагічні сторінки нашої історії необхідно прочитати з урахуванням знань минулого, щоб з надією йти у майбуття.

Нечуваний злочин в історії людства коштував для нашої нації мільйони невинних людських життів, у тому числі материнських, дитячих. Осиротив, вигнав український народ із рідних домівок, з прадідівської землі шукати хліба. Україна стала землею вдів і вдівців, сиріт і безпритульних, бездомних старців.

На десятиліття можна засекретити архіви, прикопати у глибинах викривальні документи, стерти сліди злочинів, вперше, вдруге, втретє переписати історію. А з пам'яттю народу нічого не вдієш. Після заборон, утисків, принижень людської гідності вона оживає, відроджується - щоб там не було. Народна пам'ять на достовірніше історичне джерело.

Кожна людина і весь народ хочуть зрозуміти, нарешті, що ж відбувалось у близькі та далекі періоди нашої історії? Зрозуміти самому і пояснити світові: чому і яким чином це сталося?

Але хоч якою буде остаточно цифра, це - жертви у грубих мільйонах,

це - масова загибель народу, рукотворна смерть, якій передувало умертвлення муками голоду людини в людині, перехід її за межу духовного людського єства аж до канібалізму - убивства і поїдання матір'ю власної дитини та сестри братом. На мій погляд це жахливіше масових розстрілів та нацистського голокосту!

Через роки і десятиліття, через війни та розрухи, через жахи ГУЛАГу і трясовину застою простягає до нас свої руки тридцять третій рік.

Не було тоді ні війни, ні посух, ні потопу, ані моровиці. А була тільки зла воля одних людей проти інших. І ніхто не знав, скільки невинного люду зійшло в могили старих, молодих, дітей і ненароджених.

Географічні межі голодомору 1932-1933 років, за вже розкритими документальними матеріалами не залишають сумніву, що був спрямований проти українського села основи нації.

Географічні межі голодомору 1932-1933 років, за вже розкритими документальними матеріалами не залишають сумніву, що був спрямований проти українського села основи нації.

Василь Котляревський - священник села Піскошине Мелітопольського повіту на Запоріжжі, високоосвічена людина, глибоко вивчав літературу, збирав народні пісні, пам'ятки історії, культури та передавав їх до Дніпропетровського історичного музею. Протягом тривалого часу В.Котляревський підтримував стосунки з академіком Дмитром Івановичем Яворницьким (1855-1940) видатним українським істориком, директором Дніпропетровського історичного музею. У Дніпропетровському історичному музеї зберігаються листи В.Котляревського до Д.Яворницького. Останній лист В.Котляревського, датований 14 травня 1933 року, був надісланий з села Піскошино:

„Шановний професор Дмитро Іванович! Я вам писав листа та просив допомогти мені, чим тільки зможете. Голод підсилюється а з ним і смертність людська. Я ледь ходжу та через силу пишу Вам. У своєму листі я не зазначив адресу, тож повідомляю, що проживаю: Мелітопольський повіт, Велико Білозірське поштове відділення, село Піскошино. Пришліть мені, люб'язний Дмитро Іванович, хоч будь-якого дешевого ячмінного кофе. Їм траву та всяку зелень. Про цукор та хліб не прошу: якщо ви не зможете прислати якогось провіанту, будь ласка, вишліть грошей... Простягніть мені руку допомоги; тяжко помирати голодною смертю, особливо якщо ти не завинив перед людьми та Богом; і за що таке тяжка кара? Хліба у нас було багато, але його відібрали всюди і кудись повезли. Неймовірно важко звертатись за допомогою та набридати своїми проханнями, але голод змусив йти на все. На трупи вже не звертаємо уваги, їх звозять як падаль. Від села лишилась четверта частина напівживих людей. Пробачте, професор, за набридливість.

Котляревський Василь”.

Перша п'ятирічка обернулась для селян не тільки масовою колективізацією, а й страшним голодом. Нестача продуктів відчувалась уже у тридцятому та тридцять першому роках. Пізньої осені 1932 року Україну охопив голод.

Зерно вимагали здати у стислі строки. За невиконання все село записувалось на „чорну дошку”, створену з ініціативи Когановича. Потрапити туди означало підписати собі смертний вирок.

Забирали у людей все, практично грабували. Пшеницю, просо, квасолі, зерно з динь та кавунів. А в той час ... Хліб був. І не за тридев'ять земель, а на території районів, де голод косив людей. Під надійною охороною лежали хлібні гори на складах „Заготовзерна”. І вмирали там люди голодною смертю або від куль вартового.

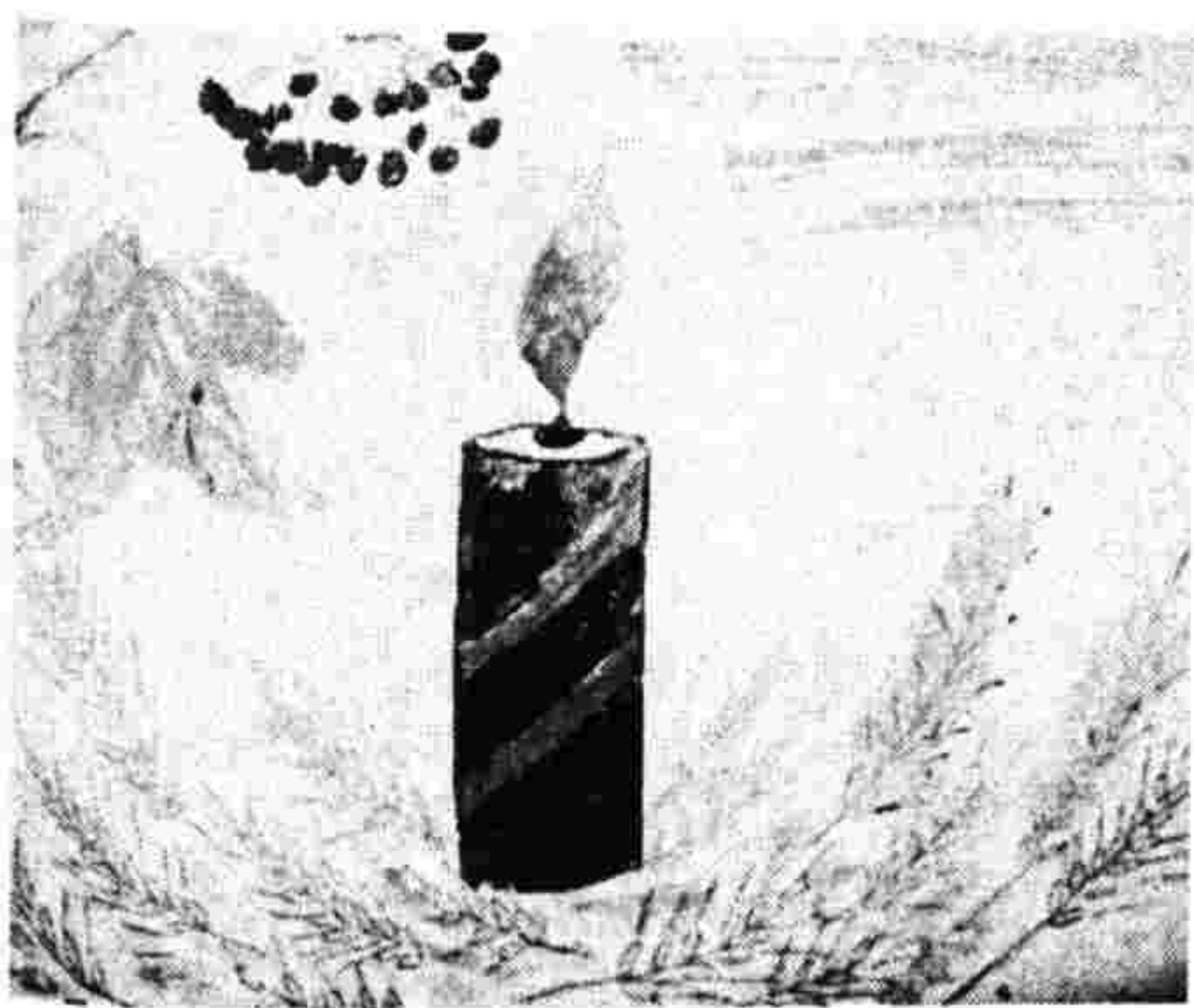
Голодомор лишив по собі на Україні економічні, соціальні, демографічні, політичні втрати та духовну руїну. Мораль, традиції, талант та віра все то було відкинуто новою реальністю, як непотріб. Страшне попелище лежало там, де недавно цвів сад духовного життя українського народу.

Сьогодні наша країна, що породила нових патріотів національної духовності, рішуче заявила світові своє національне кредо словами видатного Василя Симоненка „Народ мій є, народ мій завжди буде! Ніхто не знищить мій народ!”

Нестеренко Наталя, учениця Веселівської ЗОШ №1

Не забуваймо про Голодомор!

(НАРИС)

Ходили опухлі, вмирали на вулицях. Зайшов до нас опухлий, просить: „Дай...” Більше вже нічого сказати не може. Мама дала йому окраєць хліба, і він вийшов бідний, сів під плотом, з'їв той хліб і не встав.

(Спогад очевидців Хмельницька область)

Чорні крила голодомору обійняли багаті чорноземи України в 1932—1933 роках. Одних змусили помирати

страшною голодною смертю, інших з потьмареним розумом піддатись жорстоким канібальським звичаям.

Голодомор для мене не тільки сторінки з історії. Це страшна трагедія, яка завдала болю всьому українському народу. В тому числі,

моїм бабусі та дідусю, і я можу запевнити, що тільки варто мені згадати про цю біду, як їх очі вмиють наповнюються слізьми, і одне лише слово голод навіює на них дуже моторошні відчуття. І про ті роки без гірких емоцій розповідати вони просто не можуть.

Саме в пам'ять про них я собі ніколи не дозволю забути ті часи. Нам жителям ХХІ століття треба пам'ятати про страшні 30-ті роки для того, щоб ця біда більш не повторилася. Я знаю, що не всі згодні з моїми словами, багато не вірять, що всі ці події відбувалися насправді. Та треба знайти в собі силу та мужність, щоб визнати трагедію штучного голоду, спрямовану на винищення нації, та переконати в цьому інших. Український народ став жертвою жорстокого злочину, який ні в якому разі не повинен повторитися... Пишуть, що в ті страшні часи просто не було врожаю із-за засухи, тому люди голодували. Але НІ! Зосталися ще свідки, які стверджують, що хліб був! Це на підставі вказівок Центру партійне керівництво на місцях забиравало у селян все їстівне. Якби в той час було більше посадовців, яким вдалося б не допустити геноциду проти народу, скількох смертей вдалося б уникнути...

Мій ровеснику і сучаснику! Схили голову перед тими, хто помер, і перед тими, хто вижив на глевкому хлібі з кори, лободи та глини, хто дочекався весни і, ледь рухаючись, вийшов у поле, щоб продовжувати жити. І поклянись у тому, що не забудеш їх усіх, невинно убієнних і ненароджених земляків наших...

Абдуллаєва Діана, учениця Веселівської ЗОШ №1

Голодомор

Геноцид голодомор,
Що може бути страшніше?
Ніж цей сталінський терор,
Що був війни раніше.

Вмирили люди щогодини,
Мабуть по сто за днину.
Пухли від голоду вони,
Замість хліба їли бур'яни.

Мусили дітей з'їдати,
Бо Сталін людей
змусив голодувати,
Щоб смерть не прийшла до них
Їли дітей своїх і чужих.

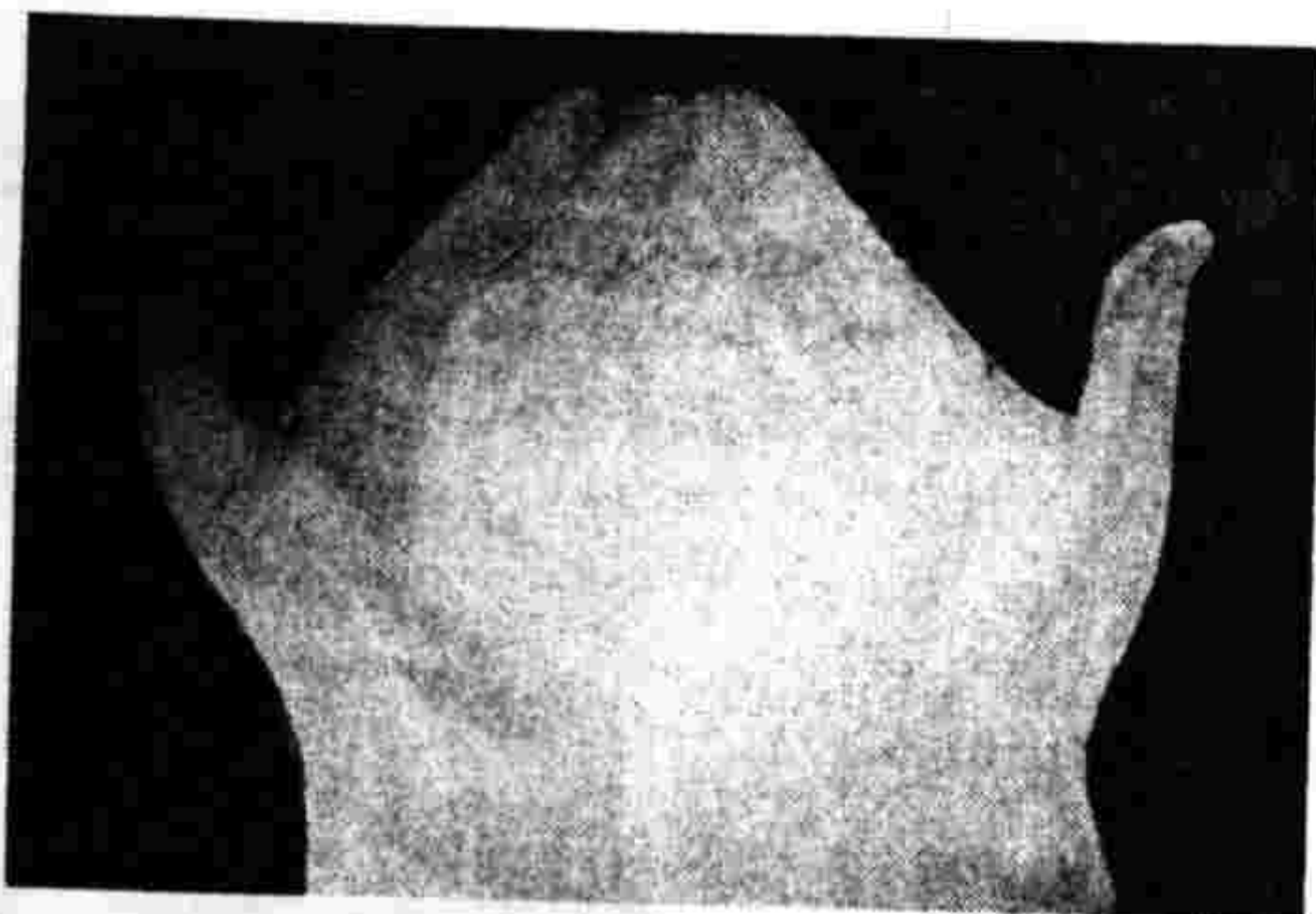
Того, хто вмере в таку днину,
У яму кинуть і засиплють
як тварину.

Його на воза не покладуть, а кинуть
Та й за село далеко повезуть.

Ті, хто голодомор пережили
Це все пам'ятають
То ж не забувай і ти
Про те, що люди проклинають.

*Капуста Оксана, учениця Веселівської
районної різнопрофільної гімназії*

«Не забудьте ніким і ніколи»

Пекельні цифри та слова
У серце б'ють, неначе молот.
Немов проклятий ожива
Рік тридцять третій. Голод... Голод...
У люті сталінській страшній
Тінь смерті шастала по стінах
Сім мільйонів (Боже мій)
Недолічила Україна.

Цими словами розпочався відкритий урок проект з історії, що проходив у Веселівській районній різнопрофільній гімназії 13 грудня 2007 року. Викладачем цього дійства був вчитель історії, директор Білорецької ЗОШ І-ІІІ ст. Федоров Олег Вікторович, який цього року брав участь у конкурсі „Вчитель року”.

І ось довгоочікувана мить... Розпочався урок, темою якого стала давно наболіла трагедія Голодомору 1932-1933 років. Учитель розподілив учнів 10Б і В класів на чотири групи: дослідники, літературні коментатори, фотокореспонденти і опоненти, перед якими були поставлені конкретні завдання, що учні отримали при зустрічі. Учениці 10Б класу Павленко Марині було запропоновано спробувати написати статтю до газети про перебіг відкритого уроку.

Після вступних слів Олега Вікторовича про Голодомор 1932-1933 років, перед учнями були поставлені основні задачі. Одразу дослідники взяли ініціативу в свої руки. Легко і вміло вони висвітлили власні погляди на причини Голодомору і зазначили, що головною із вище згаданих є політика сталінського комуністичного режиму. Але група опонентів (учні 10В класу) знайшли слабкі ланки у виступі візаві, з метою встановити історичну справедливість. Своім виступом вони доповнили відповідь дослідників, аргументуючи, що не менш важливою причиною голоду були несприятливі погодні умови, а також втрата селянами землі під час революції. Група літературних коментаторів також не була осторонь і взяла участь у дискусії з метою відтворення справжньої картини подій. Ними були озвучені спогади очевидців і продекламовано

вірш ученицею 10Б класу Мандик Ілоною „Це остання хлібина, остання...” Бориса Олександрова. Всі слова вище згаданих груп були продемонстровані слайд-презентацією фотокореспондентів. Після перегляду фотографій опоненти знову вступили до обговорення. Також було запропоновано продивитися і проаналізувати уривок з відомого художнього фільму „Місце зустрічі змінити не можна” 1979 року виробництва. Після перегляду фрагмента учні прокоментували побачене зі своєї точки зору. Потім вчитель надав слово дослідникам, з метою розкриття ними нез'ясованого питання демографічні втрати під час Голодомору 1932-1933 років на території України.

На завершення відкритого уроку проекту група експертів прослухавши учнів, винесли свій вердикт і впевнено зазначили, що голод був спричинений насильницькою політикою розкуркулення, відвертим масовим терором тоталітарного режиму проти селян України. І висловили свою думку про те, що Голодомор 1932-1933 років був наперед спланований задля фізичного винищення саме українських селян, гинули люди різних національностей, але враховуючи, де ці події проходили, основна частина селян це українці. Про це свідчили результати анкетування з питання: „Чи вважаєте Ви події 1932-1933 років геноцидом українського народу?”, проведені на початку та в кінці уроку, результатом якого стала позитивна відповідь на користь визнання подій 1932-1933 років геноцидом українського народу. Під час уроку учні усіх груп працювали дуже плідно і організовано, зацікавившись своєю роботою, вони твердо відстоювали свою точку зору, але, напевно, важче за всіх, мабуть, було опонентам, і вони дуже старалися, але їх доводи іноді були простим „передьоргуванням” фактів.

Отже, протягом уроку дуже багато було сказано та, мабуть, усі учні глибоко в душах зрозуміли, щоб збагнути Голодомор, треба залучити не тільки розум. На мить треба перебороти ту анестезію, яка раціоналізаціями та ілюзіями захищає нас від дійсності, пробудити приспану уяву та зуміти побачити серце темряви. Бо тільки уява, джерело не лише творчості, а й людяності, допоможе адекватно збагнути справжні виміри цього жаху. Протягом голодних 1932-1933 років мільйони людей в Україні померли. Вони пішли з життя тому, що у них було забрано останній шмат останню надію на порятунок. Хіба можна про це забути?

Мільйони померлих голодною смертю, висланих і розчавлених, дивляться з минулого у сьогодення: «Будьте пильними! Пам'ятайте про наші гіркі уроки!»

Не буває чужого горя і чужої біди. Живемо ми на одній землі, під одним небом і під одним сонцем. Нехай же ніколи не доведеться нам пережити подібне...

*Учениця Веселівської районної різнопрофільної гімназії
Павленко Марина*

„Прости нас, пам'яте, прости!”

Пам'ять нескінченна книга, в якій записано все: життя людини, і життя країни. І сьогодні, через багато років, жахливо ступати стежками страшної трагедії, яка розігралася на благословенній землі квітучого українського саду.

Трагічна пам'ять про голодомор то як чорний, незглибимий колодязь, у який, можливо, і не захотілося б заглядати, бо ж побачимо себе далеко не такими, якими б хотіли бачити.

1933-й рік. Найчорніший час в історії України. Жахливо навіть через роки ступати болючими стежками страшної трагедії, яка розігралася на благословенній землі квітучого українського краю. Досі не віриться, що тут раптово зник хліб, люди залишилися без зернини. І це в урожайний 1932 й рік. Пухли старі й малі, вимирали роди і села. Це був справжній голодомор.

У селян було відібрано землю, коней, худобу, реманент. Вони перестали бути господарями на своїй землі. Хліборобів перетворили у безправних колгоспників, які вже не розпоряджалися зібраним урожаєм, його можна було вільно вивозити з України. Було запроваджено масовий терор проти заможного селянства - куркулів, як їх називали. Сотні тисяч українських селян виселено з рідного краю на далеку північ, у Сибір. Селянство відповідало протестом. Цілі сільські райони були охоплені повстаннями.

Щоб остаточно зламати опір українських хліборобів, вирішили організувати в Україні штучний голод. У селян відібрали не тільки зерно, а й інші харчові запаси - сухарі, картоплю, буряки, сало, соління тощо, а те, що було придбане з великими труднощами і втратами в інших районах, забиралося на станціях та в ешелонах.

На початку 1933 року практично всюди в Україні запасів не залишилося. Фактично це була дія, свідомо спрямована на повільне фізичне винищення селянського населення. Лиха доля українського народу була оповита завісою мовчання. Намагаючись врятуватися, тисячі селян йшли в міста, де навесні скасували хлібні карточки і можна було купити хліб. Але сільським жителям нічого не продавали. Дороги, що вели до міста, були блоковані. Усе ж тисячі селян пробиралися туди, та не знаходили порятунку, вмирали просто на вулицях.

Доведені до відчаю люди їли жаб, мишей, щурів, горобців, земляних хробаків і слимаків, мололи кістки на борошно, варили шкіру із взуття, уживали в їжу кульбабу, реп'яхи, проліски, липу, акацію, щавель, кропиву. А законом від 7 серпня 1932 року заборонялося збирати колоски на поля навіть перед їх заорюванням. За збирання колосків звинувачений карався не нижче п'яти років ув'язнення в далеких таборах з конфіскацією майна обвинуваченого і вище, аж до найвищої міри покарання (розстрілу).

Голод охоплював територію з населенням 60 млн. чоловік, а число жертв досягло 7,5 мільйона. У селах навесні 1933 року почалося

трупойство і людойство. Зареєстровано 10 тис. судів над людоядами.

Страхотливий злочин ніколи і нічим не стерти з пам'яті. Тільки протягом 1932-1933 р.р. загинула п'ята частина сільського населення України. За різними оцінками, штучний голодомор забрав від семи до десяти мільйонів життів.

Голод це не тільки смерть, а й духовна руїна, знищення здорової народної моралі, втрата ідеалів, занепад культури, рідної мови, традицій. Пекло, створене в Україні на початку 30-х років ХХ століття, не можна ні з чим порівняти ні у вітчизняній, ні у світовій історії.

Пройдуть роки, минуть десятиліття, а трагедія 1933 року все одно хвилюватиме серця людей. І тих, кого вона зачепила своїм чорним крилом, і тих, хто народився після тих страшених років. Вона завжди буде об'єднувати всіх живих одним спогадом, одним сумом, однією надією.

Нехай кожен із нас торкнеться пам'яттю цього священного вогню - частинки вічного. А світло оцих свічок хай буде нашою даниною тим, хто навічно пішов від нас, хто заради торжества справедливості жертвував собою. Вони повинні жити в нашій пам'яті.

Хвилиною мовчання вшануємо пам'ять жертв голодомору. Хай для всіх людей доброї волі ця хвилина скорботи стане актом поминання і перестороги. Хай подібне не повториться ніколи. Хай простять нам наше безпам'ятство всі жертви голодомору, що лежать у сирій землі.

Час пройшов, проминули літа,

Вже зітерлись у пам'яті нашій
Тих жахливих часів гіркота.
І обличчя від голоду павших.
Сільський цвинтар: буяє бур'ян
На занедбаній братській могилі.
Невже в головах наших туман,
І розвіять його ми не в силі?
Але пам'ять не вмерла, жива...

Учениця Калинівської ЗОШ Коваль Анна

Пекельні цифри та слова...

Страшні тридцять років двадцятого століття. Скільки горя і страждань принесли вони нашому народові. Занадто багато випробувань випало на його долю. І сьогодні наша розповідь про одне з них, голод тисяча дев'ятсот тридцять третього року, що отримав страшну назву «Голодомор».

Житницею називали Україну упродовж багатьох століть. Багато хто зазіхав на її квітучі землі, по-хижацьки грабуючи їх, не давали жити простому люду. Тисяча дев'ятсот тридцять третій рік став найчорнішим у літописі багатостраждальної української землі. У світовій історії не

зафіксовано голоду, подібного тому, що випав на долю нашої держави однієї з найродючіших країн світу. Здригалася Україна, дорогами якої торохтіли вози і тачки, везучи на цвинтар скошених голодом людей донедавна кремезних чоловіків-трудолюбів, міцних стариків, жінок-господиень, дітей - майбутнє країни.

Не обминув Голодомор і наше село Корніївку. Про ті часи згадують очевидці.

Урожай у тисяча дев'ятсот тридцять другому році був . Але з появою колгоспів у селян почали вилучати не лише худобу, а й те, що вони виростили

на своїх клаптиках землі.

Зерно у купах пріло під дощем,
Кудись у море, в безвість, за границю,
Текло струмками золото пшениці ...

Пізно восени тисяча дев'ятсот тридцять другого року стали приходити уповноважені і забирати усе, що бачили. Вони встигали побувати скрізь: у хаті, у хліві, у погребі, навіть у грудної дитини з-під голівки витягали останній клуночок з квасолею. Люди жили сутужно їли траву, кропиву, лободу, листя з дерев. Це було їх основною їжею . Коли зацвітала акація , грона її квітів ставали справжніми ласощами. Та все це не здатне було вгамувати голод. У селі поїли всіх собак та котів, позникали горобці та ворони. Не стало щурів та жаб. Ловили все, що можна було їсти. Дуже страшно було дивитися на голодних дітей. Вони опухали, шкірка на розпухлих тільцях тріскалася, звідти бігла вода .

Поле біля нашого села йшов якийсь чоловік. Саме в цей час колосся починало наливатися зерном. Подорожній не витримав, почав зривати колоски та їсти. Зненацька під'їхав комсомольський патруль. Активісти так побили чоловіка, що він там на полі і помер. Наступного дня пішли забирати тіло, а все м'ясо на ньому було зрізане.

Тоді по селах їлось людське м'ясо,
І хліб пекли з розтертої кори.
Дивилися голодні діти ласо
На спухле тіло мертвої сестри.
Так ми, хоч і покинули печери,
В двадцятім віці стали людожери.

Голод всіх робить жорстокими і страшними. В нашому селі було декілька випадків канібалізму... Параска мала двох дітей до дванадцяти років. Коли вони повмирали, не поховала їх, віднесла у льох, а потім відрізала потроху дитячого м'яса і їла.

Анюта зварила своїх двох дітей, бо збожеволіла з голоду.
Загупало в двері прикладом,

Заграло у шибку:
 - Ану, одчиняй, молодице,
 Чого ти там криєшся в хаті?
 Біжить, одчиняє сінешні,
 Гостям вона дивиться в очі,
 І страшно всміхається й плаче.
 - Ну. Як ти живеш, молодице?
 Показуй, що вариш сьогодні.
 Стоїть молодиця ні з місця
 А тільки всміхається страшно.

Намагаючись урятуватися, тисячі селян йшли в міста, але дороги були блоковані. Від села до села блукали сотні родин з дітьми, вмирали на шляхах, але ніхто не міг їх захистити.

Жертв голодомору в селі було дуже багато. Десятки родин зникли безслідно, і про них зараз ніхто вже не пам'ятає.

Світ мав би розколотися надвоє, земля перевернулася б від того, що було на початку тридцятих. Але світ не розколовся, і ми зі своїми тривогами, сподіваннями, надіями ходимо по безлічі доріг, що пролягли на цій землі.

Серед них дорога Пам'яті. Тож пам'ятаймо тих великомучеників, які стали жертвами небаченого у світі Голодомору. Кажуть, що історії властиво повторюватися. Наше завдання полягає в тому, щоб таких трагедій ніколи більше не було. Коли ми усвідомимо, що було з нами колись, зможемо не допустити жахливих повторень в майбутньому. Наш народ заслужив право на велике й безмірне щастя.

Базна Дмитро, учень Корніївської ЗОШ

Прости нас, Україно!

Який то страх, яке нестерпне горе
 На серце впало неньці Україні.
 І вийшло з берегів тих сліз солоних море,
 Омило душу матері й дитині.
 Хоч камінь той упав на нашу долю,
 І всі стежки він нам загородив.
 Та не зломив Вкраїни сильну волю,
 Її народу силу не зломив.
 Зуміли ми пройти важкі дороги
 І вижити у ті роки голодні.
 Пережили неспокій і тривогу,
 Ворожий погляд, очі ті холодні.
 Що проти нього кинули біду,
 Не пожалівши і малу дитину.
 Я біль у серці затаївши, йду.
 Прости за все нас, грішних, Україно!

Бессараб Інна учениця Менчикурівської ЗОШ

Твір: «Біль минулого»

Чимало часу промайнуло від тієї страшної події, що огорнула Україну в далеких 30-х роках. Зарубцювалися рани, послабшав біль втрат у багатьох родинах, але назавжди залишаться сумні спогади в душах

наших родичів. І не дивно, адже такі події не забуваються.

І це дійсно так. Наша сім'я не виняток. Пережити і побачити жах подій на власні очі довелося моїй прабабусі Марії. Далекий тридцять третій рік вона згадує зі сльозами.

Її можна зрозуміти — людина, що пережила великий біль, не може залишитись байдужою до того, що сталося. На той час вона була молодого, гарною дівчиною, якій виповнилося лишень двадцять років. У

сім'ї була найстаршою донькою. Тому про це добре пам'ятає, бо була годувальницею сім'ї. В кінці зими 1933 року в нашому селі панував голод. Люди намагалися прилаштуватися до всього. Ловили мишей і горобців, з кісток тварин робили борошно, варили і сушили кору дерев та різні види трав. Страшні картини вимальовувалися на селі — опухлі діти та старі, купи померлих людей, чимала кількість новоутворених могил. Село неначе постаріло за одну зиму. І це все наслідок голодомору.

За словами бабусі вижити було важко, але люди намагалися. Тому, почувши від односельців про вигідний заробіток, вона вирішила йти працювати, аби врятувати свою сім'ю, особливо переживала за менших сестер. У сусідньому селі, кілометрів за двадцять, на фермі розводили свиней. Праця важка, але і плата добра — приварок ще й шматок хліба. З її розповідей додому ходила лишень раз на тиждень. Тому вже тоді сама продумувала, як прогодувати себе і не забути про сім'ю. Невеличкі шматки хліба сушила коло грубки та складала до торбинки, яку щосуботи ховала у пазусі від людей, несучи через поле додому. Як болісно слухати ці розповіді. Тому розумію її, коли сварить за неправильне поводження з хлібом.

Я виріс в інший час, моє дитинство не сповнене таким горем, але я зі співчуттям ставлюсь до своєї бабусі та інших людей, що пережили ці страхіття.

Минуло багато часу, але спогади і факти подій спливають зі сторінок підручників. Порівнюючи розповіді бабусі з дослідженнями

істориків, я здригаюсь від фактів та цифр голодомору. Тому частенько закрадається думка – чому так сталося? За що страждали люди? Чому був вчинений такий злочин проти народу? Звичайно, існує чимала кількість гіпотез та суперечок стосовно геноциду, але ж факт залишається фактом. Люди вмирали, голодували, пухли діти, бо нічого не було їсти, але і намагалися вижити. Тому ми, молоде покоління, повинні в житті чинити так, аби дані події залишилися лише спогадами, а не реальністю.

Минулий рік для нашої родини був значним. У березні, у день пам'яті голодомору, в кожній оселі запалювали вогники – свічки пам'яті. Тоді і ми мали змогу засвітити свою свічку в спогад про померлих родичів. Цим самим, вшанували не лише знайомих, але й інших, хто не зміг вижити у ті роки. Нехай пам'ять про них не полишає людей, адже поки ми пам'ятаємо минуле – ми будуємо майбутнє.

Я вірю у справедливість, чуйність і силу розуму свого народу. Намагаюся запевнити себе, що не допустимо повторень страхіть тридцятих років. Підтримую думку нашого президента, Віктора Андрійовича. Адже, якщо ти гідний українець, пам'ятаєш свою історію і живеш духом країни – майбутнє держави у надійних руках.

Отже, українці, прикладемо зусилля, щоб у країні жили лише щасливі люди, які б не знали горя і злиднів!

Балховітін Костянтин, учень Менчикурівської ЗОШ

Вірш : « Чи думав хто... »

Чи думав хто, що прийде час такий,
Коли багата наша Україна, зведеться на коліна.
Проллються сльози і ридання,
За кусень хліба, і за приречених людей
Мені так моторошно стає,
Коли згадаю ті події,
Які бабуся, в дні святії
Проказувала нам, малим.
Біда, біда ходила кругом села,
Косила всіх: старих, малих.
Ніхто, ніхто не міг встоять
Від «чорної чуми»!
В той рік багато полягло
Без трун, загорнуті в ряднину.
Й лежать тепер серед степів
Сини і діти України.
Тепер вона, скорботна мати,
Стоїть німа і голосно рида.
За тих, кого холодний голод
Забрав – і жити не полишив.

Процель Наталія, учениця Менчикурівської ЗОШ

Твір: «Трагедія нашого часу»

Багато випробувань випало на долю нашої країни протягом всього її існування. Але однією з найстрашніших подій став голодомор 1932-1933 р.р. У світовій історії не було зафіксовано голоду, подібного тому, що пережила Україна.

Голодомор 33-го року – одна з найстрашніших сторінок у житті українського народу. Це історія геноциду проти квітучої нації. Голодомор – це нищення духовності, віри, усього того, на чому одвічно стояли народ і нація.

У ті роки весь хліб, який виростили селяни, з України було вивезено, і тисячі людей пухли та вмирали з голоду, втрачаючи своїх рідних. Страшнішого, мені здається, у світі бути просто не може! Сьогодні важко відтворити в уяві ту жахливу чорну біду, що охопила Україну і ніби викинула її за межі людського буття. Та й як це можна: забрати у людей хліб, плід їхньої кривавої праці, і звалити його в зернопунктах або просто під відкритим небом? Як можна було спокійно спостерігати, як люди вмирали з голоду в той час, коли їхнє зерно у них на очах проростало, цвіло, пропадало? Як можна було стріляти в голодних людей, що намагалися взяти хоча б жменьку того дорогоцінного для своїх замучених дітей? Це просто жах.

Сучасні дослідники нараховують чималу кількість жертв – порядком 7,5 – 8 млн. чоловік. Це була одна п'ята від усього тогочасного населення України. Та страшна сторінка життя увійшла в історію, як «чорна хмара». Квітучі села перетворювалися на руїни. Селяни один за одним вмирали. І ті, хто вижив, вже не були людьми: канібалізм, спроби самогубства, голодні муки, пошуки хоч якоїсь їжі на замерзлих полях. Єдине бажання людини – їсти! Але, всупереч усьому, у людей залишалось найголовніше – віра, надія, турбота про близьких.

Гори зерна на станціях і біля елеваторів, розкриті під дощем, гнили в той час, як божевільні від голоду люди починали їсти вже померлих, як хати перетворювалися на холодні страшні домовини для цілих сімей. Все це реальність 1933 року...

Гнітючі, страшні спогади людей, які пережили голодомор:
«... Я був настільки безсилим, що і рукав не міг відірвати від сорочки, щоб зробити мотузку і повіситися. Так і залишився живим...»
«... Мама пішла за харчами і пропала. Нас було троє – я і два маленьких братика. Їли жолуді, бур'яни... опухали сильно, з ніг бігла якась смердюча рідина...»

Ці страшні розповіді людей змушують нас, молоде покоління, замислитися над подальшим життям, та реаліями, що відбувалися в той час.

І якби це все продовжувалося тиждень або місяць зрозуміти можна. А рік? Хто зможе дати відповідь на запитання: чим завинили безневинні діти, сім'ї людей, та й взагалі жителі країни? Моторошно.

Але факти життя вражають. Більшість родин не мала чого покласти

на стіл. Начисто підмели все, що було у підвалах, жодної курки не залишилося в селі, навіть бурякове насіння пішло на поживу.

Першими від голоду помирали чоловіки. Пізніше діти. І останніми жінки. Але перед тим, як умерти, люди часто втрачали розум і переставали бути людьми. Найжахливіше виглядали діти, зі скелетними кінцівками, що звисали з роздутих животів. Голодування стерло з їхніх облич будь-які сліди молодості, обернувши їх на вимучених потвор. Лише в їхніх очах теплилися залишки дитинства.

Мене окутує жах, коли читаю рядки поезії М. Будленського «Весна»:

Село лежить в тумані
Голодний рік, голодний день.
Іде- не йде, повзе по мертвих,
Й хвалити Бога, - хоч повзе.
Якби він знав, якби побачив-
Сини ростуть на лободі.
Сини Радянської держави...

Ось вона – трагедія українського народу. Вона, перед нами, тож давайте пам'ятати про неї, щоб не допустити її повторення.

Скорбота і пам'ять про мільйони загублених життів співвітчизників завжди буде з нами.

Народна пам'ять нічого не забуває. І ми віримо у справедливість та силу свого народу, який, на мою думку, перекладе чимало зусиль, щоб для України і її жителів ці події залишилися лише на сторінках підручника.

Градова Наталія, учениця Менчикурівської ЗОШ

Роздуми дитини
Я знемігся від стогону мого;
Щоночі сльозами орошую ложе моє;
Сльозами обливаю постіль мою.
З журби вогонь мигтить, темніє;
Вони ослабнули через усіх моїх ворогів.
Відступіться від мене всі, ви,
Які чинили беззаконня!
Бо Господь почує голос плачу мого.
Господь почує благання моє;
Господь прийме молитву мою.
Усі вороги мої будуть посоромлені та настрашені;
І нехай вони засоромлені повернуться назад.

Біблія, книга Псалмів 6, 6-10

Голодомор 1932 – 1933 років в Україні назавжди залишиться у пам'яті народу однією з найстрашніших сторінок нашого минулого. Мені здається, що вона сприймається сучасниками передусім на емоційному рівні. Але в той же час Голодомор – явище історичне, яке відбувалося в

конкретний час, у конкретному місці і є наслідком дій конкретних осіб.

Від організованого комуністичним режимом СРСР під керівництвом Сталіна штучного голоду та терору протягом 1932 –33 років загинуло понад 10 мільйонів чоловік, більше чим у роки II світової війни. Саме про ті страшні для нашого народу події залишилися такі поетичні рядки:

У той рік залетіли зозулі,
Накувавши знедолений вік.
Наші ноги розпухлі узули
В кирзаки-ризаки у той рік.
У той рік мати рідну дитину
Клала в яму, копнувши під бік.
Без труни, загорнувши в ряднину...
А на ранок помер чоловік.
І невтомну трудягу старого
Без хреста повели у той бік...
І кістями забілили дороги
За сто земель сибірських, сто рік.
У той рік і гілля, і коріння –
Все трошив буревій навкруги...
І стоїть ще й тепер Україна,
Як скорбота німа край могил.

*Павленко Ксенія, учениця, Веселівської
районної різнопрофільної гімназії*

Голодомор

–Що сталося? – син у матусі питає,-
Чому немає хліба, врожаю немає?
Де ділось те поле зернами забите?
І чому нам сонце привітно не світе?
–Синочку мій любий! – матуся сказала

І на шматок хліба в кутку показала,
Піди та візьми його, тільки хутчіш,
Не бійся нічого, іди сміливіш.
Хлопчина пішов і окраєць узяв
І в мами нічого він більш не
спитав...

Померла сердешна,попухла

А хто в цьому винний – ніхто вже
не зна.

* * *

Голодомор – це моторошне слово.
 По хаті ходять, нишпорять навколо.
 Усе до крихти заберуть
 І десь далеко відвезуть,
 А бідні люди помирають
 І землю трупами вкривають.
 Ніхто вже їх не пожаліє,
 Душа болить і серце ние.
 Хтось намагається тікати
 Із рідного свого села,
 Але їх буде смерть чекати
 Біля старенького млина.
 Людей безжально розстріляють
 І кинуть в прірву, закопають.
 І їх ніхто вже не знайде.
 А далі новий рік прийде,
 Зазеленіє все довкола,
 Земля прокинеться від сну...
 Так не забудьте ви ніколи
 Про цю трагедію страшну.

*Свищук Анжела, учениця
 Чкаловської ЗОШ*

Свічка пам'яті

У темряві життя є частка світла
 Це свічка долі кожного із нас.
 А полум'я її тоді лиш згасне,
 Коли закінчиться відведений всім час.
 Та враз погасли тисячі свічок
 І темрява раптово все накрила,
 І попливли скорботні кораблі,
 Піднявши в небеса свої вітрила.
 Не забуваймо тих, кому свідомо
 Підготували шлях у врата смерті –
 Це ті, кому вже не повернеш долю.
 Це ті, хто не хотів так просто вмерти.
 Вони боролись за життя і волю,
 Та свічка згасла під поривом вітру,
 Бо голод крокував невпинною ходою,
 І знищував життя, як темінь світло.
 Затьмарював і очі, і свідомість,
 Приносив смуток, біль і забуття.

А людяність, і відданість, і совість
 Пішли раптово в вічне в вічне небуття.
 Так пам'ятаймо свічечку, що згасла,
 Її рішучий запал і кінець.
 І хай така страшна біда, як голод,
 На наш не ступить більше путівець.

Безряднова Яна, учениця Зеленогаївської ЗОШ

Посіяла жито

Закрила щільно вуха, щоб не чути:
 „Дайте хліба, мамо...”
 Утерла рукавом сльозу
 Куди тікати, щоб не бачити,
 Те пекло?... День прожити,
 Й жахливу ніч від голоду тяжку.

II

Ще віднедавна
 Так раділи доброму врожаю.
 Світило сонце.
 Дзвеніли прохолодою ключі.
 Та налетіли чорні круки –
 Все забрали!!!
 Навіть квасолу, сховану в печі...

III

Почув лиш вітер в полі те стенання.
 Пішла, бо слухачі і не потрібні їй.
 Лягла на шлях. І тужно заспівала:
 „Посіяла жито..
 А урожай зібрала смерть по Україні всій...”

Павленко Вікторія, учениця Єлизаветівської ЗОШ

Услід за донечкою до небес іде...

Віє вітер, по полю гуляє,
 Іде дощ, сильний такий іде.
 Біля могили жінка засинає,
 Услід за донечкою із життя іде.

Не було їй і року одного,
 А вже лежить у могилі.
 Чи образила кого?
 За що ж це, люди милі?!
 Забрали хліб, побили,

Хату підпалили,
Через жадібність і злість
Донечку убили.

Лежить біля могили
І щось уже наснилось.
Смерть прилинула на крилах,
А жити ж так хотілось!..

Віє вітер, по полю гуляє,
Іде дощ, сильний такий іде.
Біля могили жінка помирає,
Услід за донечкою до небес іде...

Заснула назавжди і не підведеться,
Душа лине до самого Бога,
Та не про неї уже йдеться,
А про велике материнське горе.

Полтавець Лариса, учениця Запорізької ЗОШ

Пам'яте моя...

Пам'яте моя, притиш свій крок,
Поглянь навколо, тихо обернися,
Померлі душі ангелів-діток
Зоріють в небі, за них ти помилися.

Жовтіють личка, очі голубі,
Бліді вуста уже не просять хліба,
Їх матері, холодні й німі,
Завмерли вічно, не чекають дива.

Як зрозуміти, де знайти слова,
Щоб осягнути горе жінки-українки,
Її дитина з голоду вмира,
Є гори хліба і ... немає хліба!?

Відходять діти, тануть як свічки,
В очах їх тільки жовтий колір смерті.
Будь прокляті навік вожді-кати,
Що за престол народ свій змусили умерти!
Летять роки, та на пам'ять не вмира

Щороку чуємо, як плачуть солов'ї на кладовищах,
Як стогне та рида навіть трава,
Вкриваючи могильники та попелища.

Прийми їх душі, Боже пресвятий,
Прости за всі гріхи, що сотворили,
На вічну пам'ять ти благослови
Замучених дітей неньки-України.

Ми – діти України

Мій дід, коли поїсть,
Долонею збере всі крихти з столу,
І не тому, що не наївсь,
А лиш тому, що пережив він голод.

Той час страшний для нього і для нас,
Коли згадає, плаче й замовкає,
Сльоза пекуча заблищить в очах,
І тільки чуємо: «Який то жах,
Коли святого хліба в хаті не буває...»

Коли дитя мале вже не кричить,
Лиш квилить тихо: «Хліба, хліба...»
А мати змучена не молиться, мовчить,
І демон смерті розправляє крила».

У голод вмерли майже всі
З великої трудящої родини:
Мої діди, баби, їх діточки малі, -
Залишилось тільки два сина.

Один загинув на війні,
А інший – мій дідусь коханий.
На плечі його рано залягли
Сирітські тягарі випробувань.

Дивлюсь на діда – бачу свій народ,
Велику націю, що не зігнулась в горі.
Така минувшина – майбутньому урок,
Не будуть українці у покорі!

Бойко Іван, учень Корніївської ЗОШ

* * *

Історія вічна, нетлінна, жива
 Все знову і знову мене поверта
 В ті роки жахливі, голодні сумні
 За них тільки чути судилось мені.
 Далекі 30-ті, чи можна забуть
 Стежину до поля – проторену путь,
 Але стережися – рахують завжди
 Оті найсмачніші, прості колоски.
 А ті колоски, що ціна їм життя
 Приваблюють всіх – і спасу нема.
 Нагайка свистить і впивається в тіло,
 Нехай вже болить, аби вдома поїли.
 Чим ласує нині у нас дітвора?
 Цукерки, морозиво, кекси й халва.
 Бабуся моя (коли була ще жива)
 Казала – смачною була лобода!
 Страшними були ті далекі роки,
 Пам'ять про жертви у серцях – на віки!
 Дай, Боже, Україні щасливої долі,
 Щоб голодоморів не знати ніколи!

Сапальова С.В., вчитель біології Новоуспенівської ЗОШ

* * *

Чорне горе, чорний морок,
 На селі панує голод.
 Нема хліба, бараболі,
 Ані каші, ні квасолі.
 Мамо, хліба, - просять діти –

Ми не можемо ходити,
 Вже опухли ноги, руки,
 За що терпим тяжку муку?
 У селі ніде ні звуку,
 Лиш нестерпний запах трупів.
 В кожній хаті лежать мертві.
 Діти голі і обдерті.
 Все, що можна було їсти,
 Суху траву, корінь, листя –
 Товкли, терли і мочили,
 З голоду лягли в могили.
 Пройшли роки, пройшов час,
 Тепер знає кожен з нас,
 Що робила зла руїна,

Щоб пропала Україна.
Та були ми, є і будем,
Але цього не забудем.
Будем пам'ять зберігати,
Щоб нащадкам передати.

*Клепалова О.В., вчитель-словесник
Новоуспенівської ЗОШ*

Мене нема...

Мене нема. Не народивсь я, люди!
Не народивсь і в світі цім не жив.
Мене нема. Ніколи вже не буде,
Бо жовтий князь мою матусю вбив.
Вона була весела і красива,
Як всі дівчата у її роки...
Побралась з любим і була щаслива.
Й вважала, що це щастя на віки.
Мене під серденьком своїм носила,
Майбутнім материнством вже жила,
І ненародженого ще – любила.
Та вберегти від смерті не змогла.
Бо наступив нещадний 33-й,
Жорстокий і підступний. Злий.
Не дочекалася у хаті смерті –
Її ще теплу до могили відвезли.
Не народивсь... Тож пом'яніте. Люди,
Десятки ненароджених малят,
На білім світі котрих вже не буде!
... Вони перетворились в янголят.

* * *

Біля затихлої матусі
Квилить чаєнням дитя.
Матуся ж вже давно холодна...
В дитяті – теплиться життя.
Висить зловісна в хаті тиша.
І матінка – немов німа.
Матусю, мамо! Дайте хліба!
Та в хаті й крихітки нема.
Дитя не може зрозуміти
Чому матусенька мовчить.
Чому нагодувать не хоче,
Чому вона так міцно спить?

Чому ніхто не озоветься?
Чому забутеє всіма?
Матусю, мамо! Дайте хліба!
Матусю!
Мамо...
Неню...
Ма...

*С.І.Шило,, вчитель географії та
інформатики Калинівської ЗОШ*

У пам'яті свічка не згасне...

Максим Рильський писав: „Хто не має минулого, той не вартий свого майбутнього”. Минуле України змушує нас замислитись над власною долею та долею наших нащадків. Український народ – сучасні та майбутні покоління, а особливо молодь – повинна знати своє минуле правдиво. На жаль, дуже довго істина замовчувалась. Тому сьогодні дуже важливо не втратити її, зібрати по краплиночкам і донести до наступних поколінь.

75 років тому нам хотіли винести вирок смерті. 75 років тому мільйони синів і доньок України, мільйони невинних людей, мільйони наших рідних і близьких були без жалю винищені Голодомором. Тоталітарний комуністичний режим свідомо спланував і здійснив проти української нації терор голодом, який приніс не лише страждання і смерть. Він посіяв страх серед людей. Тільки правда про геноцид українського народу і чиста пам'ять про усіх загиблих здатна звільнити нас від мороку минулого і не допустити такого у майбутньому.

На сторінках засобів масової інформації все частіше публікуються документи про драматичні а нерідко й трагічні події, пов'язані з 1932-33 роками. Попри те, що понад 60 років на території колишнього СРСР правда про Голодомор замовчувалася, тисячі людей зберегли у пам'яті ті події. Сьогодні всім зацікавленим відкрито архіви із незаперечними документами про трагедію, яку пережив наш народ. Крім того науковці визнали, що жива, усна історія – це вартісне історичне джерело.

Саме на спогадах жителів Веселівського району і побудована наша книга. Ці свідчення очевидців трагічних 1932-1933 років збиралися протягом останніх років учнями, вчителями загальноосвітніх закладів району, працівниками культури, громадськістю. Значна робота проведена у 2007-2008 роках. Дослідження, зібрані та оформлені належним чином учнями, свідчать про те, що в їх душах не згас вогонь пам'яті. Ми багато говоримо про сучасну молодь, критикуємо за поведінку, але робота, проведена нашими школярами і ліцеїстами засвідчила, що у нинішнього підростаючого покоління є теж певні цінності і переконання, які вони можуть відстоювати. Ми, члени редакційної колегії книги „Голодомор 1932-1933 років на Веселівщині”, висловлюємо щирі подяку начальнику відділу освіти Веселівської районної державної адміністрації Стогній Раїсі Олексіївні, методисту районного методичного кабінету Романченко Ірині Вікторівні, директорам загальноосвітніх закладів району, вчителям історикам і словесникам, усім учням шкіл району, які допомогли зібрати і систематизувати фактичний матеріал. Вони не виявили байдужості при зборі та оформленні свідчень тих людей, які пережили Голодомор. При формуванні розділів книги було використано прозові та поетичні твори учнів та педагогів району. Для ілюстрування розділів редакційна колегія використала такі образотворчі роботи:

- „Молитва за убієнних голодом”, учня Матвіївської ЗОШ Хачка Андрія;
- „Трагічні роки”, учня Веселівської ЗОШ №2 Лукашенка Марка;
- „Пам'ять про скорботний 33-й”, учениці Широківської ЗОШ

Лазуткіної Олени;

- „Трагічні роки”, учениці Веселівської ЗОШ №2 Янковець Тетяни;
- роботу учениці Білоріцької ЗОШ Шейняк Ольги;
- малюнок учня Білоріцької ЗОШ Троца Євгена;
- малюнок учня Білоріцької ЗОШ Товстенка Вадима, яку обрано для титульної сторінки.

Поява даної збірки неможлива без спонсорської допомоги небайдужих, ширих, вірних Україні людей, які відгукнулися на прохання організаційного комітету по підготовці випуску книги. Саме завдяки їм вона побачила світ і дійшла до свого читача.

Всіх цих людей перерахувати поіменно немає можливості, бо такої кількості інформації не витримає формат книги. Та все ж, шановні читачі, ви повинні знати, що поряд з вами живуть і працюють люди, яких цікавить доля та історія нашого району. Всі, хто надав матеріальну допомогу для того, щоб книгу надрукувати, хто збирав свідчення очевидців, писав прозові, поетичні твори, малював ілюстрації одержать по примірнику збірки.

Організаційний комітет і редакційна колегія по підготовці та виданню районної книги Пам'яті жертв Голодомору 1932-1933 років вважає, що з метою гідного вшанування пам'яті жертв геноциду нашого народу, моральним боргом і обов'язком покоління ХХІ століття є забезпечення належного вшанування жертв та постраждалих від голодоморів, відновлення історичної справедливості, сприяння глибокому усвідомленню громадянами причин та наслідків геноциду українського народу, утвердження в суспільстві нетерпимості до будь-яких проявів насильства.

На нашу думку, проведена в 2008 році робота по збору та систематизації матеріалів щодо трагічних подій 1932-1933 років дала поштовх усім небайдужим, тим, хто цікавиться історією рідного краю. Нам

усім треба продовжувати, записувати дані про події, які відбувалися на території району з нашими земляками. Поки не пізно, давайте зробимо так, щоб нашим нащадкам у спадок залишилося більше зафіксованих, правильно оформлених свідчень про життя району за останні 85 років.

О.В. Лютий, М.М. Прокопій

Зміст

Вступне слово	2
Від редакційної колегії.....	6
Історична довідка про події 1932-1933 років на Веселівщині.....	9
Голодне лихоліття 1932-1933 років у спогадах очевидців.....	17
Сучасники про Голодомор.....	44
У пам'яті свічка не згасне.....	68
Додаток. Списки померлих.	

Померлі від голоду в 1932-1933 роках у Веселівському районі

Веселівська селищна рада:

Прізвище, ім'я по батькові	Дата смерті	Вік років/місяців
Азацкий Агний Фотеевич	18.04.33	48
Акименко Анна Яковлевна	09.06.33	6
Акимов Микола Климович	02.05.33	46
Акинчин Федор Іванович	09.03.33	59
Акиншина Вірка Яковлівна	06.07.33	6
Акімов Макар Нікітович	02.02.33	62
Артемов Василь Назарович	11.05.33	14
Артемов Іван Олексійович	21.04.33	19
Артемова Марія Демяновна	22.09.33	19
Асеев Іван Семенович	02.05.33	62
Асеев Микола Іванович	18.06.33	3
Асеева Марина Давидовна	14.06.33	40
Асеева Варвара Іванівна	17.05.33	9
Бабенко Кирил Антонович	27.03.33	8
Бабенко Віктор Антонович	27.03.33	4
Бабенко Іван Антонович	17.03.33	12
Бабенко Микола Антонович	31.03.33	10
Бабенко Федор Антонович	18.03.33	6
Балабка Темофій Миколайович	01.01.33	40
Балацкий Іван Семенович	25.04.33	14
Балабка Тетяна М.	01.01.33	40
Батура Ніна Іванівна	06.03.33	1
Батура Олексій	25.03.33	5
Башук Платон Пантелесевич	15.03.33	55
Безсонов Григорій Н.	02.01.33	7

Беліков Іван Іванович	17.04.33	38
Беліков Василій Іванович	13.03.33	10
Беліков Іван Іванович	13.03.33	13
Беліков Федір Іванович	28.04.33	2
Белікова Ніна Іванівна	15.04.33	5
Белікова Євгенія Аникесвна	23.01.33	55
Беліков Володимир Зінов.	04.03.33	66
Беліменко Тимовій Петрович	24.01.33	29
Белокопитов Іван Никонов.	08.05.33	45
Беляєв Миколай Микитович	17.05.33	14
Беляєв Сергій Терентійович	17.07.33	54
Беляєв Петро Сергійович	20.06.33	8
Беляєв Федір Микитович	05.05.33	5
Беляєва Віра Микитовна	19.05.33	12
Беляєв Петро Моїсійович	31.03.33	35
Бережная С.	30.05.33	50
Беседін Микола Гордєєв.	07.03.33	7
Беседіна Анастасія Гордєєв.	27.03.33	2
Бесонов Григорій П.	02.01.33	7
Бірюков Іван Федорович	21.04.33	48
Бірюков Яков Федорович	25.03.33	36
Бірюков Іван Никодимович	25.03.33	12
Бірюков Федір Никодимович	17.04.33	7
Бірюков Некодим Федорович	17.04.33	39
Бірюков Володимир	22.03.33	4
Бірюков Миколай	15.04.33	8
Бірюков Григорій Никадимович	19.04.33	5
Біліків Афанасій Яковлевич	27.01.33	76
Блохин	28.02.33	22

Єфим Ларіонович		
Блохина Анастасія Єфимівна	14.03.33	6
Блошенко Олексій Гаврилович	14.03.33	8
Бугеря Василь Олексійович	13.06.33	12
Бугеря Віктор Олексійович	28.06.33	7
Бут Дмитрій Семенович	11.03.33	50
Бутко Лідія Єгоровна	30.08.33	8
Бутко Григорій Денисович	31.03.33	37
Бутко Єкатерина Єгоровна	30.08.33	8
Василенко Володимир	07.09.33	6 місяців
Василенко Федор Аврамович	20.07.33	52
Василенко Миколай Іосифович	25.03.33	6
Василенко Лукьян Аврамович	28.02.33	45
Василенко Петро Михайлович	05.03.33	23
Василенко Іван Г.	14.03.33	3
Василенко Іосиф Демьянович	18.03.33	33
Василенко Прасковья Федоровна	09.02.33	32
Василенко Іван Лукьянович	02.03.33	20
Василенко Явдоха Павлавна	16.06.33	25
Василенко Феодора Зинов.	22.01.33	19
Василенко Стефан Федорович	23.05.33	24
Василенко Олександр Степанович	23.03.33	4
Васіленко Вера Лукянівна	28.02.33	4
Васіленко Марія Лукянівна	28.02.33	5
Васіленко Дмитрій Лукянович	28.02.33	10
Верченко Семен Семенович	13.03.33	26
Верченко Любов	08.07.33	1
Верченко Семен Степанович	24.04.33	57
Власенко	16.07.33	55

Євгенія Степановна		
Власов Лука Герасимович	21.05.33	51
Власов Антон Михайлович	19.04.33	69
Власов Федор Григорович	02.05.33	40
Власова Ірина Семенівна	21.09.33	23
Власова Олександра Матвіївна	05.06.33	25
Гапон Павло Дмитрович	01.04.33	6
Гапонов Олексій Сидорович	30.05.33	18
Гапонов Яков М.	14.04.33	53
Гапонов Олексій Сидорович	30.05.33	17
Гапонов Федір Федорович	20.03.33	27
Гапонов Іван Кирилович	16.06.33	21
Гапонов Григорій Яковлевич	07.04.33	18
Гапонова Параска Яковлевна	14.04.33	19
Гапонова Марія Федірівна	24.02.33	6
Гапонова Ульяна Павлівна	18.07.33	48
Гапонова Марія Федоровна	23.02.33	6
Гаркуша Миколай Харитонович	08.01.33	6 місяців
Гнедченко Андрій Трохимович	01.07.33	не вказано
Гнедченко Марія Митрофанівна	20.06.33	не вказано
Гнедченко Григорій Трохимович	05.07.33	не вказано
Гнидко Іван Трохимович	21.04.22	28
Гололоб Василь Денисович	19.05.33	1
Гололоб Іван Денисович	09.05.33	19
Горбуля Свиридон Агафонович	31.03.33	60
Гулевський Володимир	24.02.33	2
Гулевський Володимир	24.02.33	1
Дахов Микола Тимофійович	04.03.33	6
Дахов	27.03.33	8

Іван Тимофійович		
Дахов Тимофій Семенович	25.02.33	42
Дашков Яків Васильович	18.05.33	11
Дашков Нефодій Васильович	15.05.33	3
Дашков Іван Васильович	22.05.33	12
Дегтярьов Платон Олександрович	18.06.33	40
Дегтярьов Олександр Трохимович	08.07.33	67
Дик Петро В.	30.04.33	30
Дирбаба Микола Олексійович	13.04.33	8
Дирбаба Євгенія Терентійовна	29.04.33	46
Дмитрієва Ксенія Константинівна	24.04.33	56
Долгополов Іван Герасимович	16.04.33	50
Долгополов Вол. М.	28.02.33	2 місяці
Долгополова Марія Миркуровна	06.07.33	52
Єремен Іосіф Яковлевич	11.03.33	19
Жариков Антон Павлович	16.04.33	4
Жариков Михайло Павлович	17.04.33	2
Жарикова Олександра Я.	26.04.33	55
Жаріков Михаїл Анисимович	27.03.33	23
Жаріков Володимир Анисимович	24.03.33	17
Жаріков Іван Павлович	31.03.33	9
Жигир Ірина Трохимівна	13.06.33	65
Жигир Федор Григорович	13.07.33	6
Жигир Ніна Григоровна	16.07.33	10
Жигир Іван Михайлович	09.04.33	1
Жуков Олександр Михайлович	11.05.33	12
Жуков Іван Михайлович	17.04.33	17
Жигир Михаїл Семенович	17.03.33	65
Жигир	16.03.33	7

Анна Сергіївна		
Звегінцев Андрій Іванович	03.07.33	55
Звегінцева Анастасія Олексіївна	19.02.33	2
Звегінцева Марія Прокоф.	25.05.33	2
Звенищев Федір Андрійович	12.05.33	19
Звігінцева Анастасія	19.02.33	1
Зелянська Олександра Константинівна	17.03.33	15
Кабанець Катря Яковлівна	11.02.33	60
Калабухова Ліда Яковлевна	01.06.33	5
Каменєв Омелько Трохимович	22.06.33	42
Каменєва Анна Омельковна	06.05.33	7
Каменєва Марія Омельковна	25.04.33	9
Каменєва Тетяна Омельковна	08.05.33	4
Каменова Марія П.	01.03.33	49
Капелов Микита Григорович	28.02.33	54
Карвегін Серафим Гаврилович	24.02.33	20
Карвегін Іван Сидорович	17.04.33	58
Карвегін Трофим Григорович	03.04.33	12
Карвегін Семен Гаврилович	25.02.33	20
Кармазін Яков Лазаревич	11.05.33	38
Карнаухов Іван Олександрович	31.03.33	16
Кашлакова Євдокія Максимовна	13.05.33	50
Кенебас Валя	06.07.33	2
Кенебас Агафія Дем.	13.07.33	60
Кенебас Григорій Яковлевич	26.05.33	9
Кенебас Іван Федорович	22.05.33	6
Кенебас Григорій Федорович	11.06.33	2
Кізілов Олексій Іванович	23.04.33	6
Кізілов	25.05.33	32

Фотей Омелькович		
Кизилов Іван Лук'янович	08.04.33	52
Кізілова Марфа Кузимовна	25.03.33	53
Кобзев Федор Євтеєвич	04.02.33	14
Кобзев Микола Єфремович	20.03.33	9
Кобзев Федор Євтевич	11.02.33	14
Кобзева Ірина Павловна	21.01.33	57
Козюра Павло Аникеевич	06.08.33	39
Козюра Марфа Тарасівна	20.06.33	30
Козюра Іван	22.04.33	6
Козюра Олексій Кирилович	13.04.33	6
Козюра Віктор Йосипович	23.04.33	3
Козюра Микола Васильович	29.03.33	62
Козюра Кирил Савельєвич	20.04.33	44
Козюра Григорій Олександрович	10.07.33	6
Колеснік Василь Григорович	24.03.33	21
Кривуля Векла Олексіївна	03.07.33	40
Кривуля Праска Олексіївна	29.03.33	50
Кривуля ? Олексійович	11.03.33	2
Кривуля Микола Микитович	11.03.33	29
Куделін Володимир Феофанович	21.06.33	4
Куделіна Антонина Федоровна	18.06.33	44
Кузьміна Анна Григоровна	08.04.33	43
Куксов Яков Тимофійович	19.04.33	17
Куксов Іван Олексійович	05.04.33	10
Куксов Миколай Олексійович	18.04.33	4
Куксов Олексій Максимович	07.04.33	42
Куксов Григорій Федорович	07.04.33	40
Куксова	24.05.33	9

Вера Семегнівна		
Куксова Катря Семенівна	25.05.33	7
Куксова Ніна Олексіївна	19.04.33	6
Лардушна Параска Тимофіївна	07.06.33	55
Лещенко Параска Зінов'ївна	24.06.33	36
Літвінов Яков Архипович	31.05.33	50
Літвінов Олександр Андрійович	25.01.33	2
Літвінов Анатолій	05.08.33	2
Літвінов Захар Іванович	03.05.33	62
Літвінов Іван Іванович	16.04.33	3
Літвінов Миколай П.	17.03.33	4
Літвінова Люкер'я Артемовна	19.06.33	40
Ліхачов Миколай Кузьмич	22.01.33	23
Ліхачова Євдокія Олексіївна	22.02.33	6
Ліхачов Микола Свиридович	17.04.33	17
Ліхачов Василь Свиридович	24.04.33	6
Ліхачова Одарка Федор.	24.07.33	46
Ліхачова Олена Марковна	20.05.33	57
Літвінов Олексій Андрійович	26.01.33	2
Літвінова Єкатерина Миколаївна	28.02.33	9
Ліхачов Стіфан Яковлівіч	05.02.33	63
Ліхачов Іван Олексійович	19.03.33	10
Ліхачов Кузьма Е.	27.02.33	53
Ліхачов Микола Кузьмінов.	22.01.33	23
Ліхачова Євдокія Олексіївна	21.02.33	6
Ляхов Питро Алинович	02.03.33	25
Ляхов Юхим Федорович	12.04.33	не вказано

Гаврилівська (Чкаловська) сільська рада:

Бабич Харитон Архипович	23.02.33	62
Бабич Марина Потапівна	08.04.33	65
Бабич Антон Аряхтович	07.04.33	45
Бабич Віктор Павлович	23.02.33	18
Бабич Микола Федорович	21.03.33.	5
Барблик Павло Гнатович	03.02.33	3 м.
Бідна Ярина Кіндратівна	15.03.33	50
Бедной Каптюх Іванович	10.03.33	50
Горянський Касян Мусієвич	30.03.33	32
Горянський Мусій Гордієвич	13.04.33	63
Гришко Андрій	13.04.33	42
Денисенко Катря Іванівна	06.03.33	7
Денисенко Василь Іванович	16.03.33	4
Денисенко Андрій Іванович	16.03.33	9
Денисенко Петро Максимович	04.03.33	51
Бригада Грицько Андрійович	23.08.33	49
Бутко Михайло Федотович	20.01.33	1
Бяхтір Василь Мифодієвич	23.04.33	8
Галенко Іван Романович	16.03.33	4
Галенко Данило Романович	16.03.33	14
Галенко Василь Романович	24.03.33	9
Галенко Марія Романівна	24.03.33	7
Герус Марія Олексіївна	12.04.33	21
Горбач Ганна Семенівна	12.04.33	2
Горбач Семен Семенович	08.01.33	44
Безугла Катря Степанівна	15.06.33	1
Бехтір Варка Іванівна	10.01.33	3 тиж.
Бехтір Федір Прокопович	08.04.33	21
Бехтір Ярина Гнатівна	26.03.33	39
Бехтір Василь Мефодійович	02.04.33	6
Бехтір Дмитро	09.04.33	8
Бідной Пантюх Іванович	16.03.33	52
Борбинко Ялисовета Іванівна	03.04.33	45
Борисенко Петро Титович	28.10.33	1
Щебешкин Петро Іванович	11.03.33	8
Щебликіна Векла Денисівна	20.04.33	40
Щебликін Василь Іванович	13.02.33	3
Якимів Пилип Корнійович	13.04.33	5
Яковенко Євдокія Михайлівна	04.05.33	5
Яковенко Іван Михайлович	04.05.33	7
Яценко Василь Олексійович	20.03.33	14
Яценко Іван Андрійович	11.04.33	8
Яценко Єфим Корнійович	13.03.33	62
Денисенко Варка Аврамівна	16.02.33	56

Кривко Марія Мефодіївна	10.05.33	10
Кривко Катерина Мефодіївна	16.05.33	6
Кривко Петро Харитонович	07.04.33	32
Кривко Прокопій Романович	01.04.33	42
Кривяшко Яков Якович	27.03.33	6
Крохмал Микола Васильович	04.05.3	1 м.
Крохмал Марія Антонівна	04.09.33	6м.
Левадній Іван Федорович	04.03.33	3
Левадня Софія Тимофіївна	04.03.33	10
Левадня Килина Юхимівна	17.02.33	50
Левадня Грипина Тимофіївна	18.02.33	20
Левадня Іван тифійович	04.03.33	6
Левадний Федір Миколайович	12.01.33	5
Литвиненко Іван Микитович	27.01.33	18
Литвинов Микола Степанович	30.01.33	1
Логвиненко Лідія Іванівна	25.02.33	1м
Логвиненко Явдоха не вказано	27.03.33	3 тиж.
Магіго Марія Михайлівна	25.09.33	6м.
Макаренко Левко Сергійович	27.02.33	52
Макаренко Макар Михайлович	24.04.33	27
Макаренко Іван Михайлович	24.03.33	2
Макаренко Лідія Іванівна	16.03.33	1м
Макаренко Левко Сергійович	27.02.33	52
Машко Ярина Григорівна	24.04.33	20
Машко Віра Кононівна	14.06.33	60
Мишко Трохим Парфенєвич	21.03.33.	43
Міщенко Лідія Фомівна	19.02.33	1
Міщенко Микола Григорійович	20.06.33.	15
Міщенко Одарка Трофімівна	11.07.33	16
Міщенко Митро Юхимович	04.03.33	18
Міщенко Кузьма Григорович	20.06.33.	20
Міщенко Мотря Трофімівна	11.07.33.	19
Міщенко Павло Сергійович	01.04.33.	3
Міщенко Харитон Федотович	24.03.33.	64
Міщенко Митро Юхимович	04.03.33.	18

Мищенко Катря Василівна	04.03.33.	1
Мищенко Федорка Олексіївна	29.06.33.	53
Мищенко Гапка Сергійович	20.06.33.	60
Мищенко Катря Василівна	04.03.33.	1
Мищенко Іван Федотович	26.02.33.	52
Надвол Дмитро Володимирович	20.03.33.	12
Надвол Марфа Антонович	17.03.33.	50
Надвол Андрій Володимирович	20.03.33.	5
Надвол Варка Володимирівна	20.03.33.	7
Назаренко Одарка Захарівна	19.07.33.	25
Найдвол (?) Федорівна	06.05.33.	7
Найдвол Іван Федорівна	01..05.33.	10
Овдієнко Райка Лук'янівна	13.10.33	1
Орел Василь Якович	09.02.33.	5
Орел Яків Якович	21.03.33.	14
Орел Остап Якович	21.03.33.	12
Орел Ганна Яківна	21.03.33.	10
Орел Марія Яківна	21.03.33	8
Орел Надія Яківна	29.01.33.	3
Патенко Пріська Іванівна	27.03.33.	38
Патенко Мотря Олексіївна	12.01.33.	64
Погрібний Ярина Купріянівна	31.12.33.	19
Погрібний Грицько Купріянович	18.03.33.	23
Попович Ганна Матвіївна	17.06.33.	56
Поправка Олександр Михайлович	19.02.33.	1
Поправка Грицько Іванович	20.12.33.	1
Поправка Микола Іванович	23.11.33.	3
Поправка Валентин Арсенович	15.03.33.	54
Притула Любка Ярмолівна	25.04.33.	1
Приходько Секлета Данилівна	04.09.33.	62
П'ятерик Івга Йосипівна	11.07.33.	26
Рогова Марина Яковлівна	09.03.33.	28
Скорохід Митро Несторович	13.07.33.	45
Скорохід Михайло Іванович	22.07.33.	1
Скорохід Мотря	09.04.33.	1
Стародуб Гашка Володимирівна	10.05.33.	30
Стародуб Володимир Іванович	01.01.33.	5м.
Стовбур Микола Прокопович	04.09.33.	6м.
Стовбур Фекла	12.03.33.	50
Стовбур Домаха Савелівна	10.04.33.	56

Шмиголь Ганна Радионівна	07.04.33.	7
Шмиголь Настя Семенівна	22.02.33.	58
Явтушенко Карпо Андріївна	31.01.33.	59
Явтушенко Полікарп Андрійович	17.03.33.	33
Явтушенко Іван Полікарпович	10.01.33.	1
Явтушенко Василь Полікарпович	01.07.33.	Не вказано
Явтушенко Гнатка Йосипівна	09.03.33.	50
Явтушенко Кузьма (?)	20.03.33.	12
Ярославський Микола Степанович	19.08.33.	1
Ярославський Григорій Макарович	08.04.33.	1
Бахметова Ольга Петрівна	14.04.33.	19
Бирнаш Михайло Макарович	02.02.1933	23
Біляєв Степан Терентьович	12.05.1933	5 місяців
Борнаш Ягор Кіндратьович	26.04.1933	43
Васильчук Іван Ігнатович	22.12.1933	52
Григоренко Єфим Прокопович	26.06.1993	1 місяць
Григоренко Григорій Прокопович	20.04.1933	25
Харченко Ганна Яковлівна	19.04.1933	14
Цветок Іван Єрмолайович	23.05.1933	11
Цимбалюк Зінаїда Герасимівна	31.03.1933	47
Чепурин Борис Кузьміч	03.10.1933	2
Шарапова Альбіна Іванівна	31.03.1933	27
Шульга Олексій Іванович	09.05.1933	2
Щербаков Іван Тихонович	12.02.1933	5
Щербаков Тихон Парфентьєвич	05.04.1933	17
Щербаков Григорій Тихонович	27.02.1933	45
Щербакова Ольга Тихонівна	02.05.1933	7
Стариков Василь Іванович	18.05.1933	18
Стеценко Наталія Сергіївна	19.06.1933	37

Стеценко Михайло Єфимович	01.05.1933	36
Стеценко Віра Єфимівна	29.04.1933	9
Стеценко Дмитро Фролович	23.04.1933	10
Тимощенко Костянтин Тимофійович	20.03.1933	29
Тополь Іван Кирилович	08.04.1933	46
Тополь Микола Кирилович	13.06.1933	4 дні
Харченко Марія Іванівна	07.04.1933	3
Харченко Василь Петрович	19.03.1933	1
	09.04.1933	2

Єлизаветівська сільська рада:

Сечин Самоїл Тимофійович	02.07.1933	44
Сечин Іван Артемович	26.03.1933	11
Сечин Володимир Артемович	06.03.1933	7
Сечин Семен Семенович	16.03.1933	9
Сечин Андрій Васильович	26.03.1933	48
Сечина Олександра Іванівна	08.09.1933	8 місяців
Сечина Євдокія Семенівна	24.04.1933	8
Сечина Ніна Іванівна	09.12.1933	3
Сечина Валентина Леонтєвна	02.05.1933	2 тиж.
Сечина Горпина Василівна	18.03.1933	38
Радченко Макрина Йосипівна	20.05.1933	50
Радченко Абрам Федорович	06.04.1933	57
Радченко Дарія Михайлівна	20.04.1933	5
Рогожин Микола Іванович	25.04.1933	4 місяця
Рогожін Григорій Петрович	23.04.1933	9
Рогожін Іван Петрович	27.04.1933	7
Рогожін Петро Петрович	20.03.1933	14

Рогожіна Олександра Петрівна	28.04.1933	5
Сечин Петро Григорович	24.03.1933	10
Сечин Василь Самоїлович	03.06.1933	3
Поляков Денис Аверьянович	22.03.1933	37
Поляков Грицько Пилипович	01.03.1933	46
Поляков Павло Григорович	28.02.1933	18
Поляков Володимир Денисович	05.03.1933	3
Полякова Тамара Арк..	17.08.1933	9 місяців
Полякова Зіна Іванівна	17.09.1933	4
Полякова Анна Григорівна	29.11.1933	22

Поляков Вера Павлівна	10.05.1933	4
Полякова Акилина Радіонівна	08.06.1933	38
Полякова Анастасія Павлівна	18.04.1933	7
Радченко Тетяна Михайлівна	09.04.1933	3
Назаренко Анатолій Іванович	25.03.1933	1
Огурцов Тимофій Антонович	08.03.1933	47
Огурцов Василій Тимофійович	13.04.1933	13
Оніщенко Валентина Мефодіївна	02.10.1933	3 місяця
Поляков Микола Радіонівна	04.03.1933	17
Поляков Радіон Прокопович	15.02.1933	40
Поляков Микола Іванович	28.09.1933	9 місяців
Поляков Іван Михайлович	05.04.1933	17
Поляков Володимир Миколайович	27.12.1933	4 місяці
Поляков Грицько Афанасьєвич	01.04.1933	20
Поляков Анатолій Денисович	15.03.1933	8
Мигуля Микола Григорович	27.03.1933	5
Мигуля	04.04.1933	9

Грицько Григорович		
Мигуля Микола Єфремович	12.05.1933	16
Мигуля Єфрем Ілліч	15.05.1933	46
Микало Оксана	02.09.1933	33
Миколашко Пимон	10.05.1933	36
Михайличенко Іван Олександрович	26.04.1933	14
Михайличенко Варька Олександрівна	08.03.1933	6
Набокин Іван Васильович	06.03.1933	1
Набокина Валентина Стефанівна	27.08.1933	1
Кобзарев Дарія Прокопівна	18.01.1933	25
Козаченко Жорж Охрімович	28.09.1933	2
Лисенко Микола Акадінович	02.02.1933	2
Макаренко Олексій (не вказано)	15.05.1933	33
Матяш Марія Андріївна	21.02.1933	1
Матяш Ніна Ісаківна	06.03.1933	3
Матяш Олександр Ісакович	02.03.1933	2
Матяш Віра Ісаківна	05.03.1933	4
Матяш Андрій Антонович	23.02.1933	24
Мігеля Володимир Григорович	11.04.1933	3
Заліпєєв Микола Стефанович	10.03.1933	7
Зарубаєв Василь Микитович	05.03.1933	3
Зарубаєв Микита Самойлович	25.04.1933	38
Зарубаєв Кузьма Якович	03.03.1933	40
Зарубаєв Василь Микитович	10.03.1933	3
Зарубає ва Графіня Іванівна	04.04.1933	40
Зарубає ва Марія Андріївна	01.05.1933	1
Карий	30.03.1933	31

Федір Захарович		
Карий Олексій Павлович	10.03.1933	64
Григоренко Єфрем Єлисейович	10.05.1933	56
Гуртовий Пахом Карпович	27.03.1933	36
Даниленко Анатолій Іванович	22.09.1933	1
Дергачов Іван Миколайович	15.03.1933	5
Дергачов Микола Єфимович	30.03.1933	32
Дергачова Марія Миколаївна	30.03.1933	8
Дергачова Марфа Іванівна	28.03.1933	34
Загрудний Анатолій Федорович	15.06.1933	3
Заїпсєв Стефан Ісидорович	17.04.1933	52

Заліпсєв Левко Стефанович	16.03.1933	2
Заліпсєв Михайло Стефанович	03.03.1933	10
Щербакові Єиизавета Григорівна	12.06.1933	40
Ястребова Марія Єфимівна	02.12.1933	28

Калинівська сільська рада:

Багній Фанас Якович	10.05.1933	21
Барановська Листина Михайлівна	05.06.1933	60
Барановська Єлістенія Михайлівна	09.06.1933	60
Богослав Олена Ливонівна	05.06.1933	50
Богослав Кость Юхимович	28.05.1933	50
Глотка Горпина Потапівна	01.07.1933	60
Глотка Олександра Андріївна	03.12.1933	50
Гонтар Пантах Потапович	08.06.1933	16
Горох овець Марія Іванівна	03.06.1933	10
Грищенко Лазур Степанович	02.06.1933	59

Грищенко Ольга Яківна	25.05.1933	50
Кваша Фанас Трохимович	01.07.1933	45
Корж Клавдія Тимофіївна	01.07.1933	6
Корж Марія Тимофіївна	01.07.1933	12
Корж Палажка Тимофіївна	29.06.1933	14
Кузьменко Іван Микитович	18.05.1933	3
Кузьменко Ілько Микитович	10.05.1933	6
Кузьменко Микита Іванович	15.05.1933	46
Лавріненко Іван Герасимович	15.07.1933	9
Лавріненко Семен Герасимович	07.06.1933	11

Лук Фанасія Ларивонівна	01.07.1933	45
Луцай Марія Пилипівна	14.06.1933	5 м.
Луцай Павло Логвинович	26.06.1933	14
Луцай Іван Логвинович	03.07.1933	3
Луцай Василь Логвинович	27.06.1933	13
Маловечко Килина Семенівна	22.06.1933	31
Науменко Карпо Тиофанович	20.05.1933	28
Олексієнко Марія Павлівна	11.07.1933	8
Олексієнко Іван Павлович	10.06.1933	3
Олексієнко Григорій Павлович	10.07.1933	1
Павелко Гаврило Григорович	20.04.1933	3
Павелко Григорій Федорович	03.04.1933	42
Павелко Іван Григорович	15.04.1933	5
Павелко Палашка Григорівна	28.04.1933	9
Павелко Фанасій Григорович	10.04.1933	6
Павелко Якилина Григорівна	26.06.1933	12
Павленко	21.07.1933	6

Олексій Андрійович		
Павленко Василь Андрійович	14.07.1933	1м.
Пархоменко Юда Сидорович	13.06.1933	60
Радченко Марія Іванівна	05.06.1933	10
Редька Параска Ільківна	20.05.1933	7
Стеценко Іван Микитович	15.04.1933	21
Сторчило Павло Іванович	15.06.1933	10
Терец Митро Митрович	03.06.1933	4м.
Фурса Ісаак Явдокимович	28.06.1933	60
Чуб Петро Гнатович	05.05.1933	60

Корніївська сільська рада:

Архипенко Марія Олексіївна	09.03.1933	6
Бедюх Палажка Іванівна	25.03.1933	5
Березовська Марія Кирилівна	18.01.1933	1
Березовська Ганна Петрівна	06.04.1933	7
Березовська Катря Кирилівна	20.03.1933	5
Березовська Надія Кирилівна	10.04.1933	7
Березовський Яків Михіїв.	20.03.1933	60
Березовський Анатолій Архипович	18.03.1933	1 місяць
Березовський Михайло Кирилович	01.04.1933	10
Березовський Омелян Петрович	29.03.1933	55
Білан Вера Григорівна	25.03.1933	39
Білан Григорій Андрійович	08.04.1933	15
Білан Марія Андріївна	31.03.1933	5
Білан Іван Андрійович	20.03.1933	13
Білан Ганна Андріївна	02.03.1933	2
Білан	24.03.1933	37

Нестір Григорович		
Білик Катерина Ягорівна	20.02.1933	2 місяці
Білик Іван Петрович	08.03.1933	17

Богослав Марія Кирилович	26.02.1933	5
Богослав Векла Гордіївна	23.01.1933	58
Бойко Іван Андрійович	04. 04.1933	12
Бойко Василь Семенович	14.03.1933	53
Бойко Андрій Тихонович	13.03.1933	42
Бойко Марія Андріївна	20.03.1933	5
Бойко Ганна Андріївна	04.04.1933	4
Бойко Савка Васильович	13.03.1933	28
Бойко Надія Андріївна	20.03.1933	8
Борисенко Михайло Іванович	27.10.1933	1
Борисенко Марія Андріївна	10.12.1933	6
Бутейко Микола Павлович	03.04.1933.	12
Воробей Василь Архипович	11.04.1933	1
Голоборідько Іван Олексійович	15.08.1933	8
Голобородько Настя Макарівна	27.07.10933	1м
Горlach Іван Іванович	04.02.1933	42
Горохович Клавдія Олексіївна	07.10.1933	3
Дениско Микола Іванович	06.03.1933	5
Дерев'янкаЯрина Андріївна	29.03.1933	3тиж.
Шатенко Явдоха Лингвинівна	06.04.1933	13
Жук Марія Васильівна	29.03.1933	7
Жук Григорій Савович	27.12.1933	2
Жук Іван Васильович	01.04.1933	3
Жук Клавдія Федорівна	01.04.1933	39
Жук Амврось Кіндратович	12.02.1933	4
Жук Ольга Федорівна	27.03.1933	63
Жук Фсдір Амврасович	05.03.1933	6
Жук Ганна Іванівна	17.10.1933	29
Жук Василь Сергійович	05.03.1933	2
Завгородня Векла Іванівна	15.02.1933	63
Завгородня Опрасія Іванівна	16.09.1933	3м.

Загалец Василь Пилипович	23.02.1933	38
Загалец Григорій Павлович	08.03.1933	3
Заиць Андрій Олексійович	26.03.1933	20
Заиць Харитина Олексіївна	27.03.1933	2
Кириленко Григорій Тимофійович	11.04.1933	1
Кисіль Катерина Полікарпівна	08.03.1933	1
Козачек Іван Михайлович	09.03.1933	3тиж.
Кошіль Антон Андрійович	02.04.1933	5
Левченко Микола Васильович	11.03.1933	2
Левченко Хівря Мусіївна	22.02.1933	30
Левченко Тетяна Іванівна	08.03.1933	2м.
Максименко Явдоха Іванівна	18.12.1933	36
Нагога Явдоха Іванівна	31.08.1933	1
Назаренко Василь Лук'янович	25.03.1933	28
Неділько Ганна Володимирівна	12.01.1933	22
Нетребя Митрофан Федорович	23.03.1933	39
Нетребя Василь Митрофанович	23.03.1933	8
Оливко Ольга Кузьмівна	01.03.1933	2м.
Павелко Петро Степанівна	27.03.1933	1м.

Павелко Марія Василівна	05.09.1933	7м.
Павелко Василь Андрійович	30.01.1933	8м.
Павелко Михайло Семенович	14.03.1933	50
Пархоменко Явдоха Яківна	20.08.1933	11
Паук Семен Петрович	17.03.1933	5
Паук Оксана Федорівна	26.02.1933	3
Паук Марія Петрівна	26.02.1933	2
Паук Петро Іванович	13.03.1933	50
Паук Марія Федорівна	26.02.1933	7
Паук Петро Федорович	28.01.1933	6
Паук Алекса Петрівна	02.04.1933	9
Паук Іван Федорович	06.02.1933	7м.

Пилипенко Михайло Олексійович	29.03.1933	3
Співун Іван Сидорович	18.12.1933	2м.
Плотко Іван Іванович	10.02.1933	2
Попович Лукеря Іванівна	11.08.1933	34
Попович Марія Павлівна	02.12.1933	1
Попович Григорій Антонович	26.12.1933	7м
Попович Іван Іванович	01.09.1933	1
Проскура Антон Михайлович	13.03.1933	43
Савелій Палажка Димянівна	02.04.1933	2м.
Савелій Трохим Степанович	01.03.1933	23
Степанко Палажка Сергіївна	02.04.1933	8м
Сухопод Ліда Іванівна	26.03.1933	1
Терещенко Михайло Матвіївна	27.12.1933	34
Тищенко Явтух Іванівна	29.07.1933	53
Хоросольський Микола Назарович	20.03.1933	6
Хоросольський Ніна Назарівна	09.03.1933	3
Хоросольський Іван Назарович	02.03.1933	7
Шевченко Прокопій Пантелеєвна	06.03.1933	58
Шевченко Софія Прокопівна	07.03.1933	12
Шматко Олександрович Васильович	12.09.1933	6м
Шматко Василь Аврамович	12.03.1233	58
Шматко Надія Василівна	28.03.1933	7

Менчикурівська сільська рада:

Балаховітін Василій Іванович	04.02.1933	1
Булгакова Ольга Павлівна	21.01.1933	43
Волік Анна Йосипівна	15.02.1933	23
Волік Петро Йосипович	19.02.1933	5
Денисенко Василь Андрійович	30.01.1933	7
Денисенко Яків Андрійович	21.02.1933	63
Калько Василь Васильович	07.10.1933	2
Капля Марія Тимофіївна	17.12.1933	28
Колько Олександр Федорович	21.01.1933	49
Корнієнко Грицько Михайлорвич	07.10.1933	4
Лещенко Векла Кас'янівна	21.01.1933	48
Лещенко Фидул охрімович	11.02.1933	63
Мищенко Павло Захарович	18.01.1933	63
Оникенко Петро Семенович	20.01.1933	34
Оникієнко Марія Петрівна	20.02.1933	6
Оникієнко Ігор Петрович	21.02.1933	7
Павлов Василь Іванович	16.01.1933	4
Передерій Катерина Іванівна	14.02.1933	6
Перекрест Настя Савівна	14.02.1933	3
Перекрест Ганна Ладимірівна	21.01.1933	3
Перекрест Оксана Макарівна	18.01.1933	1
Перекрест Ганна Григорівна	30.01.1933	1
Прийменко Федір	16.02.1933	25

Дмитрович		
Прийменко Варька Йосипівна	02.12.1933	7
Прийменко Микола Савелович	17.01.1933	5
Прийменко Григорій Кирилович	17.02.1933	5
Прийменко Палажка Іванівна	10.02.1933	6
Рубель Марія Іванівна	24.01.1933	6
Рубель Михайло Яковлевич	17.01.1933	3м.
Салінга Варвара Григорівна	09.02.1933	63
Симоненко Настя Григорівна	16.02.1933	3
Сопін Іван Мифодійович	16.02.1933	2
Субота Марфа Марківна	21.01.1933	1
Субота Олексіївна Марківна	04.02.1933	5
Тишкова Ганна Пилипівна	04.12.1933	22
Тишаков Леонтій Юркович	21.12.1933	3м.
Тишаков Омел'ян Федотович	16.12.1933	11м.
Толок Марія Дмитрівна	23.01.1933	2тиж.
Толочок Олександр Олексійович	31.01.1933	7
Ходус Олексій Іванович	21.02.1933	7
Цис Микола Іванович	18.01.1933	5
Цюпко Григорій Васильович	20.02.1933	48
Юрченко Ольга Мусіївна	15.01.1933	6

Михайлівська (Білоріцька) сільська рада:

Авраменко Савва не вказ.	21.03.1933	52
Акимов Василь Миколайович	08.04.1933	31
Антипенко Афанасій Єгорович	28.03.1933	34
Антипенко Орина Антипівна	24.02.1933	39
Блоха Карпо не вказ.	07.04.1933	38
Берднік Никифорович Антонович	11.03.1933	30
Бондаренко Микола Семенович	28.05.1933	8м.
Бондаренко Митрофан Яковлевич	13.04.1933	23
Брожко Григорій Павлович	24.04.1933	9
Бубнік Іван Іванович	13.11.1933	1
Бурак Олександр Іванович	08.02.1933	52
Ведмицький Клим Євдокимович	22.03.1933	40
Дитковскій Октябрина Іванівна	18.03.1933	2
Дубіна Василій Васильович	05.02.1933	3
Жаворонков Успіня Яковлівна	02.05.1933	44
Забияка Тетяна Петрівна	15.04.1933	58
Залозна Анісія не вказ.	01.04.1933	45
Залозний Петро Михайлович	16.04.1933	6
Залозний Григорій Михайлович	15.04.1933	11
Зарицкій Яків Фоміч	04.04.1933	17
Іщенко Валентин Іосіфовіч	09.08.1933	1
Кахичко Іван Акимович	05.03.1933	46
Кабичко Григорій Іванович	24.03.1933	12
Ковальов Афанасій не вказ.	21.05.1933	62
Корвегін Павло Лаврентович	08.03.1933.	41
Костенко Василь Іванович	09.03.1933	1д.
Костенко Катерина Гуринівна	04.03.1933	62
Критик Станіслав	08.04.1933	1м.

Олександрович		
Кучерявий Микита Іванович	23.03.1933	55
Лещенко Михайло Семенович	21.05.1933	43
Лещенко Марія Михайлівна	13.04.1933	7
Лещенко Лукера Володимирівна	16.06.1933	45
Лещенко Василіса Михайлівна	07.04.1933	4
Макарова Устіна Григорівна	20.04.1933	33
Матюхін Григорій Гаврилович	28.05.1933	6
Матюшенко Павло Леонідович	14.03.1933	60
Матяш Андрій Ісакович	03.04.1933	12
Матяш Анна Ісаківна	04.04.1933	9
Матяш Ісак Іванович	03.04.1933	40
Муравська Ганна Хомівна	01.05.1933	36
Новиков Іван Іванович	17.10.1933	1
Огарьова Петро не вказ.	20.03.1933	18
Огарьова Ганна не вказ.	05.05.1933	12
Огарьова Олена не вказ.	01.05.1933	56
Патрихалка Іван Миколайович	02.04.1933	18
Петров Трохим Яковлевич	08.03.1933	55
Петров Миколай Нихтодович	19.03.1933	27
Пипченкова Анастасія Пилипівна	22.04.1933	21
Савченко Катерина Миколаївна	28.02.1933	2
Сафонова Люся Василівна	24.11.1933	1д.
Семикин Олександр Іванович	15.08.1933	38
Сосна Дмитро Кузьмович	08.03.1933	47
Спільна Нюра Федорівна	09.04.1933	17
Спільний Василь Федорович	19.03.1933	20
Титов Григорій Лаврентович	28.04.1933	58
Ткачук Андрій Лук'янов	09.04.1933	10
Ткачук Лука Іванівна	05.04.1933	47
Ткачук Володимир Лукійович	15.04.1933	8
Ткачук Надія Луківна	21.04.1933	3
Федорин Матвій Маркович	28.04.1933	39

Федорина Ганна Марківна	30.04.1933	37
Федорина Варвара Матвіївна	01.05.1933	4м.
Фесун Іван Маркович	29.04.1933	18
Фесуненко Марк Логвинович	10.05.1933	44
Фесуненко Петро Маркович	27.04.1933	20
Філімонов Петро Філімонович	06.04.1933	44
Чепурно Миколай Митрофанович	01.05.1933	3
Шевченко Григорій Павлович	13.03.1933	6м.
Щербак Микита Пилипович	15.03.1933	49
Шматко Дмитро Васильович	08.03.1933	9
Шматко Іван Васильович	05.03.1933	12

Мусіївська сільська рада :

Авдієнко Петро Петрович	20.03.1933	1
Адонін Пилип Дмитрович	11.10.1933	5
Артеменко Дмитро Мусієвич	11.04.1932	1
Артеменко Марія Григоровна	01.03.1932	2
Артеменко Марія Кирилівна	08.05.1932	25
Балагура Михаїл Володимирович	02.05.1932	8 місяців
Баша Оксана Архиповна	08.10.1933	6
Баша Микола Архипович	04.10.1933	4
Башман Петро Тарасович	02.02.1933	3
Бехтер Мусій Прокопович	30.03.1933	52
Бурлака Антон Ал.	24.05.1932	59
Бурлака Марія Степановна	20.05.1933	50
Бурлака Павло Антонович	10.05.1933	15
Граб Зіна Кузьмовна	01.05.1932	4 місяці
Грідасов Міхайло Афанасьєвич	13.02.1933	56
Гусак Василь Александрович	14.12.1932	2
Діденко Валя Ягоровна	22.06.1933	10

Діденко Іван Ягорович	19.06.1933	14
Діденко Віра Ягоровна	22.05.1933	2
Діденко Гашка Егоровна	19.05.1933	8
Діденко Любка Ягоровна	13.06.1933	2
Дмітрієв Грицько Іванович	04.05.1933	9
Дмітрієв Павло Іванович	15.08.1933	7
Дмітрієв Олександр Іванович	19.08.1933	2
Домбровська Надія Михайловна	01.03.1933	1
Домбровська Ольга Михайловна	27.03.1933	13
Домбровська Александра Михайловна	10.03.1933	10
Домбровська Марія Михайловна	02.03.1933	7
Домбровський Михаїл Петрович	23.03.1933	38
Домбровський Володя Михайлович	10.03.1933	4
Еременко Грицько Микитович	01.07.1933	3
Еременко Христя Даниловна	26.01.1932	52
Жеронкін Дмитро Кириллович	06.03.1933	2
Жук Пріська Петровна	15.05.1933	56
Жук Грицько Динисович	20.05.1933	8
Жук Грицько Динисович	28.04.1933	9
Зарюта Іван Тихонович	01.04.1933	2
Зенов Віктор Миколаєвич	16.05.1932	1
Калабух Катря Петровна	08.05.1933	4
Калабух Марія Даниловна	18.05.1933	4
Калабух Ніна Даниловна	18.05.1933	6
Калабух Петро Логвинович	24.04.1933	40
Калабух Марія Даниловна	21.06.1933	9
Калабух Устя Хрисановна	16.05.1933	37
Калабух Вірка Петровна	02.05.1933	6

Каименева Віра Петровна	06.03.1933	3
Касярум Федір Евтеевич	08.03.1933	47
Касярум Ліда Івановна	15.07.1933	1
Кацило Петро Васильович	06.04.1933	1
Коломійчук Явдоха Сергієвна	06.04.1933	32
Коновалов Илья Андрієвич	02.06.1932	28
Коновалова Лена Илинична	03.06.1932	1
Король Максим Максимович	20.06.1933	43
Кошова Палажка Антоновна	01.07.1932	34
Кравченко Олександр Александрович	06.03.1933	49
Кравченко Титяна Несторовна	03.03.1933	46
Кравченко Марія Александровна	15.03.1933	8
Кравченко Микола Владимирович	24.04.1933	5
Кравченко Василь Александровна	21.03.1933	6
Кравченко Володимир Венедиктович	03.03.1933	50
Кравченко Дмитро Александрович	01.10.1932	22
Кравченко Яків Владимирович	24.04.1933	14
Кравченко Іван Володимирович	14.03.1933	7
Кривко Марія Семеновна	01.07.1933	6
Лавриненко Надія Івановна	25.05.1932	11 місяців
Лавріненко Явдоха Івановна	10.05.1933	63
Лавріненко Василь Іванович	15.07.1933	7
Лобач Віра Павловна	18.06.1933	4
Лобач Павло Кузміч	17.04.1933	28
Лосевский Петро Потапович	24.03.1933	3
Люкьяненко Олександра Якимовна	02.06.1932	4
Ляшенко Явдоха Евсїєвна	01.03.1933	60
Ляшко Грицько Трохимович	19.10.1932	2

Маловичко Панас Петрович	23.04.1933	33
Маловичко Іван Опанасович	30.07.1933	5
Мартинов Олекса Нестерович	23.04.1932	5
Маруніч Іван Григорович	16.04.1933	3
Маруніч Олександра Григоровна	23.04.1933	5
Маруніч Василь Григорович	26.04.1933	7
Марченко Настя Миновна	05.04.1933	4
Марченко Марія Миновна	15.04.1933	6
Маслова Ніна Васильовна	20.09.1933	25 днів
Мірошник Ганна Саввіна	12.10.1932	8
Митошей Іван Семенович	05.10.1933	1
Молибога Микола Іванович	02.07.1933	7
Назаренко Титяна Івановна	07.03.1933	5
Назаренко Клава Миколаєвна	08.03.1933	10 місяців
Назаренко Марія Івановна	26.03.1933	7
Назаренко Катря Никоновна	08.09.1932	27
Назаренко Марія Тимохфіївна	04.06.1932	3 місяці
Назаренко Надежда Івановна	02.11.1932	4 місяці
Найден Ярина Романовна	05.07.1933	7
Найден Василь Романович	15.06.1933	3
Найден Ганна Романовна	10.07.1933	5
Нарожний Михаїл Павлович	16.05.1933	3
Науменко Надежда Івановна	20.03.1933	1
Неділько Грицько Остапович	02.07.1933	8
Неділько Микола Григорович	15.01.1932	1 місяць
Овчар Василь Динисович	18.03.1933	5
Овчар Явдоха Динисовна	11.03.1933	3
Овчарь Іван Динисович	26.03.1933	7

Овчарь Иван Иванович	20.05.1933	1
Овчарь Павло Захарович	07.11.1932	65
Олійник Нікіфор Аврамович	11.05.1933	18
Оліфіренко Одарка Лавроновна	23.03.1933	10
Оліфіренко Іван Лавронович	27.03.1933	2
Остапенко Пилип Петрович	20.02.1933	54
Пархоменко Иван Иванович	01.05.1933	13
Пархоменко Катря Петровна	01.05.1933	6
Пархоменко Василь Иванович	05.05.1933	7
Пархоменко Иван Маркіянович	15.05.1933	30
Петренко Володимир Мехводієвич	01.02.1932	4
Підтепа Василь Семенович	08.03.1933	6
Підтепа Петро Семенович	28.03.1933	5
Підтепа Петр Яковлевич	09.05.1933	2
Підтепа Яків Степанович	29.05.1933	33
Польська Одарка Івановна	23.04.1933	43
Польської Максим Наумович	07.05.1933	45
Поповенко Ганна Лукинівна	12.05.1933	42
Поправка Явдоха Митровна	25.04.1933	2
Поправка Наталка Павловна	01.05.1933	32
Прищепа Іван Григорович	08.04.1933	15
Прищепа Олександра Григоровна	10.06.1933	17
Прищепа Ніна Григоровна	15.04.1933	8
Прищепа Степан Григорович	10.04.1933	9
Прищепа Зоя Григоровна	08.04.1933	11
Прищепа Марія Григоровна	09.06.1933	4
Прищепа Раїса Григоровна	05.04.1933	7
Прищепа Валентін Микитович	10.06.1933	1

Прозор Палажка Микитовна	23.03.1933	18
Прозор Ганна Микитовна	26.05.1933	16
Прозор Василь Микитович	06.04.1933	7
Прозор Варька Микитовна	04.04.1933	3
Резицький Анатолій Іванович	11.03.1932	10 місяців
Роговая Марія Гавриловна	30.04.1933	8
Роговая Надія Гавриловна	04.05.1933	3
Роговий Іван Гаврилович	07.05.1933	7 місяців
Роговий Павел Кузьмич	07.04.1933	22
Роговий Василь Гаврилович	02.05.1933	6
Романко Дмитро Александрович	31.03.1933	10
Самоделов Василь Григорович	04.04.1933	5
Самоделов Грицько Трохимович	25.03.1933	63
Сапа лев Антон Артемович	02.05.1933	25
Селюк Настя Гордієвна	11.05.1932	50
Селюков Андрій Іванович	25.04.1933	5
Селюков Прокіп Дмитрович	25.12.1932	18
Селюков Віктор Іванович	15.03.1933	2
Селюков Іван Гаврилович	28.03.1933	45
Селюкова Зіна Івановна	03.04.1933	8
Сербай Іван васильович	17.05.1933	2
Середа Михаил Петрович	07.05.1933	45
Середа Любка Михайловна	11.04.1933	5 місяців
Середа Любка Михайловна	23.05.1933	6 місяців
Середа Петро Михайлович	17.05.1933	8
Середа Микола Михайлович	07.04.1933	4
Серік Олександр Васильович	20.03.1933	2
Слераховский Тиміш Васильович	08.06.1932	58
Слищенко	02.12.1932	2

Валентіна Трохимовна		
Соломка Віктор Динисович	17.05.1933	1
Соломка Ніна Динисовна	07.05.1933	6
Соломка Микола Динисович	05.05.1933	4
Соломка Динис Іосипович	29.04.1933	28
Соломка Михаїл Динисович	03.05.1933	8
Стаценко Лазар Олександрович	23.10.1932	22
Стаценко Кіндрат Прокопович	09.05.1933	63
Степаненко Миланка Андріївна	18.03.1932	2
Степашко Настя Івановна	15.05.1933	8
Степашко Марія Івановна	16.05.1933	5
Степанко Іван Яковлевич	13.05.1933	39
Сукач Гарасим Констянтинович	15.05.1933	64
Таран Марія Трохимовна	01.03.1932	1
Ткаченко Андрій Григорович	20.05.1933	6
Ткаченко Віктор Григорович	15.05.1933	1
Ткаченко Грицько Федірович	01.05.1933	28
Тронь Кость Семенович	21.03.1933	10 місяців
Трюхан Іван Павлович	22.03.1933	12
Трюхан Ганна Степановна	05.04.1933	44
Трюхан Андрій Павлович	05.05.1933	14
Трюхан Грицько Павлович	29.03.1933	9
Трюхан Марпія Пантелеевна	15.01.1932	1
Трюхан Микола Павлович	16.03.1933	6
Фіцук Раїса Миколаєвна	13.08.1932	5 місяців
Хитун Димид Дмитрович	15.05.1933	46
Хитун Федот Тимофійович	23.09.1933	33
Ходус Василь Маркович	01.08.1932	2

Ходус Марко Гнатович	16.08.1932	31
Чепурна Катря Юляновна	18.03.1933	2 місяці
Черняк не вказано Артемовна	28.05.1933	5
Черняк Микола Артемович	12.05.1933	6
Черняк Степан Артемович	24.06.1932	8
Чистиков Михаил Кузьмич	19.05.1933	7
Чистиков Василь Кузьмич	21.03.1933	5
Шалабай Іван Тимохвієвич	04.05.1933	10
Шалабай Марія Тимофієвна	19.04.1933	13
Шалабай Любка Тимофієвна	13.05.1933	9
Шалабай Тимоха Іванович	07.05.1933	47
Шалабай Ганна Тимофієвна	16.05.1933	15
Шиян Явдоха Титовна	05.05.1933	59
Шкіндер Василь Юхремович	25.04.1933	11
Шкіндер Марія Юхремовна	29.03.1933	7
Щербань Клава Михайловна	06.10.1933	3 тижні
Яковенко Наталка Миколаєвна	29.06.1933	31
Яковенко Грицько Динисович	21.06.1933	3
Яковенко Марфа Динисовна	05.11.1932	2 тижні
Ярославська Ганна Васильовна	23.08.1932	46

Новоіванівська сільська рада :

Білка Олександр Юхимович	31.05.1932	4
Білка Ганна Івановна	14.01.1932	19
Гнатко Микола Антонович	20.06.1932	2 місяці
Гоголенко Марфа Харитоновна	13.07.1932	42
Гоголенко Петр Денисович	03.08.1932	1 місяць
Гоголенко Грицько Іванович	15.12.1932	3
Гоголенко	11.11.1932	1

Борис Онісімович		
Гоголенко Іван Павлович	02.09.1932	28
Зла Олена Юхимовна	30.08.1932	46
Кавтун Пелагія Семеновна	22.07.1932	4
Казаченко Олександра Мироновна	17.04.1932	55
Кас'яненко Наталка Яковлевна	03.08.1932	1
Левченко Валя Федорівна	15.09.1932	2 тижні
Левада Ганна Григорівна	12.08.1932	5 місяців
Сидоренко Хасиль Семенович	29.06.1932	53
Сінченко Людмила Прохорівна	18.07.1932	2

Новоолександрівська сільська рада :

Артемов Олексій Ка (?)	16.06.1933	40
Артемов Григорій Петрович	06.04.1933	10
Артемов Дмитро Петрович	12.04.1933	42
Артемов Миколай Петрович	10.06.1933	8
Артемова Варвара Петрівна	01.04.1933	6
Башук Андрій Николайович	15.03.1933	7
Башук Григорій Николайович	15.03.1933	4
Башук Тимофій Фотійович	03.05.1933	49
Башук Михайло Кузьмич	06.05.1933	34
Башук Егор Николайович	08.02.1933	1
Башук Іван Николайович	09.03.1933	12
Башук Василь Николайович	03.05.1933	15
Башук Павло Николайович	17.03.1933	10
Башук Микола Кузьмич	09.03.1933	42
Безсонов Іван Якимович	05.05.1933	2
Белецькая Марія Миколаївна	26.05.1933	4
Беликов	06.03.1933	5

Василь Васильович		
Бовкун Миколай Іванович	28.05.1933	1
Бовкун Костя Степанович	29.05.1933	65
Бовкун Семен Дмитрович	25.05.1933	21
Бовкун Надія Дмитровна	23.06.1933	15
Бовкун Дмитро Єфимович	01.05.1933	55
Вербитська Віра Афанасівна	03.05.1933	2
Ветров Данило Кап.	29.06.1933	48
Ветров Іван Данилович	03.05.1933	18
Ветров Василь Михайлович	05.05.1933	5
Ветрова Анна Михайлівна	07.05.1933	7
Ветрова Ерина Василівна	03.05.1933	48
Ветрова Катерина Данилівна	03.03.1933	6 місяців
Ветрова Антоніна Михайлівна	23.05.1933	8
Вичирко Василь Кирилович	19.01.1933	30
Вичирко Аліксій Дмитрович	25.05.1932	22
Власова Ніна Федорівна	10.03.1933	7
Власова Тетяна Федорівна	15.03.1933	15
Гирман Іван Іванович	03.05.1933	5
Гирман Павло Іванович	03.05.1933	12
Гладкий Василь Федорович	15.04.1933	38
Глодукій Лида Івановна	21.02.1932	1 місяць
Гололоб Стефан Григорович	16.04.1933	50
Гололоб Катерина Федорівна	16.06.1933	50
Гололоб Валентіна Федосіївна	31.12.1933	1
Гололоб Мотря	03.05.1933	60
Гололоб Митрофан Григорович	03.05.1933	60
Горбу ля Аким Титович	10.03.1933	48
Горбу ля	25.01.1933	4

Олександр Акимович		
Звягінцева Агафія Іванівна	07.05.1933	52
Калабук Степан Логвинович	02.03.1933	34
Кизилів Іван Зіновійович	12.03.1933	7
Кизилів Антон Зіновійович	12.03.1933	9
Кизилів Миколай Сименович	15.02.1933	1
Кизилів Федір Семенович	03.05.1933	16
Кизилів Іван Семенович	03.05.1933	6
Кизилів Григорій Семенович	03.05.1933	9
Кізілова Ганна Петрівна	12.05.1933	43
Кінебас Іван Михайлович	03.05.1933	49
Кобзев Павло Филипович	20.11.1932	1
Кудекин Іван Семенович	15.05.1933	28
Куделіна Марія Ермолаївна	13.09.1932	1 тиждень
Кузьминов Василь Семенович	03.05.1933	14
Кузьминова Надежда Івановна	24.10.1932	3 місяці
Кукса Андрій Андрійович	16.03.1933	45
Куксов Владимир Андрійович	15.05.1933	7
Куксов Максим Васильович	28.02.1933	12
Куксов Миколай Дмитрович	03.05.1933	10
Куксов Юрій Васильович	03.03.1933	9
Куксов Василь Андрійович	15.05.1933	13
Куксов Ан. Андрійович	15.05.1933	9
Куксов Федір Андрійович	15.05.1933	14
Куксова Ніна Николаївна	02.02.1933	6 місяців
Куксова Параскева Гаврилівна	20.02.1932	62
Куксова Вера Василівна	09.03.1933	6
Куксова Фекла Федорівна	03.05.1933	39
Лактионова	03.06.1933	16

Єфросія Антонівна		
Лисенко Карп Петрович	15.03.1933	40
Лисенко Василь Карпович	16.03.1933	11
Лисенко Владімір Кузмович	30.11.1932	1
Лисенко Миколай Петрович	17.03.1933	5
Литвинов Миколай Дмитрович	28.04.1933	10
Мігуля Василь Семенович	12.04.1933	39
Патока Микола Федірович	14.06.1932	2
Прусенко Павло Селиванович	02.04.1933	34
Прусенко Ніна Павловна	16.10.1932	5
Русанов Захар Захарович	12.04.1933	27
Рязанов Павло Корнійович	03.05.1933	49
Санин Павло Федосійович	03.05.1933	39
Санина Олена Олександрівна	16.03.1933	9 місяців
Санина Олена Власівна	03.05.1933	39
Сирцов Тит Архипович	09.03.1933	56
Соболь Тетяна Сидорівна	08.05.1933	1
Сопина Валентина Филипівна	03.03.1933	1
Тимченко Миколай Кузміч	12.01.1933	2
Тимченко Катерина Ефімовна	18.10.1932	23
Фотеев Василь Захарович	03.05.1933	12
Фотеев Микола Захарович	03.05.1933	10
Фотєєва Марія	03.05.1933	49
Фотєєва Вера Захарівна	04.05.1933	5
Химченко Матрена Гаврівна	24.02.1933	39
Черкашин Михайло Филипович	13.05.1933	13
Чурсин Марія Михайлівна	11.01.1933	4 дні
Чурсин Григорій Іванович	02.04.1933	30
Чурсин	16.02.1933	1 місяць

Настасья Т.		
Шовкопляс Микола Сергієвич	05.09.1932	1
Шовкопляс Влодімір Тімофєйович	17.04.1932	9 місяців
Шовкопляс Микола Кірілович	08.04.1932	1 місяць
Шеремет Іван Сергійович	10.03.1933	48
Шеремет Пелагія	15.05.1933	40
Шеремет Олександр Іванович	15.03.1933	12
Шеремет Григорій Іванович	04.03.1933	7
Шеремет Іван Іванович	27.06.1932	1 місяць
Шеремет Никифор Іванович	16.03.1933	4
Шляхов Раїса Григорівна	21.02.1933	1
Шляхов Валентин Петрович	04.03.1933	26
Шляхова Варвара Григорівна	27.02.1933	5
Шовкопляс Ганна Тимофіївна	03.05.1933	6
Шовкопляс Іван Влад.	03.05.1933	9
Шовкопляс Миколай Влад.	03.05.1933	4
Шовкопляс Марія Влад.	03.05.1933	12
Щебликин Миколай Семенович	03.05.1933	6
Щебликин Єфим Афанасійович	03.05.1933	52
Щебликин Андрій Єфимович	03.05.1933	23
Щебликин Максим Єфимович	03.05.1933	20
Щебликин Василь іванович	10.11.1932	1
Щебликина Віра Семенівна	03.05.1933	9
Якімова Катерина Кап.	14.03.1933	48
Яковенко Іван Антонович	15.06.1933	31
Яковенко Михайло Миронович	07.03.1933	32
Яковенко Андрій Антонович	29.03.1933	29
Яценко Марія Тітковна	14.10.1933	1

Новоуспенівська сільська рада :

Білоусов Тихон Евсеевич	07.07.1933	64
Білоусова Ирина Борисевна	08.07.1933	40
Беляев Микола Васильович	13.06.1933	5
Беляев Євгеній Васильович	01.08.1933	9
Беляев Владі мір Михайлович	20.01.1932	5 місяців
Беляев Иван Кузьміч	02.04.1933	2
Бердник Мотря Іосіфовна	13.09.1932	25
Бердник Микола Петрович	08.11.1932	7
Билоусова Клава Івановна	24.11.1932	1 тиждень
Білоусова Анастасія Ефімовна	25.03.1933	34
Вертегел Анна Тереньтьевна	16.06.1933	8
Вертегел Илья Тереньтьевич	15.06.1933	8
Вертегел Приска Сидорівна	10.12.1932	55
Вертегел Христя Дімідовна	17.10.1932	20
Винник Хведір Макарович	25.06.1933	39
Волошин Иван Алексеевич	21.03.1933	53
Волошина Евгення Федоровна	15.03.1933	53
Волошіна Лідія Онісовна	25.10.1933	1
Гиря (Деркач) Євдокія Архіповна	15.11.1932	32
Грищенко Григорій Евтіхіївч	05.02.1932	57
Грищенко Милашка Пилипівна	16.07.1932	10 місяців
Дундук Алексій Охрімович	12.01.1932	13
Зінова Онїсія Герасімовна	24.01.1932	53
Зубенко Олександр Василевич	20.01.1933	1
Іваненко Агафія Михайловна	30.01.1932	37
Калеснікова Параскева Філіповна	14.10.1932	65
Капленко	03.07.1933	4

Людмила Емільяновна		
Козаченко Меланія Філіповна	12.10.1932	8 місяців
Колесник Олександр Федорович	22.06.1933	10
Кошель Федосія Макарівна	15.06.1933	49
Лисенко Едуард Федоровіч	14.06.1933	6 місяців
Лисенко Данило Олексеевич	14.04.1933	50
Мошик Владі мір Нікітович	24.07.1932	8 місяців
Нестеренко Мефодій Юхимовіч	05.12.1933	40
Нестеренко Катря Фанас.	21.05.1933	38
Николаенко Іван Онисимович	16.12.1932	2
Пазенко Петро Василевіч	15.07.1933	4
Пазенко Євдокія Василівна	04.07.1933	7
Пазенко Микола Василевич	06.07.1933	9
Попов Іван Леонтьєвич	07.07.1933	38
Сечин Грицько Фед.	10.08.1932	2 місяця
Сечін Василь Хведоровіч	24.09.1933	1
Соляник Миколай Романович	10.04.1933	6
Соляник Роман Іванович	10.04.1933	42
Степаненко Алефіра Карповна	04.01.1933	65
Стипаненко Іван Антонович	01.09.1932	12
Супрун Ганна Івановна	06.09.1932	7
Хустенко Марія Прокофівна	17.01.1933	40
Цап Петро Вакулович	11.04.1933	21
Черкашина Параска Федоровна	05.02.1933	2

Дані Державного архіву у Запорізькій області

**Склад організаційного комітету з питань підготовки та
видання районної книги Пам'яті жертв Голодомору
1932-1933 років:**

Беліков Володимир Олександрович	заступник голови райдержадміністрації, голова організаційного комітету
Гудкова Людмила Миколаївна	начальник архівного відділу райдержадміністрації
Дмитерко Лариса Трохимівна	головний спеціаліст організаційного відділу апарату райдержадміністрації
Латиш Петро Олексійович	вчитель історії ЗОШ I-III ступенів №1
Лютий Олексій Вікторович	начальник відділу культури і туризму райдержадміністрації
Люта Світлана Анатоліївна	директор районного центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді
Прокопій Марія Михайлівна	завідувач сектору опіки, піклування та усиновлення служби у справах дітей райдержадміністрації
Стогній Раїса Олексіївна	начальник відділу освіти райдержадміністрації

**Склад районної редакційної колегії з питань
підготовки районної книги Пам'яті жертв
Голодомору 1932-1933 років**

Гринник Любов Миколаївна	вчитель української мови та літератури Новоуспенівської ЗОШ I-III ступенів
Латиш Петро Олексійович	вчитель історії Веселівської ЗОШ I-III ступенів №1
Лигун Лідія Кіндратівна	вчитель української мови і літератури Веселівської ЗОШ I-III ступенів №1
Слічна Лідія Григорівна	вчитель української мови та літератури районної різнопрофільної гімназії
Лютий Олексій Вікторович	Начальник відділу культури і туризму райдержадміністрації
Прокопій Марія Михайлівна	завідувач сектору опіки, піклування та усиновлення служби у справах дітей райдержадміністрації
Топол Любов Іванівна	вчитель української мови та літератури Менчикурівської ЗОШ I-III ступенів
Філь Галина Богданівна	вчитель української мови та літератури районної різнопрофільної гімназії

Підписано до друку 10.11.2008. Формат 60x84/16.
Друк офсетний. Папір офсетний. Наклад 250 примірників.
Замовлення № 1879. Надруковано ПП Верескун В. М.
Типографія «Люкс», свідоцтво ДК № 1125
м. Мелітополь, вул. К. Маркса, 10, тел.: 6-88-38

